

ÜTOPYALAR(IMIZ)IN TARİHSEL ZEMİNİ

TEMEL DEMİRER

I. AYRIM: ÜTOPYA(LAR)IN “NE”LİĞİ, İŞLEVİ

II. AYRIM: DOĞU VE ORTADOĞ’DA ÜTOPYA(LAR)

II.1) MAZDEK, HÛRREM, BÂBEK, İSMÂİLÎLER, KARMATÎLER ŞEYH BEDREDDİN

III. AYRIM: AVRUPA’DA ÜTOPYA(LAR), İSYAN(LAR)

III.1) ROMA’DA SINIF MÜCADELESİ VE ÜTOPYA

III.2) RÂFİZÎ HAREKETLER

III.3) AVRUPA’DA KÖYLÜ İSYANLARI

III.3.1) VE THOMAS MÜNTZER

IV. AYRIM: ÜTOPYA ÖRNEKLERİ

IV.1) PLATON’UN ‘DEVLET’İ

IV.2) FARABÎ’NİN ‘EL-MEDİNETÜ’L FAZİLA’SI

IV.3) MORE’UN ‘UTOPIA’SI

IV.4) CAMPANELLA’NİN ‘GÜNEŞ ÜLKESİ’

IV.4.1) GÖRÜŞLERİ

IV.4.2) ONUN ADASINDA

IV.5) BACON’UN ‘YENİ ATLANTİS’İ

V. AYRIM: ÜTOPIK SOSYALİZM VE MARKSİST-LENİNİSTLER

V.1) VE BİR ŞEY DAHA...

“Ki insanlar rüya görmüyor
Ve sıfır nedir biliyorlar
Düş kuranlarsa çoktandır
Meczip sayılıyor artık.”^[2]

Kaldıraç Dersliği’nde bir oturumda, ‘Marksizm Öncesi Ortakçı Toplum Ütopyaları (Mezopotamya, Balkanlar ve Anadolu)’ konulu bir sunum yapabilmek kolay değil; hatta “imkânsız”!

“O da neden” mi? Meselenin genişliği, hacmi, derinliği...

Bu bir oturuma sığmaz; öncelikle bunun altını çizip, “*Dünyanın ütopyası bugünün gerçeğine dönüşüyor,*” diyerek başlayayım sunumuma...

Kendi hesabıma ben, ütopya kavramının içerdiği değerleri müthiş önemseyen birisiyim.

Çünkü M. Keith Booker’ın, “*Ütopyacı düşünce... içinde bulunduğumuz dünyadan niteliksel olarak farklı bir dünya olasılığını canlı tutar ve mevcut olanın inatla yadsınması biçimini alır,*”^[3] diye tarif ettiği ütopya(lar) devrimci mücadelenin -kilit önemdeki- “olmazsa olmazı”dır(lar).^[4]

Tam da bu noktada Robert N. Bellah’ın, “Bütün ütopyalar kişilerin yaşamın olağan baskılarının kaldırıldığı bir tür gevşek alanda bulunduğunu hayal edebildiği bir çeşit yapay oyun değil midir?”^[5] biçimindeki naif sorusuna verilecek yanıt şudur: “*Ütopya özgür hayal gücünün bir ürünü değildir, ütopya içten gelen bir zorunluluk meselesidir; tek çıkış yolu o olduğu için hayal etmek zorunda kalırsınız. Bugün ihtiyacımız olan ütopya işte budur.*”^[6]

Kadim bir kökene sahip ütopya(lar), örneğin Guarani kabilesinde -Hıristiyanlık öncesi dönemde- “kötülüğün bulunmadığı yer” (Land without Evil) arayışında somutlanırken; Doğu uygarlıklarında olduğu gibi Batı uygarlıklarında da ütöpik söylemler mutluluk vaadine bağlı olarak cennet ve ideal toplum tasvirlerini kapsar.

Cennet ve ütöpik kavramlar, çoğu inanç ve düşünce sistemine göre insanın ölümden sonra yaşayacağına inanılan, yitlik bir kökenin özlemini de içeren mutluluk vaadidir. Antik dönemden bugüne bu kavramlar, çok tanrılı ve tek tanrılı dinlerin söylence ve kutsal metinlerinde çoğu zaman simgesel anlatımlar biçimini almıştır.

Sümerlerin ‘Dilmun’ adını verdikleri dünyevi mutluluk diyarından başlayarak tarihsel süreç içinde bahçe, ada ve yabanıl doğa gibi tasvir ve anlatımlarla biçimlenen ütopyalar, Antik Yunan düşünürlerden Euhemerus’un ‘Kutsal Söylenceler’inde betimlenen Panchaea adasında, Platon’un ‘Timaios ve Kritias’ başlıklı diyaloglarındaki Atlantis efsanesinde ve ütöpik düşüncelerin çıkış kaynağı olan Thomas More’un ‘Utopia’ında ete kemiğe bürünmüştür.

Aynı şekilde, Eski Ahit’ten başlayarak semavi dinlerin kutsal kitaplarında geçen cennet ve cehennem kavramlarında, insanlığın yitirmiş olduğu cennet özlem(ler)inde ifadesini bulur.

Yunan literatürüne “gerçekte olmayan” bir dünya ve toplum özlemini Hesiodos’un ‘Altın Çağ’ mitosunda görürüz. (*Bu mitolojik aktarım daha sonra Thomas More’la kavramsallaştırılır.*)

Hesiodos’un ‘Erga Kai Hemera/ İşler ve Günler’ başlıklı yapıtının 106-201. dizeleri arasında anlatılan ‘Altın Çağ’ öyküsüne göre, insanlık yaratıldığından beri dört ya da beş çağ yaşamıştır. Bunlar sırasıyla Altın, Gümüş, Tunç, Kahramanlar ve Demir Çağıdır. Madenlerin en değerlisinden en az değerlisine doğru sıralanan bu çağlar, mitolojik kronoloji anlamında insanlığın ve toplumun değerinin düştüğünü gösterir.

M. Finley’in analizine göre, Hesiodos’un ilkel imaj olan ‘Altın Çağ’ mitosu, onun için günün belli sorunlarını düzeltme yolunda okuyucularına/ dinleyicilerine gösterdiği bir hedef, başvurduğu bir referans çerçevesidir.^[7]

Yunan düşüncesinde, teorideki açıklık ve pratikteki detaylar bakımından Hesiodos’un ‘Altın Çağ’ mitosundan daha somut bir toplum ve devlet ideali sunan iki örnek bulunur. Bunlardan ilki Atinalı Solon’a, ikincisiyse Spartalı Lycurgus’a aittir.

Kent-devletlerin Solon, Lycurgus, Pythagoras gibi yasa-koyucuları “iyi toplum” anlayışını insan doğasına ilişkin felsefi görüşlerine dayandırmış olup ideallerini işleyen siyasi mekanizmalara dönüştüren ilk önderler olmuştu. (*Hem Solon’un, hem de Lycurgus’un yasaları yarı-mitsel niteliğiyle Fransız Devrimi’nin ütopya geleneği için önemli birer örnek olarak görülmüştü.*^[8])

Özetle insan(lık)ın yaşadığı topluma bakıp, “bunu değiştirmek istiyorum” demesiyle birlikte, bunu nasıl yapabileceğini düşünmeye başlar. Bunun da besin kaynağını ‘Altın Çağ’ gibi geçmişte olduğu varsayılan -

kökensel- bir deneyimden ya da tümüyle kurgusal bir idealler toplamından alır. Bunlardan hangisi onun kaynağı olursa olsun, neticede gerçekte olmayan bir ülkenin peşine düşmesi isyankâr bir tavidir.

Bu yüzden Krishan Kumar'ın “Ütopya, Rönesans ve Reformla birlikte düşünceye yerleşen isyanın ürünüdür,”^[9] tanımıyla; peşinde koşma sorumluluğunu devreye sokan ‘Utopia’nın, “Geleceğin değiştirilebileceği bilincine bağlı olarak insanlığın en temel yönelimi”^[10] olduğu unutulmamalıdır.

Dolayısıyla ‘Ütopya’cılık, herhangi bir zaman dilimiyle sınırlı olmayan, koşullara göre içeriği belirlenen “kendinde” ve “doğal” bir isyan tipine denk düşer.

Tarih bunun -Ortakçılıkta somutlanan^[11]- binlerce örneği vardır.

Mesela İlk Çağ materyalistleri, Yahudi Esséen’ler, Isparta komünalizmi, Zenon’un düşünceleri, Spartaküs’ün başkaldırısı, Rafizi hareketler, Carpocrate’cılar, Cathare’lar, Avrupa’da köylü ayaklanmaları, Jean Wiclef, John Ball, Jean Huss, Şeyh Bedreddin, Sebastien Franc, Thomas Münzer ve Taboriteler, Fransız Jacquerie’leri, Anabaptisme’leri ve diğerleri...^[12]

BAŞLICA ÜTOPYA YAPITLARI^[13]

Devlet, Platon, MÖ 360-380
Paykhaia, İmeros, MÖ 3. yüzyıl
Lykurgos’un Hayatı, Plutarkhos, 1. yüzyıl
De Civitate Dei, Hippolu Augustinus, 413-426
Tao Hua Yuan, Tao Yuanmıg, 421
El Medinetü’l Fazıla, Fârâbi, X. yüzyıl
Hay Bin Yakzan, İbn Tufeyl, XII. Yüzyıl
Utopia, Thomas More, 1516
Gargantua, François Rabelais, 1532
Güneş Ülkesi, Tommaso Campanella, 1623
Yeni Atlantis, Francis Bacon, 1627

Bunların yanında ‘Ütopya’ deyince akla pek çok yapıt gelir: Platon’un ‘Devlet’i, Thomas More’un ‘Utopia’sı, Thomas Campanella’nın ‘Güneş Ülkesi’, Francis Bacon’un ‘Yeni Atlantis’i...

Ve ütöpik sosyalistlerden Charles Fourier, Robert Owen, Claude Henri de Saint Simon’u...

Ütopya, değişimi dillendiren umuttur, isyan çağrısıdır.

Kolay mı? İnsanca yaşayabilmek adına tutunduğumuz en önemli değerlerden birisidir “umut”; hayat gücümüzün tükenmemesi için dört elle sarıldığımız!^[14]

I. AYRIM: ÜTOPYA(LAR)IN “NE”LİĞİ, İŞLEVİ

Hayal gücünü kaybeden toplumLAR yarınırken; hayal kurmaya başladığımız an bir yerden sonra mutlaka ütopyaların olduğu bir âleme adım atarız. Çünkü “olağan”ın dışında, olması gerekendir ütopya...

Oscar Wilde’in, “İçinde ütopya olmayan bir dünya haritasına göz atmaya bile değmez, çünkü o harita insanlığın her daim uğrayacağı bir ülkeyi dışarıda bırakmıştır,” notunu düştüğü “Her ütopya, bir cennet veya bir cehennem senaryosu”yken;^[15] orası düşlenen mekândır.

Hiçbir yer aynı zamanda her yer manasına gelen; Yunanca da ‘Ou (değil)’ ve ‘Topos (yer)’ sözcüklerinin bileşiminden oluşurken; ‘outopia’/ ütopya ‘Eutopia (güzel yer)’, ‘Outopia (hiçbir yer)’ bütünlüğündeki hayal ülkedir...

İlhan Mimaroglu’nun, “Yokistan” diye adlandırdığı ve kimilerince gerçekleşmesi imkânsız gibi gözükken durum olarak sunulan ütopya, erken dillenmiş bir gerçeklikken; gerçekleş(tiril)mesi de olanaksız değildir.

Çünkü o baskı altında tutulan beyinlerin üretkenliklerine devam edebilmek için kurguladıkları, tasarladıkları, düşledikleridir...

Dünyayı değiştirme kavgası verenler insanlar için bir geleceğin öngörüsüdür...

“İmkânsız Mükemmeliyet” denilen ütopyanın önde gelen temsilcileri Platon, Tommaso Campanella, Thomas More, Francis Bacon ve Farabî’dir.

Ütopya, toplumsal soru(n)lardan hareketle, daha iyi, daha yetkin, daha doğru bir düzen arayışıdır; var olan düzenin eleştirisidir. Olana, olması gerekeni hatırlatandır...

Toplumsal bir taslak sunan ütopya(lar) ihtiyaçtan doğar...

En büyük ütopya ütopyayken; bundan daha büyüğüse ütopyaları gerçekleştiren insan(lık)dır.

Ütopya(lar) dünyanın, toplumun soru(n)larına çözüm önerirler. Thomas More'un 'Ütopia'sındaki, Tommaso Campanella'nın 'Güneş Ülkesi'ndeki üzere...

Özetle milattan önce VII. yüzyılda Yunanlı şair Hesiödos'un 'İşler ve Günler' başlıklı yapıtında, "İnsanların kalplerinin bütün kederlerden uzak, zor iş ya da acı olmadan huzur içinde yaşadıkları, bereketli topraklarda her türlü bol ürününü bulabildikleri dönem" olarak tasvir edilen 'Altın Çağ' özlemini yaşayandır, yaşatandır ütopya...

Ütopya özellikle "güneşin olmadığı yerler"de ortaya çıkar. Onu gerçekleştiren ise 'Altın Çağ' özlemiyle başkaldıran kitleler ya da Etienne de la Boétie'nin ifadesiyle "Gönüllü Kul"luğa karşı gösterilen dirençli bilinçtir.

Ütopyanın köklerinde 'Altın Çağ' özlemi, düşü yatar...

Sınıf ve imtiyazların olmadığı eski eşitlikçi, ortaklaşmacı yapıların zor yoluyla tasfiyesi, yenenlerin/egemenlerin saflarındaki özel mülkiyet hırsını da artırdı. Bu süreç sadece mağlupları değil, aynı zamanda galip toplumları da altüst ederek, içten içe yıkıma uğrattı.

Kısacası ortaklığın maddi temeli üzerinde yükselen eşitlik, adalet ve vicdan da süreç içinde toplumsal hayattan uzaklaşarak, yerini eşitsizliğe, sömürüye, zorbalığa, şiddete ve keyfi zulme bıraktı. Ancak bu durum, toplumsal hiyerarşinin en diplerine itilenlerde ilkel, ama özgürlük ve adalet dönemine yönelik kuvvetli bir özlem de yaratmıştı.

Bu sayede toplumların belleklerinde kendine özgü bir ütopya da yeşerdi. "Uygar halkların" tarihlerinin ilk dönemlerinde ortaya çıkan toplumsal düşüncelerde ve bunları ifade eden metinlerde, bir 'Altın Çağ' özlemi ortaya çıktı ki, buna ütopya diyoruz.

Bu olağan bir durumdu, çünkü sınıfsız toplumun yıkıma uğraması, daha doğrusu ortaklıkçı toplumu biçimlendiren eşitlikçilik ve askeri demokrasinin tasfiyesi, yenilenlerin ve ezilenlerin belleklerinde eski kan bağına dayanan özgürlük ve ortaklık özlemini de canlı kıldı. Bunun doğal sonucu olarak, eski eşitlikçi geleneğe ait ne varsa bunlar şarkı, mitoloji, mesel ve efsane şeklinde yeniden kültürel ortamda boy verdi.

Bu özlem, kendisini farklı coğrafya ve toplumlarda farklı imge ve yöntemlerle ortaya koydu. Ancak söz konusu küçük ve sade özelemler, büyük imparatorluklar döneminde daha da büyüdü ve bir senteze ulaşarak emekçilerin, ezilenlerin ortak evrensel düşünceleri hâline geldiler.

Bazı toplumlar söz konusu özelemleri mitolojik kahramanlıklarla dile getirirken, bazıları da onu dayanılmaz acılar olarak duyumsadı ve bunları şarkı, masal, şiir, efsane ve söylencelerle ifade etti. Bunun en güzel örneklerini Türklerin efsane, masal ve öğretici hikâyelerinde, Çinlilerin "Eşitlik Dağıtan Yüz Bilge Kadın"ında, Sümerlerin ve Mısır'ın güneş ve ışığın kasvet ve karanlığa baskın çıktığı mitolojik söylencelerinde, Ortadoğu'nun cenneti vaat eden dinlerinde, İnka ve daha pek çok Amerikan yerlisi halkların doğa ve insan uyumunu kutsayan öykülerinde ve Orta Avrupa'nın zulmü ve zorbalığı hedef alan eski Cermen halk efsanelerinde görürüz. Ütopyalar, çoğu kez çeşitli mitolojik kahramanlıklarla, dinsel motiflerle bezenmiş söylencelerle ve efsanelerle dile getirilmiştir.^[16]

Özetle sınıf mücadelesi ve bu mücadelenin ideolojik-teorik ifadesi olan ütopyalar, toplumların sınıflara bölünmesinden bu yana görülmektedir, ancak bunlar, tarihin belirli dönemlerinde birbiri peşi sıra ortaya çıkarak yoğunluk da kazanırlar. Ütopyalar, devrimlerden kısa bir süre önce ardı ardına sökün ederler, ama sonra bir suskunluk dönemine girerler.^[17]

Tam da bunun için Karl Mannheim'in 'İdeoloji ve Ütopya' başlıklı yapıtında ütopya, statükoya karşı eleştirel tutumlar içinde işlenir. Ütopya ilkesel bir temele dayalı olarak temel insanlık değerlerini barındırır.^[18]

Tam da bunu için Porto Alegre'deki bir panelde Eduardo Galeano ile José Saramago arasında bir diyalogda şöyle tarif edilir ütopya:

Eduardo Galeano: "Ütopya ufuk çizgisi gibidir. Ona doğru iki adım atarım, o da iki adım uzaklaşır benden. 10 adım atarım, bu sefer 10 adım uzaklaşır. Ufuk çizgisine erişilemez. O hâlde, ne işe yarar bu ütopya dedikleri şey?"

José Saramago: "Uzun uzun yürümeye, dostum..."

"Uzun uzun yürümeye" yarayan ütopya uzun soluklu göze alabilme eylemidir Henri Lefebvre'in de işaret ettiği gibi!^[19]

"Nasıl" mı? Malum 'Radio France' muhabiri, "Sizi kızdırmak istemiyorum ama sizin için ütöpisttir deniyor," diye sorusunu yönelttiği Henri Lefebvre'den şu yanıtı alır: "Bilakis... Beni onurlandırılıyorsunuz... Evet ütopyayı hak görüyorum... Bakışlarını ufukla sınırlayıp, sadece gördükleriyle yetinenler, pragmatizmi üstlenip sadece eldekiyle yetinenlerin dünyayı değiştirmek konusunda hiçbir şansları yoktur... Yalnızca gözle görmeye doğru bakanlar, ufkun ötesine bakanlar gerçekçidirler. Bunların dünyayı değiştirme şansları vardır... Ütopya ufkun ötesinde olandır... Analitik aklımız kesinlikle neyi istemediğimizi, neyin mutlaka değişmesi

gerektiğini kesinlikle bilir... Ama gelecek olanı, bizim istediğimizi, tamamen başka dünyayı, yeniyi, sadece bizim iç bakışımız, sadece içimizdeki ütopya bize gösterir.”

Siz bakmayın Thomas Bernhard'ın, “Özgür insan diye anılan insan nasıl bir ütopya ise, özgür sanatçı denilen şey de hep bir ütopya, bir çılgınlık olmuştur”;^[20] Arthur C. Clarke'ın, “Hiçbir ütopya, toplumun bütün bireylerine sonsuza dek tatmin sağlayamaz,”^[21] demesine ya da benzerlerine!^[22]

Yeri geldi aktarayım: “Her ilerleyişin ruhu ütopya. Geçmişin ütopyaları olmasa, insanlar çıplak ve sefil, mağaralarda yaşarlardı hâlâ; ilk sitenin taslağını da ütopyalar çizer. İnsanca rüyalardan nur topu gerçekler doğar,”^[23] der Cemil Meriç^[24] ve ekler Jean-Christophe Grangé de:

“İnsan hayal kurmak için yaratılmıştı, yani itaat etmekten çok mücadele etmek için. Bu evrimin kuralıydı. Ve özellikle de insan şiir için yaratılmıştı. Ütopya da şiirseldi. Ve şiir daima gerçekçiliğin karşısında olacaktı.”^[25]

Kimseyi diğerinden üstün saymayan, kanunların herkese eşit davrandığı, yöneticilerin kendi çıkarları yerine halkın çıkarlarını ön planda tuttuğu, sıradan insanların kurduğu bir özlemdir ütopya...

Mümkün müdür bu? Elbette; ütopya(lar) da mümkündür.

Ancak “Ütopya sadece imkânsız istemek değil; var olan dünyanın, mevcut sistemin ya da sistemlerin değişebilir hatta değiştirilebilir olduğunu ortaya koyan bir metod, bitmek bilmez bir çalışmadır da...”^[26]

“Ancak imkânsızın büyüyle harekete geçeriz: Bir ütopya doğurup kendini buna hasredemeyen bir toplum, köhneleşme ve yıkım tehdidiyle karşı karşıyadır adeta. Hiçbir şeyden büyülenmeyen bilgelik, verili, mevcut mutluluğu tavsiye eder; insan bunu reddeder ve bir tek bu reddediş bile onu tarihsel bir hayvana, yani bir hayal edilmiş mutluluk meraklısına çevirir.”^[27]

Dikkat edilirse, insanlıkta iz bırakmış bütün ütopyalar, aslında belli bir sınıfın pratiğiyle, verili koşullardaki sınıf özelemleriyle bağlantılıdır. Bütün ütopyaların toplumun maddî hayatıyla ilişkisi vardır. Belli bir toplumsal zeminde üretilen her ütopya, belli bir sınıfın eylemini ateşlemiştir. Eyleme ışık tutması, ütopyanın gerçekle bağlantısını verir.

Böylelikle de Bilinçle bağlanılıp, uğrunda çaba sarf edilen ütopya, “ütopya olmaktan çıkar” ve onu gerçekleştirme mücadelesine dönüşür.

Tekrar pahasına: Jack London, “Ütopya sözü bir fikri peşinen yargılamaya yetmektedir,” derken uyarır Pyotr Kropotkin, “Toplumsal varsayım ve ütopyalar, bu ütopyaları şu ya da bu şekilde gerçekleştirmek için çabalamaya hazır insanlar yoksa, varsayım ve ütopya olarak kalır”^[28] ve ekler Michael J. Sandel, “Duvardaki gölgelere dokunmayan filozof sadece kısır bir ütopya inşa edebilir.”^[29]

II. AYRIM: DOĞU VE ORTADOĞ'DA ÜTOPYA(LAR)

Ütopyaları listeleyen çoğu çalışmaya göz attığımızda, ilk sıraya Thomas More'un yapıtı konur, sonra liste Thomas Campanella'nın ‘Güneş Ülkesi’, Francis Bacon'un ‘Yeni Atlantis’iyle devam eder.

Listelerde, ünlü Antik Yunan filozofu Platon'un ‘Devlet’ine özel bir yer biçilir ve ilk ütopya olarak değerlendirilir. Yani M.Ö. 500 civarında ilk ütopya yazılmış ve iki bin yıl sonra (Rönesans/Yeniden Doğuş ile birlikte) ütopya tekrar ortaya çıkmıştır.

Batı Uygarlığı'nın kozası sayılabilecek Antik Yunan'da ütöpik unsurlara rastlanabilir de Doğu toplumlarının böyle bir yeteneği yok mudur?

Ne münasebet?! Elbette vardır...

İşte Konfüçyüs'çü ‘Ritüeller Üzerine Notlar’ başlıklı kitaptan alınan iki bin yıllık bir metin:

“Büyük yol izlendiğinde, tüm dünya ortak mülk olur. En kudretli ve en faal olan lider seçilir; hakikât söylenir ve dirlik düzenlik sağlanır. Böylece insanlar yalnız kendi ailelerine, aileleri ve yalnız kendi çocuklarına çocukları olarak muamele etmekle kalmazlar. Yaşlılara yaşamlarının sonuna kadar sükûnetle yaşayacakları, gücü kuvveti yerinde olan adamlara çalışacakları ve gençlere kendilerini daha fazla geliştirecekleri bir yer bulmaya özen ve gayret gösterirler. Dul erkekler ve dul kadınların, yetimler, öksüzler ve çocuksuzların ve hatta hastaların, bunların hepsinin iaşeleri toplum tarafından sağlanır. Erkekler işinde gücünde, kadınlar evlerindedir. Eşyalar yararlı şekilde kullanılmadan battal hâle gelsin istenmez; fakat onların her durum ve koşulda bizzat kendileri için, yani süs olsun diye bir kenarda kullanılmadan tutulmaları da istenmez. Kişinin güçlerinin işlevsiz kalması istenmez; fakat onların kişisel yarar için kullanılması da istenmez. Tüm hile ve entrikalar sona erer; onlara gereksinim duyulmaz. Haydutluk ve tahrip edicilik artık sökmez. Hatta öyle ki; dışarıda hâlâ deliler dolaşsa da, onları bir yere tıkmaya gereksinim kalmaz. Bu büyük toplum (da tong) çağıdır.”^[30]

Doğu'nun da doğusu Çin'den bir örnek bu; oldukça sağlam bir ütopya kurulmuş. Her şey ortak, özel mülkiyet yok. Yönetici, o mevkiye soyuyla değil yeteneğiyle ve seçimle geliyor. Çocukların bakımı, hastaların

ve özürülülerin yaşamı toplum tarafından garanti altına alınmış. İhtiyaç fazlası tüketim kalmamış. Sömürü (metinde “kişisel yarar”) yok. Hile, entrika, haydutluk yok. Tımarhane bile yok.

En önemlisi, bu metin geçmişteki bir “altın çağ”a gönderme yapmıyor, “Büyük Yol” ile varılacak gelecekteki bir “büyük toplum”dan, “da tong”dan söz ediyor.

Doğu’da ütopya olamaz olur mu hiç? Eski Çin ve Hint metinlerini bu gözle taramak gerek. Sadece felsefi metinleri değil, öyküleri, masalları, mitolojik metinleri...

Ortaçağ’a gelelim... İlk akla gelen isim ünlü filozof Farabî (870-950). ‘El-Medînet el-Fâzıla/ “Erdemli Kent’ başlıklı yapıtında, Platon’un ‘Devlet’inden esinlenip, onu aşar.

Bir diğer önemli külliyyat da eski Doğu ve özellikle İslâm felsefesindeki sembolik öykülerdir. En ünlüleri İbni Sina’nın, Sühreverdi’nin, İbn Tufeyl’in, Gazali’nin, Necm-i Râzî’nin, İbn Bacce’nin, İbnü’n-Nefis’in fantastik öyküleridir.

Özellikle İbn Tufeyl’in (1106-1186) adasal roman türünün ilk örneği olarak nitelenen ‘Hayy ibn Yakzân’ başlıklı yapıtın Batı yazınına büyük ölçüde etkilediği söylenir. Kısacası eski Doğu metinleri bir ütopya okyanusudur aynı zamanda.^[31]

Aslı sorulursa eski Doğu toplumlarının tarihi, hem köklü uygarlıkların hem de sayısız devrimci atılımların tarihidir. Ve bu dinamik tarih, son derece zengin bir düşünsel dünya yaratmıştır. Hem yöneten aristokrat sınıfların, hem de ezilen kitlelerin binlerce yılda birikmiş zengin bir edebiyat, sanat, siyaset, felsefe ve bilim külliyyatı oluşmuştur. Bu külliyyat, Batı-merkezli bir gözle değil, bir “dünyalı” gözüyle incelendiğinde, felsefenin ve siyaset biliminin olduğu kadar, ütopyanın da Doğu’da ne kadar zengin olduğunu görürüz. Bunlardan en önemlisi Farabî’nin ‘Erdemli Kent’idir.

Platon (Eflatun) üzerine yorumlarıyla da tanınan ünlü filozof Farabî (870-950) siyaset üzerine iki eser yazmıştı: ‘Kitâb Ârâ’ Ehl el-Medînet el-Fâzıla/ Erdemli Şehir Halkının Sanıları’ ve ‘Kitâb es-Siyâset el-Medenniye/ Medeni Siyaset’.

Yapıtında düşündüğü ‘Erdemli Kent’i uzun uzun anlatan Farabî’nin bu yapıtına ilişkin olarak, Hilmi Ziya Ülken şu değerlendirmede bulunur:

“Siyasette Farabî Eflâtun’un yolunu tutar. Eflâtun’un ‘Devlet’ diyalogunu başka diyaloglarıyla tamamlar ve İslâm inancı ile uzlaştırır. Farabî siyasette bir nevi utopiste’dir. Fakat onun utopie’sini Thomas Morus’e ve Campanella’ya benzetmemelidir. Çünkü utopique toplumun yanında filozof gerçek toplumu da kabul eder. Ayrıca o humaniste’dir. Onun yetkin devleti bütün insanlığı kuşatan bir dünya devletidir. Metafizik ve psikolojik insanlık görüşü aynı zamanda siyasette prensip vazifesini görür. Farabî buradan dayandığı Yunan filozoflarını aşar (Şu kadar ki, Zenon’da da dünya hemşehriliği=cosmopolitisme fikri vardır). Bu ilerlemenin sebebini eskilerin site toplumu yerine İslâmın üniversal toplumunda aramalıdır.”^[32]

Selahattin Hilav da, Farabî’nin söz konusu yapıtına ilişkin benzer bir değerlendirme yapar:

“Fârâbi, Aristoteles’in de etkisinde kalmakla birlikte, devlet felsefesinde, genellikle, Platon’u izler. İslâm filozofunun amacı, Devlet’teki görüşleri, Müslümanlık’ın temel ilkeleriyle uzlaştırmaktır. Toplumun kurulması, sınıfların ve zümrelerin özel görevleri, ideal devletin görevi, uyum ve yardımlaşma, toplum içinde insanın mutlu hayatı, belli bir düzene uyma ve buyruk altında bulunma, yöneticinin (kralın) özellikleri ve yetişme tarzı, kötü devlet ve erdemli devlet arasındaki farklar konusunda, Platon’un Fârâbi üzerinde kesin bir etki yaptığını görüyoruz. Fârâbi’nin, gerçek toplumu gözönünde tutan bir ütopya kurduğunu ve üstelik şehir-devlet sınırlarını aşan geniş kapsamlı insancıl bir ideal devlet tasarladığını görüyoruz.”^[33]

Görüldüğü gibi iki felsefeci de Farabî’nin söz konusu fikirlerinin bir ütopya sayılabileceğini ve Platon’un Devlet’ini aşan bir kapsayıcılığa sahip olduğunu vurgularlar. Aynı konuda Bülent Somay ve Ahmet Saik Akçay da Farabî’nin yapıtlarının “ütopya” olarak değerlendirilebileceği üzerinde hemfikirlerdir.

Doğu’nun kendine has bir ütopyası olduğunu, daha çok bireyin ütopyası olarak yazıldığını savlayan Ahmet Saik Akçay da, Farabî’nin adı geçen yapıtları ile İbn Bacce’nin ‘Tedbir’ül Mutevahhid/ Tek Kalanın Yönetimi’ başlıklı yapıtını farklı bir yere koyar.^[34]

Bir diğer önemli külliyyat da eski Doğu ve özellikle İslâm felsefesindeki sembolik öykülerdir. En ünlüleri İbni Sina’nın ‘Risâle-i Hayy ibn Yakzân’ı, yine İbni Sina’nın ‘Risâletü’t-Tayr’ı/ Kuşların Öyküsü’, Sühreverdi’nin ‘Kıssatu’l Gurbetu’l Garbiye/ Ruhun Yolculuğu’, İbn Tufeyl’in ‘Hayy ibn Yakzân’ı, Gazzalî’nin ‘Risâletü’t-Tuyûr’u ve Necm-i Râzî’nin ‘Risâletü’t-Tuyûr’u, İbn Bacce’nin ‘Tedbir’ül Mutevahhid’i ve İbnü’n-Nefis’in ‘El-Risaletü’l Kâmilîye’sidir.

Özellikle İbn Tufeyl’in (1106-1186) adasal roman türünün ilk örneği olarak nitelenen ‘Hayy ibn Yakzân’ başlıklı yapıtının Batı yazınına büyük ölçüde etkilediği söylenir. Hilmi Ziya Ülken de, İbn Tufeyl’in Batı’daki etkisine ilişkin şunları der: “Batıda tesiri çok büyük oldu. Onun birçok taklitleri yazıldı. En

tanınmışları arasında çağdaş felsefeyi açanlardan Francis Bacon'un Atlantis adlı felsefi romanını zikretmelidir.^[35]

Bu yapıtların ve tabii 'Binbir Gece Masalları' ile diğer anonim Doğu öykülerinin, Hint masallarının ve sayısız efsane ve destanın Doğu ütopyaları açısından incelenmesi gerekirken;^[36] *boyundan büyük*, "*Yeni Ortadoğu'da 'devrimler çağı' bitmiştir*,"^[37] diye zirvalayan 'Yeni Şafak' yazarı Ergün Yıldırım'a *Ortadoğu'da Mazdek'ler, Hürrem'ler, Babek'ler, İsmaililer, Karmatiler Şeyh Bedreddin'ler tükenmez/ tüketilemez gerçeğini anımsatalım!*

II.1) MAZDEK, HÛRREM, BÂBEK, İSMÂİLÎ'LER, KARMATÎ'LER ŞEYH BEDREDDİN

Mazdek isyanı tarihin tanık olduğu ilk ortaklaşmacı hareketlerden biri olarak önemli bir yere sahiptir. Mazdek, Hamedanlı olup 499 tarihinde katledilen bir halk önderidir. O, geliştirdiği felsefik anlayış ile Zerdüşt rahipleri ile Sasani aristokratlarının ortaklığıyla bozulan toplumsal düzene karşı eşitlikçi, ortakçı ve özgürlükçü bir düzeni amaçlamıştı.

i) Mal ve servetlerin paylaşılması anlamında ortakçılığı; ii) Kadın-erkek arasında eşitliği; iii) İnsanlar üzerinde iktidar ve tahakküm kurulamayacağını savunmuştu.

Toprak sahibi Dikhanlar ve tapınak topraklarının sahibi din adamları buna karşı hemen tavır almıştı. Mazdek'in düşünceleri ve savunduğu toplumsal düzen anlayışı hızla toplum içinde kabul görüp yaygınlaşmıştı.

499'da tutuklanmış, taraftarları yenilgiye uğratılmıştı. Mazdek'in katledilmesi ardından eşi Hürrem mücadeleyi yürütmüştü. Mazdeizm, Hürrem tarafından sürdürülmüş ve daha sonra Hürremizm olarak anılan harekete kaynaklık etmişti. Hürremizm, kökenleri Zerdüştî felsefeye dayanan özgürlükçü, eşitlikçi bir mücadele çizgisiydi. Anadolu Alevîliği'nin de kaynağını oluşturur.

Mazdek'ten esinlenen Hürremizm hareketinin gücünün zirvesine ulaşması Bâbek döneminde gerçekleşmişti. 808'de Azerbaycan'ın Bezz bölgesinde isyan başlatan Hürremi hareketin başında Cavidan bin Sehl vardı. Cavidan'ın ölümünden sonra Bâbek, Hürremi hareketin başına geçmişti. Bâbek hareketin güçlendirilmesi için gerekli tüm hazırlıkları yapmış ve 816 yılında Bezz bölgesinde programının tebliğlerine başlamıştı. Programında, en sade hâliyle eşitlikçi, ortakçı bir yaşam kurmayı hedeflemişti. Bu yaşamı korumak için bir nevi kurtarılmış alanlar yaratma mücadelesini başlatmıştı.

Abbâsiler 835'te Bâbek'e karşı saraydaki devşirme Türk komutan Afşin'i hazırlar ve Bezz üzerine gönderirler. Savaş birçok cephede yürür ve üç yıl boyunca sürer. Afşin orduları yenildikçe Halife destek gönderir ve en son Bezz kalesini kuşatmaya almayı başarırlar. Kuşatma karşısında Bâbek kent halkının savaş bölgesi dışına çıkması için anlaşma önerir. Afşin bunu red edip, üstelik Halifeden bir af belgesi isteyip, ardından teslim olursa ancak o zaman bağışlanacağını söyler. Bâbek'in yanıtı, kimsenin affına ihtiyacının olmadığı şeklinde olur ve bir yarma hareketiyle kuşatmayı aşip Ermeni topraklarına doğru yol alır. Kaledeki halk-Müslümanlığı kabul edenler hariç-kılıçtan geçirilir.

Ermeni emirlerinden Sehl İbn-Sumbat, yanına sığınmış olan Bâbek'e ihanet eder. Bâbek Bizans topraklarına geçip gücünü toparlamak isterken onu oyalayıp bir komployla, yanındaki yoldaşlarıyla birlikte Abbâsilere teslim eder.

Bâbek kendi döneminde kurduğu toplumsal düzenle eşitlikçi, ortakçı yaşamı hâkim kılmış ve ezilen bölge halklarının umudu hâline gelerek 22 yıl sürecek olan isyanlara katılımını sağlamıştı.

Bâbek'in öldürülmeden önce Muteesim karşısındaki son sözleri şu olmuştur:

"Bütün zalim hükümdarlar gibi sen de yanılıyorsun. Çünkü benim destanım öyle bir destandır ki, ne Bâbek'le başlamıştır, ne de Bâbek'le bitecektir. Ey zavallular, siz hiçbir zaman özgürlük yangısının ne demek olduğunu anlamayacaksınız. O dehşetli yangı ki, yüreği yakıp küle çeviriyor. Özgürlük, o ister tatlı olsun, isterse acı; yalnız oydu benim secdegâhım! Ve zalim ki beni öldürüyor, o da hiçbir zaman anlamayacak ki, ölümü ile özgürlük fedaisi büsbütün yok olmuyor..."

Bir diğer isyan hareketi olarak İsmâîlîye'den de söz edebiliriz. Bu mezhebin ortaya çıkışı Abbâsî Hanedanının ilk dönemine denk gelmekteydi. Abbâsîlerin iç yüzünün açığa çıkmış olması ve yarattığı hayal kırıklığı ortamında, İsmâîlîler ortaya çıkmışlardır. Adını, 6. İmam Cafer el Sadık'ın iki oğlundan biri olan İsmâîl'den almıştı. İsmâîlîler hareketi daha çok da Hasan Sabbah direnişiyle adını dünyaya duyurmuştu.

Karmatîlere gelince: Onlar da kendilerinden yüzlerce yıl sonra tarih sahnesine çıkan Şeyh Bedrettin'in ütopyasını X. yüzyılda yaşama geçirdiler. Kurdukları her alanda eşitlikçi komünal toplum düzeni Fas'tan, Bahreyn'e, Irak'tan Afganistan'a kadar Batını akımların esin kaynağı oldu.

Faik Bulut da, onları Müslüman coğrafyasındaki "Baldırı Çıplaklar" hareketi olarak betimlerken;^[38] Karmatîler, eğitim ve örgütlenme tarzlarıyla dikkatle incelenmesi gereken önemli bir hareketti.

870'lerden başlayarak 1070'lere kadar, 200 yıla varan bir dönem içerisinde Ortadoğu'nun bütününe yayılmış olan Karmatî hareketi bölgenin en büyük toplumsal hareketiydi. Karmatî ismi hakkında en yaygın kabul Karmatî hareketin kurucusu olan Hamdan bin Eş'as El-Karmat'ın lakabı olan Karmat'tan geldiğidir.

Hareket mensuplarının birbirlerine Arapçada yoldaş, arkadaş anlamına gelen "Refiq" hitabıyla seslenmeleri, hareketin karakterine dair önemli bir veridir. Hamdan Karmat, Küfe bölgesinin Baş Daîsi olarak atandıktan sonra bölgede kendi öğretisini yaymak amacıyla üç kişilik bir ekip kurar. Bunlardan ilki hareketin "filozofu ve beyni" olarak tanınan Abdan'dı.

Abdan, 'Belagat-ül Safa/ Kardeşliğin Hitabeti' adında yedi ciltten oluşan bir kitabı kaleme almıştı. Bu kitapta kurulmak istenen ortaklaşmacı toplum düzeninin nasıl olacağı, bu düzene ulaşmak için insanların nasıl bir kişiliğe sahip olması gerektiği, bu amaçla toplum ve bireylerin eğitiminin nasıl yapılacağı ve genel olarak Karmatî hareketinin dünyaya bakış açısının ne olduğu anlatılmaktadır. Yani Abdan, hareketin ideolojik önderliğini yürütmektedir.

Ekip içerisindeki ikinci isim olan El-Cenabi, hareketin Hamdan Karmat'tan sonra gelen ikinci önderi düzeyindeydi. Hareketin bir numaralı örgütleyicisi ve eylem adamı olarak tanınır. Tüm tarihçiler tarafından ortaklaşmacı toplum projesini hayata geçiren en cesur Karmatî komutanı olarak tanıtılır. Üçüncüsü ise Hamdan Karmat'ın öğrencisi olan Zikreveyh El-Dendani'dir. Daha çok İran topraklarında hareketi tanıtmak ve yaymak için görevlendirilmiş ve bu alanlarda çalışma yürütmüş bir öncüdür.

Örgütlenme konusunda Karmatîler halklar ve inançlar arasına hiçbir ayırım koymazken, her etnik kökene ve dine göre bir propaganda faaliyeti yürütüyorlardı. Sabii, Mecusi, Yahudi, Hristiyan, Maniheist ya da filozof olmasına bakmadan herkese ulaşmak ve onları bu öğreti çerçevesinde örgütlemek temel görev oluyordu.

Karmatîliğin gelecek perspektifini Yemenli bir Karmatî Önderi olan Hasan Bin Mansur şu sözlerle dile getiriyordu:

"Gün gelip beklenen Mehdi zuhur ettiğinde, aslan ile boğa aynı havuzdan su içecek, çoban koyunlarını kurtlara teslim edip gidebilecektir. Kötülüğün yerini iyilik alacak, sapıklıklar sona erecek, sahibine hakkı verilecek ve insan doğduğu günkü gibi eşit ve özgür olacaktır."

Ve Şeyh Bedreddin...^[39]

Şeyh Bedreddin, Osmanlı toprağında yaşayan halklar arasında, din farkının kaldırılmasını ve Müslüman olmayanların da ülke topraklarından yararlanması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu çerçevede "bir toprak reformu ve buna koşut olarak dinsel bir reform" yapılmasını savunmuştur. Bu nedenle de Şeyh Bedreddin ve müritleri halkın arasına karışarak, toprakların onu işleyen, ona alın terini karıştıranların olduğunu söylemişler ve insanların kardeşliğini öğütlemişlerdi.

Şeyh Bedreddin'in ideolojisini halka taşıma görevini üstlenen Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal öncülüğünde dervişler, aydınlar, ozanlar Ege'ye yönelirler ve yeni bir toplumsal düzen kurarlar. Bedreddin hareketinin kurduğu bu yeni düzene 'Ortaklar' ismini verirler. Emeğin paylaşımında kadın-erkek, ırk, din ve dil farkı yoktu. Kadın-erkek omuz omuza, derviş-papaz yan yana geleceğin kurulması için çalışmaktadır. Kurulan yeryüzü cennetinin muştuları günbegün Bedreddin'e ulaşmaktaydı.

Bedreddin'in Osmanlı topraklarında oluşturmaya çalıştığı ve Ege'nin birçok yerinde pratikleştirdiği bu sistem (Ortaklar Hareketi), kaynağını devletçi uygarlığın toplum dışılığından alıyordu. 'Ortaklar' hem bilinçlerde hem de pratik yaşamda kökleşirken, Osmanlı egemenlerinin saldırıları da gecikmeyecektir. Fakat birçok saldırı yapmalarına rağmen direnişle karşılaşacaklardı.

'Ortaklar'ın bu kadar güçlenmesi, üstelik üzerine giden tüm güçleri geri püskürtmesi, Osmanlı otoritesinin sarsılması anlamına gelmekteydi. Bunun üzerine Çelebi Mehmet bir ordu hazırlar, başına da geleceğin sultanı Şehzade Murat'ı geçirir. Yanına da o döneme değin hileleriyle iktidar çevrelerinde birçok oyuna karışmış olan Beyazid Paşa'yı verir.

Büyük direnişler sonucunda Börklüce esir düşer ve işkenceyle katledilir. Ardından Torlak Kemal savaş meydanında vurulur. Sıra Bedreddin'e gelmiştir. Osmanlı sultanı iyi bilmektedir ki, her şeyin başı odur ve yandaşları ne kadar katledilse de, o ışığını yaymaya devam ettiği müddetçe, bu iş tamamen çözülmeyecek, tekrar tekrar karşısına çıkacaktır.

Eğer düşüncelerinden vazgeçerse bağışlanabilecektir, ancak Bedreddin düşüncesinden vazgeçmez. Hatta kendini savunma gereği bile duymaz. İdamı için fetva gerekiyordur, ama mevcut Osmanlı bilginlerinin hiçbiri buna cesaret edemez. En sonunda İranlı iki kadı; "Malı haramdır, canı helal!" diyerek mal varlığına dokunmaksızın idam edilmesinin fetvasını verirler. Bunun üzerine hemen idam kararı uygulanır. 1420'de Serez çarşısı meydanında idam edilir.

III. AYRIM: AVRUPA'DA ÜTOPYA(LAR), İSYAN(LAR)

“Dünya hemşehriliği=cosmopolitisme” fikriyatına aşina Stoacı Zenon, “İhtiyacımız olan şey: Sorgulamak,” der^[40] ve ekler: “İyi davranmak doğru düşünmekle mümkündür.”

Doğru düşünmeyi öğreten hayat felsefesinde hedefi insanı iyi yaşamaktır, bunun yolu da doğru bilgidir. İyi yaşamının yolu doğaya uygun yaşamaktır. Sınır bu bağlamdır. Doğaya karşı konulmamalıdır.

Bu temelde Zenon dört temel erdeme ulaşır: i) Doğru seçen, ii) doğru katlanan, iii) ölçülülük, iv) adil paylaşım. Söz konusu parametreler doğrudan tabiatın yansımasıdır. Zenon tabiatı, en doğru seçen, sabırla katlanan, ölçülü ve adil varlık olarak kavrar, felsefesini bu ilkelere dayandırarak antik Yunan ütopyalarının oluşumunda önemli bir kilometre taşına denk düşer.

Eşitlikçi geleneğin Yunan topraklarında da köklü bir geçmişe sahip olduğu Grekçe'deki ‘Eunomia’ ve ‘İsonomia’ kavramlarında da görülüyor. Zira halk ‘Eunomia’dan mal-mülk eşitliğini, ‘İsonomia’ ile de yasalar karşısında eşitliği anlıyordu. Fakat bu kavramların Yunan topraklarında daha eski bir geçmişe sahip olduğu, hem Platon’un hem de Aristoteles’in eserlerinde görülür.

Hemen hemen aynı dönemde Sinoplu Diyojen (MÖ 400) de fiçılardan oluşan bir kent-devlet önerir. Ona göre “Özgürlük ancak fiçılardan oluşan bir kent-devletle olanaklıdır.”

Her özgür insan fiçının içinde yaşar ve yaşam tüketime dayanmadığı için de insanlar arasında kıskançlığa neden olmaz. Kanaatkâr olanlar, özellikle geceleri tasasız bir şekilde fiçılarında uyurlar ve gündüzleri de başı dik gezerler. Böylece insan hükmedemeyeceği şartların da esiri olmaktan kurtulur.

Başka eşitlikçi toplum modelleri de vardır. Bunları Aristoteles, “Yasalar” başlığı altında inceler. Aristoteles, Kadıköylü Phales ve Miletli Hippodamos’un eşitlikçi devlet önermelerinden söz eder.^[41]

Yunanların hiciv ustası Aristophanes, Kadınlar Meclisi’nde iktidarı kadınlara vererek ve onlara eşitlikçi bir düzen kurdurur.

Thales okulundan geldiği bilinen ünlü diyalektikçi Miletli Hippodamos’un mesleği mimarlıktı. Perslerle girilen savaşta büyük yıkım yaşayan Milet’in yeniden inşası Hippodamos sayesinde gerçekleşmişti. Ünü o çağda öylesine yayılmıştı ki Perikles onu Atina’ya çağırılmış ve ona Pire limanının tasarımını devretmişti. Atina’dan sonra MÖ 444 yılında sofist Protagoras’la birlikte Güney İtalya’da eşitlikçi bir düzende yönetilen ve ender bitkileriyle ünlü Turoi kentinin kuruluş çalışmalarına da katılmıştı. Protagoras kentin eşitlikçi yasalarını belirlerken, yapısal planını da Hippodamos üstlenmişti. Eşitlikçi düzene sahip olması nedeniyle Turoi, daha sonraki yüzyıllarda da ütöpik düşüncelerin de esin kaynağı olmuştu.

Miletli Hippodamos gibi Kadıköylü Phaleas’tan da ne yazık ki Aristoteles sayesinde haberdar oluyoruz. Her ikisinden de günümüze kadar gelen her hangi bir yazılı eser yoktur. Phaleas’le ilgili olarak Aristoteles şunları belirtir: “Kadıköylü Phaleas ilk önce bütün vatandaşların aynı derecede özel mülkiyete sahip olmaları gerektiği önerisiyle ortaya çıktı. O bunun, yeni kurulan bir devlet için sorun olmadığını belirtiyordu, ancak bu önerinin eski devletlerde sorun yaratacağını da kabul etmektedir... Bunun gerçekleşebilmesi için de zenginlerin evlilikler yoluyla büyük bir çeyiz vermelerini, ama yoksullardan da almamalarını öneriyor.”^[42]

“Ütopya” denince kuşkusuz akla ilk gelen eser Platon’un Devlet’idir.^[43] Nitekim ütopya üzerine yazılan eserlerin ve derlemelerinin neredeyse tamamı işe Platon’un Devlet’iyle başlarlar. Ne var ki Platon aklın bir şaheseri olarak gördüğü ‘Devlet’ini bitirmeden önce “ideal devlet” modeli olarak öngördüğü ‘Atlantis’i de kaleme almıştı. Bu eserin en önemli özelliği ise ‘Devlet’ten farklı bir şekilde epik-duygusal öğeler içermesidir.

Bilindiği gibi birçok filozof ve siyaset insanı, içinde bulunduğu krizden bir çıkış yolu arayan Atina’ya onlarca “devlet ve prens Romani” yazarak öneride bulunmuşlardı. Bunların neredeyse tamamında kökeni Doğu kültüründe yer alan Güneş Tanrısı Helios merkezi bir rol oynayarak eşitlik ve adalet dağıtıyordu.

Jambulos’un ‘Güneş Adası’nda da görüldüğü gibi güneş, eski çağdan bu yana Sümerlerden, Babillerden, Farslardan ve Mısırlılardan bu yana insanlığın düşünce sisteminde özel bir yere sahipti. Bu nedenle de ütopyalar sık sık güneşle ilişkilendirilirler.

Eski Helen ve Suriye kaynaklı dinsel motiflerde güneş, özel bir anlam ifade ederken; üç Tanrı’dan biri olan Güneş Tanrısı, hiyerarşinin en üstünde yer almaz. Güneş Tanrısı, en tepede olan Tanrıların Babası’yla insanlar arasında aracı bir rol üstlenir ve ayrıca yeryüzündeki iklimden de sorumludur.

Diğer bir ütöpik eserse Euhemeros’un ‘Kutsal Metinler’idir. Onun ayırt edici özelliği, Demokritosçu geleneği devam ettirmesi ve ateist olmasıdır. ‘Kutsal Metinler’in yazarına göre tanrılar insanları değil, fakat insanlar tanrıları yarattı. Ona göre tanrılar gerçek değil, fakat “büyük insanlar”dan esinlenilmiş mitolojik varlıklardır.^[44]

III.1) ROMA'DA SINIF MÜCADELESİ VE ÜTOPYA

Roma'daki ütopyaların isyanlarla, sınıf mücadelesiyle doğrudan ilişkidir. Örneğin Sicilya'daki bilinen ilk büyük köle ayaklanmasının lideri Eunus bir köleydi. (Onun önceleri hem efendisine hem de aristokrat konuklara düzenli olarak fal baktığı ve danışmanlık yaptığı kayıtlara geçmişti.)

Kölelik, Roma İmparatorluğu sisteminin vazgeçemeyeceği bir olguyken; kölelerin ve yarı özgür topraksız köylülerin nüfusu, siyasi açıdan özgür vatandaşların nüfusundan kat be kat fazlaydı. Üretim esas olarak köleler tarafından yapılıyordu, ancak toplumsal sefalet gün geçtikçe tehlikeli bir boyut kazanıyordu. Toplumsal güvenlik, kritik bir noktaya doğru ilerliyordu.

Toplumda yüzlerce yıldır etkin “yıkıcı düşünceler” hızla yayılıp, Roma'da yüz binleri etkisi altına alıyordu. Önceleri fisıltı ve mırıltı şeklinde baş gösteren hoşnutsuzluklar, yerini daha cüretkâr saldırılara, ayaklanmalara bırakıyordu.

Roma aristokrasisi ayaklanmaları askeri açıdan bastırdı, fakat her ayaklanma ve savaş Roma egemenlerinin manevi otoritesinden bir parça koparıp aldı.

Bir türlü ardı kesilmeyen fetih ve cezalandırma savaşları, hem halkın yoksullaşmasına neden olmuş, hem de savaşlarda çarpışırken hayatlarını kaybeden askerlerin arazi ve çiftlikleri işletilemez hâle gelmişti.

Savaşlar Roma'ya zenginlik akıtırken, günlük üretim faaliyetini de önemli ölçüde aksatmaya başlamıştı. Buna bir de açlık ve veba salgınları eklenince ekonomik ve toplumsal sorunlar, ülkeyi adeta patlamaya hazır bir barut fıçısına hâline getirmişti.

Tablodaki şu olaylar dizisi, Roma'nın içinde olduğu ürkütücü durumu gayet iyi sergiliyordu:

MÖ 186: Doğu kökenli kahinlerin İtalya'dan atılması
MÖ 185: Apulien'de köle ayaklanması
MÖ 161: Yunan filozof ve hatiplerin İtalya'dan kovulması
MÖ 146: Kartaca'nın Roma tarafından yenilgiye uğratılması ve yerle bir edilmesi
MÖ 139: Doğu kökenli kahinlerin Roma dışına çıkarılması
MÖ 136: Sicilya'da ilk büyük köle ayaklanması
MÖ 132: Sicilya köle ayaklanmasının bastırılması
MÖ 133: Bergama'da Aristonikos ayaklanması
MÖ 133: Gracchus kardeşlerin ilk reform hareketi
MÖ 133: Gracchus kardeşlerden büyük olanı Tiberius'un taraftarlarıyla birlikte katledilmesi
MÖ 129: Bergama ayaklanmasının bastırılması ve Aristonikos'un esir alınması
MÖ 121: Gracchus kardeşlerin küçüğü olan Gaius'un reform hareketi
MÖ 121: Gaius Gracchus'un 3000 taraftarıyla katliama uğraması
MÖ 113: Roma'nın Germen kökenli Tötonlara yenilerek geri püskürtülmesi
MÖ 107: Gaius Marius'un askeri reformu
MÖ 104: Sicilya'da ikinci büyük köle ayaklanması
MÖ 101: Sicilya köle ayaklanmasının bastırılması
MÖ 100: Saturnius'un reform hareketini yeniden başlatması
MÖ 91-98: Müttefiklerin Roma'ya karşı ayaklanması
MÖ 87-82: Roma'nın İtalyan müttefiklerinin ayaklanması
MÖ 80-72: İspanyolların Roma'ya karşı ayaklanması
MÖ 73-71: Spartaküs isyanı
MÖ 63: Catilina komplosu

Kemal Burcak'ın, “Zincirleri kırmak güzeldir Spartaküs/ Gökyüzü gibidir, yaşamak gibidir/ Aşk gibidir/ Çıkmak geceden güne/ Zincirlerden öte uzundur dünya/ Duvarlardan öte yaşamak geniştir/ Besbelli sevginin en güzeli/ Zincirleri kırmaktır yeryüzünde,” dizeleriyle müsemma özgürlükçü Spartaküs İsyanı ve sonrası Roma'da önemli bir kilometre taşı oldu.

Ayaklanmaların, savaşların çoğunu Roma aristokrasisi kazanmasına kazandı; ancak her ayaklanma, her savaş, Roma egemenlerinin otoritesinden bir parça yok edip; eşitsizliğe karşı verilen mücadelenin ideolojik ve siyasi birikimini güçlendirdi.

Suriye ve Hellen tanrıları Bacchus, bir başka adla Dionysos'a tapınan Bacchalinler gizli bir tarikat biçiminde örgütlenerek, Roma'da ezilen kitlelerin yeniden doğacakları “altın çağın” haberciliğini üstlendi.

Aynı biçimde Roma MÖ 161'de Yunan kökenli filozofları, eğitimci ve hatipleri, tehlikeli oldukları gerekçesiyle ülke dışına çıkardı.

Ayrıca Roma Senatosu, MÖ 139'da Khâldealı olarak tanınan Doğu kökenli “Hariolileri” yani kahinleri, gezgin vaazcılarını ve medyumları ülkeden kovma kararı aldı.

Ne var ki sert tedbirlere karşın kahinler, İtalya'yı bir baştan bir başa dolaşıp, 'Altın Çağ' müjdesini veriyorlardı.

III.2) RÂFİZÎ HAREKETLER

Egemenlerin, tüm baskı ve kontrollerine karşı 'Altın Çağ' arayışı, bir itiraz olarak râfizîliği devre soktu. İslâm'da en büyük düşman ilan edilen "ehl-i râfız", Osmanlı yönetiminin de sapkınlık saydığı harekettir; dinlerin ötekisidir.

Alışılmış/ geleneksel, merkezi inançların dışına çıkan, kaçan sistem(ler) olarak farklı, öteki olarak râfizîliğin kökeni Yunanca'da 'heterodoksia (heterodoks)'dır. "Hetero=diğer, öteki"; "Doksia da inanç, yol, öğreti"yken; "Heterodoksia=diğer yol, öteki öğreti" anlamı taşır.

Heterodoksia'nın zıttı: "Ortohdoksia (Ortodoks)" iken; "Ortho=doğru" olup, "Orthodoksia da orta yol, merkez sistem" anlamı taşır.

Özetle Ortodoks'un zıttı olarak râfizîlik/ heterodoksia, kabul edilmiş din kurallarına aykırı olana işaret eder.

Örneğin Anadolu'da Bektaşîlik, Kalenderîlik, Hurûfilik, Melamîlik, Babaîlik gibi akımlar heterodoks sistemlerdi. Merkeze bağlanmayan, iktidara karşıtı isyankâr hareketlerdi.

Avrupa'daki Bogomiller, 22 Temmuz 1209'da Beziers Katliamı'na maruz bırakılan Catharelar (Katharlar) gibi...^[45]

Bogomiller Ortaçağ'da, Bulgaristan dolaylarında ortaya çıkmış bir heterodoks inanç akımıydı. Sivil itaatsızlığı savunan Bogomiller, yaşadıkları topraklarda hiyerarşik düzeni reddederler ve çoğunlukla gezgin keşiş/derviş hayatı sürerlerdi.

Anti kiliseci heretik Hıristiyan mezhebi olup, insanların eşit olduğuna ve eşit yaşaması gerektiğine inanmışlardı.

X. yüzyıl ortalarında, Bulgaristan da, Bogomil adında bir papaz tarafından kurulmuş X-XV. yüzyıllar arasında Balkanlar'da gelişmiş ortak mülkiyet fikrini ortaya atan bir mezhepti, topluluktu.

"XI. ve XII. yüzyıllarda Bogomilizm Balkanlar'da ve Anadolu'da çok yandaş bulmuş ve yaygınlaşmıştı. Yaygınlaşmanın temel nedeninin mezhepte mal beraberliği kuralı oluşu ve belli bir ruhbanın olmayışı; kurtulmuş denilen önde gelenlerin de bütün dünya zevklerinden el çekmiş dervişler oluşu olduğu düşünülmektedir.

Gerçekte bu özellik, buraya kadar anlatılan o dönem kardeşlik mezheplerinin hepsinin ortak özelliği idi. Bogomiller ve buradan devam edecek olan Katharlar, Şeyh Bedrettin, Hareketi, İsmâîliler hep aynı temel ilkeleri benimsemekteydiler. Belli derecede kamu ortaklığı, zâhırî olan yaygın inançların ötesinde bâtinî olan anlamı kavramaya çalışma çabası, buna ulaşabilmek için güçlü bir kardeşlik birliği.

Bogomilizm, Bizans'ın içinde 1100 yılında büyük karışıklıklara yol açtı ve hareketin o sıradaki önderi Basil, kent ortasında yakılarak cezalandırıldı. İnancın bundan sonraki etkisi özellikle Bosna üzerinde oldu. XII. ve XV. yüzyıllar arasında bu hareket Bosna'nın ulusal kimliği hâline geldi. Bulgaristan'da da Bogomilizm Türklerin gelişine kadar Bizans'a kafa tutan önemli bir grup olarak kaldı.

Bogomil kesişleri, İtalya ve Fransa'ya kadar ulaşarak, öğretilerini yaymış ve buralarda Kathar inancının doğmasına önyak olmuşlardı. Anadolu heterodokslarıyla da yakın ilişki içinde olan, hatta Şeyh Bedrettin ile de ilişkileri olan Bogomiller, XIV. yüzyıldaki Osmanlı fethinden sonra çoğunlukla Bektaşîliğe yönelmişlerdi.

Bogomil akımının inancılarına göre, Ortodoks kilisesinin törenleri, kutsal eşyalar ve ikonalar, aslında şeytan tarafından yaratıldıkları için anlamsız ve yararsızdılar; haçtan da nefret etmek gerekliydi, zira İsa haçın üzerinde işkence çekmiş ve öldürülmüştü.

XI. yüzyılın başlarından itibaren İtalya, Fransa ve güney Almanya'da Bogomil misyonerlerinin etkinlik gösterdikleri biliniyor. Örneğin, bu misyonerlerin Orleans'ta birçok köylüyü ve hatta rahipleri bile kendi inançlarına çekmeyi başardıklarından söz edilir. Ne var ki, Fransa Kralı Robert "sapkınları" ortaya çıkarıp, yargılayarak cezalandırmakta gecikmedi. Batı'nın ilk düalist "sapkınları" 28 Aralık 1022 tarihinde ateşte can verdiler. Yine de akım yayılmasını sürdürdü.

Bu kez İtalya'da yerleşmiş olan Bogomil temelli Kathar (Yunanca Katharos -saf, temiz- anlamına gelen bu isim 1163 yılından itibaren kullanılmaya başlandı) inancı Provence ve Languedoc yörelerine, hatta Pireneler'e kadar misyonerler göndermeye başladı.

Province bölgesindeki topluluklar dört piskoposluk altında örgütlendiler ve 1167 yılında Toulouse'da bir konsil toplandı. Bu konsile İstanbul Bogomil piskoposunun katıldığı ve bu fırsattan yararlanarak güney

Fransa’da birçok kişiyi kendi kökten düalizmine yönelttiği biliniyor. İşte böylelikle Bogomil öğretisi zaman içinde benzer düalist öğeleri içeren Kathar öğretisine dönüştü.

Bogomiller gibi Katharlar da düalist bir tanrı tasarımı egemendi. Cismani, görünür dünyayı “kötücül tanrı” yaratmıştı. Ruhani, lahuti dünyayı ise “iyicil tanrı”. Bu vargıya varmalarını teşkil eden akıl yürütme suyu: nasıl oluyor da mutlak iyi olan tanrı ve onun yaratısı dünya bunca kötülüğün doğurucusu olabiliyor?

Katharlar kendilerini “iyi Hıristiyanlar”, “iyi insanlar”, “asıl Hıristiyanlar”, “tanrı dostları” gibi muhtelif adlandırmalarla tanımladılar. Elbette kendilerini asıl, öz Hıristiyan diye nitelemelerinde korunma, güvenlik refleksleri ön planda gelir. Ortaçağ Avrupa’sının normallığı olan idam cezası, işkence, toplu infaz Katharların lanetlediği kötücül, şeytani hâllerdi. Yüz kızartıcı ve biyolojik yaşamı sonlandırıcı suçları dahi ölüm ile yargılamıyorlardı.

Kadın ve erkek toplumsal formasyon içinde hemzemindi, eşitti. Bir kadın Kathar toplumunun önderi, yol göstereni olabiliyordu.

Katharizm, bilhassa XII.-XIV’üncü yüzyıl aralığında, Kuzey İtalya’nın Lombardiya bölgesi ve güney Fransa’nın Oksidanya bölgesinde köklendi. Balkanlar’da görülen Bogomilizm, İran mahreçli düalist Manikeizm ve de Bizans’ın doğu sınırlarında hayatiyet kazanan Pavlikan Ermeniler, Katharizmin kurucu bileşenleriydiler.

Kathar dokümanlarında Katharların kendilerini “bonnes hommes” (iyi insanlar) olarak tanımladıkları görülürken; Kathar’ın anlamı temiz ruhlu, arınmış demektir.

Özel mülkiyet yasaklandığı Katharların kadın ile erkeği eşitleyen hiyerarşisiz topluluğu hayvan ve insan ruhlarının eşitliğine de inanırlardı. Bu yüzden bir hayvanı öldürmek de bir insanı öldürmek kadar büyük bir ayıptı.

Tarihte ilk engizisyon mahkemesi, Kathar müritlerini yargılamak için kuruldu. Papa III. Innocent Katharları, Müslümanlardan daha öncelikli ve kötü düşmanlar olarak tanımladı.

III.3) AVRUPA’DA KÖYLÜ İSYANLARI

Meta üretimin ve mübadelesinin gelişmesine bağlı olarak feodal düzenden kapitalist sisteme geçilirken patlak verir köylü ayaklanmaları. Ki kabaca XIII. yüzyıldan itibaren bir yandan feodalizmin çözülürken, diğer yandan ayaklanmalar artmıştır.

Köylüler doğrudan “feodal beye, aristokrasiye karşı ayaklanıyorum” bilincinde değildir. Bir başka deyişle “sınıfa karşı sınıf” tarzında ayaklanmalar değildir bunlar. Haksızlığa isyandır.

Ve köylü isyanları konusunda şu notu düşer Friedrich Engels:

“Bu istem [eşitlik], ya -özellikle ilk başta, örneğin köylüler savaşında durum budur- apaçık toplumsal eşitsizliklere karşı zengin ile yoksul, efendi ile köle, harvurup harman savuranlar ile açlık çekenler arasındaki karşıtlığa karşı kendiliğinden bir tepkidir; böyle bir tepki olarak o, yalnızca devrimci içgüdünün dışavurumudur ve doğrulanmasını da burada -yalnızca burada- bulur.”^[46]

Köylü isyanları deyince, rahip John Ball’dan söz etmemek olmaz.

O, XIV. yüzyılda yaşamış din adamı, John Wycliffe’in takipçisiydi. Özel mülkiyetin saygınlığı belirleyici faktörlerin başında yer almasına karşı çıkıp, sosyal eşitliği savunup, insanları isyana çağırmıştı. Sonunda vaazlarının duyulması yasaklanmış ve asılarak öldürülmüştü. “When adam delved and eve span, who was then a gentleman/ Adem toprağı kazarken Havva ip eğiriyordu, peki o zaman efendi kimdi?” sözü çok ünlüydü.

Manastır kurallarına bağlı olmayan Oxford’lu vaiz, John Ball köylü isyanının liderlerindendi. John Wycliffe’e hayrandı.

John Wycliffe, halkı soyan bir kurum olarak ilan ettiği kiliseyi ve otoritesini reddetmişti. John Ball de papaz, asil, kral, lord ve her tür otoriteye başkaldırdı.

1381’de İngiliz tarihindeki en büyük olaylardan ve ortaçağın en büyük isyanlarından biri olan Wat Tyler Ayaklanması vukua geldi.

Bu isyanın neticesinde İngiltere’de feodalizmin çöküşü hızlanmış, serflerin lehine reformlar yapılmıştı.

Haziran 1381’de Kent ve Fobbing köylüleri Wat Tyler’in önderliğinde Londra’ya yürüdü. Daha sonra 12 Haziran 1381’de Canterbury tarafından azledilmiş rahip John Ball, “Bütün mallara ortak sahip olana kadar, serfler ve efendiler ortadan kalkana kadar ve hepimiz eşit olana kadar İngiltere’de hiçbir şey iyiye gidemez ve gitmeyecektir. Neden efendi dediğimiz insanlar her şeyin en iyisine sahipler: Bunu nasıl hak ediyorlar? Bizi neden esaret altında tutuyorlar? Hepimiz aynı baba ve anneden, Adem ve Havva’dan geldiysek, bizden daha fazla efendi olduklarını nasıl ileri sürebilirler ya da kanıtlayabilirler? Onlar tüketsin diye çalışmamızı ve

üretmemizi sağlamalarından başka bir kanıtı yoktur bunun!” diye haykıran konuşmasıyla halkı galeyana getirmiştir:

Bu vaaz ile çoşan halk Lord John of Gaunt’un Londra’daki mülklerini ve mallarını yağmalamaya başladı.

Bunun üzerine asiler kralla görüşme şansına sahip olarak taleplerini sıraladılar, talepler arasında serfliğin kaldırılması ve Kral Alfred (İngiltere’nin en adil dönemi imiş) dönemindeki yasal statüye dönülmesi yer alıyordu.

Bu esnada diğer asiler Londra Kulesi’ni işgal edip, başpiskopsu, vergiden sorumlu baş memur Hales’i öldürerek Lord John’un kaldığı sarayı da yıktılar.

Ertesi gün görüşüleceği esnada Tyler atından inmiş ve görüşmelere başlamış o esnada çıkan tartışmada Londralı bir soylu kılıcıyla Tyler’ı yaralamış, bunun üstüne asi ordusu tekrar ayaklanmış. Kral duruma el koyarak, Tyler’a şövalye unvanı verileceğini, taleplerin karşılanacağını söylemiş. Ama kral sözünü tutmayarak büyük bir ordu hazırlayıp John Ball, Straw gibi liderleri de öldürerek halka verdiği imtiyazları kaldırmış.

Rahip John Ball kadar önemli bir tarihsel kişilik olan John Wycliffe (1320-31 Aralık 1384) bir İngiliz skolastik filozofu, ilahiyatçı, kutsal kitap tercümanı, reformcu ve Oxford’da dersler vermişti. XIV. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi içinde, önemli bir muhalifti.

Wycliff, rahip sınıfının ayrıcalıklarını eleştirdi. Sahip oldukları ayrıcalıklar, rahip sınıfının İngiltere’de güçlü olmasının temel sebebiydi. Yerel kiliselerin dini ayinlerdeki lüksünü ve tantanasını eleştirdi. Wycliffe Kutsal Kitap’ın konuşma diline tercüme edilmesi taraftarıydı. 1382 senesinde Vulgata’yı esas alarak zamanının konuşma dili olan Orta İngilizce’ye, günümüzde Wycliffe’in Kutsal Kitabı olarak bilinen tercüme yaptı. Yeni Ahit’i kendisinin, Eski Ahit’i çalışma arkadaşlarının tercüme ettiği tahmin edilmektedir. Tercüme 1384 senesinde tamamlanmış görünmektedir. 1388 ve 1395’te Wycliff’in asistanı John Purvey tercümenin güncellenmiş versiyonlarını hazırladı.

Wycliffe’in takipçileri Homurtucular (Lollards) olarak bilinirdi. Cebrîlik, tasvir karşıtlığını (ikonoklazm) savunuyorlardı. Buna karşın ruhbanlık geleneğine ve Papalık kurumuna karşıydılar.

XVI. yüzyıldan başlayarak Homurtucular Hareketi, Protestan Reformu’nun tetikleyicisi olarak görülürler. Yani Wycliffe, skolastik çağın akşam yıldızı, İngiliz reformasyonunun ise sabah yıldızı idi. Wycliffe’in Latince yazıları, Çek reformcu Jan Hus’un öğretilerini ve felsefesini derinden etkiledi. Onun 1415’te idamı, Husçu Savaşlarını başlatmıştı.

1370-1415 kesitinde yaşamış Bohemia’lı papaz Jean Huss’a gelince...

Katolik kilisesini ağır bir dille eleştirdiği için önce afaroz edilmiş; sonra da yakılarak öldürülmüştü. İdam edilirken “Şimdi benim gibi küçük bir civcivi burada közlüyorsunuz. Fakat 100 yıl sonra öyle yürekli bir ördek gelecek ki onu ne kızartabilecek ne de kaynatabileceksiniz,” diyen O; John Wycliffe’nin görüşlerini savunmasından ötürü Constance Konsülü’nün kararıyla 1415’de yakılmıştı.

İncil’i Çek diline çevirmiş, Çekçe’nin gramerini yazan Hıristiyan reformcu, papaz ve Prag üniversitesi profesörlerinden Jan Huss, Hıristiyanlığın yozlaşmış yönlerini korkusuzca eleştirip; rahiplerin gücüne ve imtiyazlarına karşı çıkmış ve papanın otoritesini tartışma açmıştı. Sonunda dinsiz olduğu nedeniyle yakılmışsa da; Hussite Savaşları onun başlattığı akım nedeniyle oluşmuştu...

Bunların yanında Bohemya’da isyan çıkartıp, komünizan bir hayatı sürdüren Taborite’lerini ve Fransız Jacquerie’lerini anmadan geçemeyiz...

Bilindiği gibi “Jacquerie”, Fransızca da soyluların köylülerle alay etmek için kullandıkları özel addı. Daha doğrusu soylular bütün köylülere adını öğrenme gereği duymadan ‘Jacques’ diye seslenirlerdi.

Jacquerie başkaldırısı işte bu Jacques’ların bir araya gelip, Fransız soylularına karşı isyanlarının adı oldu.

Evet Jacquerie başkaldırısı, XIV. yüzyılda Fransa’daki büyük köylü isyanıydı. O dönem yükselişteki kent burjuvazisi başlangıçta hareketi desteklemişti. Ancak köylülerin hâkimiyeti tamamen ele geçirileceği anlaşılınca, karşı saflara iltihak etmişti. Sonrasında köylüler için malum vahşet yaşanmıştı.

Toparlarsak: *Değirmenci Menocchio’nun sorgu kayıtlarında, “Ölüler için dua etmektense birbirimize yardım etmeyi dert edinmeliyiz. Kişinin komşusunu sevmesi, Tanrı’yı sevmesinden daha önemlidir. Komşusuna kötülük etmeyen günah da işlemez”,^[47] ya da XV. Yüzyıl yaşayan Kavalcı Jean’ın, “İnsanlar bundan böyle kardeş olacaklardı. Ekmeklerini ellerinin emeği sayesinde kazanacaklar ve kimsenin komşusundan çok varlığı olmayacaktı,” betimlemeleriyle karakterize olan köylü isyanları ekmek ve adalet hareketi olarak da tanımlanabilir!*

Örneğin Kavalcı Jean olarak da bilinen Niklashausenli Hans Boheim’in Tauber vadisinde öncülük ettiği hareket, halkı tüm zevk ve eğlencelerden vazgeçmeye, çileciliğe çağırır. Boheim’in dikkat çeken vaazları

kısa sürede binleri Niklashausen'e toplar. Boenheim vaazlarında Bakire Meryem'in kendisine göründüğünü iddia eder.

Sonrasını Friedrich Engels'ten aktaralım: "Dediğine göre Niklashausen Bakiresi, ona bundan böyle artık ne imparator, ne prens, ne papa, ne de öbür tinsel ya da cismani yetkelerin olacağını haber vermişti. İnsanlar bundan böyle kardeş olacaklardı. Ekmeklerini ellerinin emeği sayesinde kazanacaklar ve kimsenin komşusundan çok varlığı olmayacaktı. Tüm efendi hakları, yükümlülükler, angaryalar, gümrükler, vergiler ve öbür harç ve borçlar sonsuz olarak kaldırılacak, korular, ırmaklar ve çayırliklar her yerde özgür olacaktı."^[48]

Kavalcı Jean'ın hareketi bununla yetinmedi ve silahlı ayaklanmaya yeltendi ancak başarısız oldu. Niklashausen'in yalvacı yakıldı ve Almanya'nın köylüleri uzun süre sessiz kaldı ancak XVI. yüzyılın başından itibaren yeniden hareketlendiler ve Boenheim'in izleri sürdü. 1520'ye gelinen süreçte köylüler Bundschuh ve Yoksul Kondrad hareketiyle seslerini duyurdu. Aynı dönemde Martin Luther de sahneye çıkıyordu. Friedrich Engels, Luther'in Almanya'daki muhalefet öğelerini bir araya getirdiği 1518-1523 arasında köylülerin isyan etmediği hiçbir yıl olmadığını yazar. Ayaklanmalar 1524'ten itibaren sistemli hâle gelir.

III.3.1) VE THOMAS MÜNTZER

"Yoksullarının prenslere düşman kesilmelerinden prenslerin kendileri sorumludurlar. İsyan sebebini ortadan kaldırmak istemeyenler, ne yüzle isyanı ortadan kaldırmak isterler? Ah aziz senyörlerim, tanrı elindeki demir çubuk ile köhne çanak çömleklere ne güzel de vuruyor. Eğer bundan ötürü bana aşırı diyorsanız, peki, kabul, ben bir aşırıyım," derdi köylü isyanlarının sembol isimlerinden Thomas Müntzer...

O; Katolik kilisesine baş kaldırıp, köylüleri örgütleyen ve Almanya'daki ilk köylü savaşlarını başlatan, 27 yaşındayken kafası kesilerek devrimci bir önderdi.

1490 yılında Stolberg'de doğmuştur Leipzig ve Frankfurt'ta teoloji öğrenimi görmüş, Zwickau'daki St. Mary kilisesine başrahip olarak atanmış ve köktenci düşünceleri nedeniyle de "Gerçek ilham tanrıdan değil içsel aydınlanmadan gelir," diye haykırıyordu. Taviz vermeyen görüşleri, otokratik rejimi eleştirmesi, halkı eyleme çağıran söylevleri/ eylemleri nedeniyle aforoz edilmişti.

Düşünce ve davranışlarının eksenini, otokratik iktidarı yıkıp yerine ortaklaşmacı bir yapı kurmaktı. Ki bu XVI. yüzyılda Almanya'da köylüler isyanlarının da nedenlerindendi.

Önceleri prensleri yanına almaya çalışmıştı. Ancak bu sınıfın imtiyazlarını terk etmelerinin mümkün olmadığını görüp, köylüleri harekete geçirmişti. Cennetin yalnızca dünya üzerinde kurulabileceğini savunan görüşleriyle panteizme yakın durmuştu.

Siyasal yaşamına 1519'da Martin Luther'in reform hareketlerine katılarak başladı. Luther'in isteğiyle Zwickau'da papaz oldu. 1524'de Almanya'da yükselen köylü savaşlarının lideri oldu. Martin Luther'le bu noktada ayrılır. Çünkü Luther reformcuydu ve O Luther'i, "Prenslerin maymunu" olarak nitelendirmişti.

Thomas Müntzer 1525'de Frankenhausem'da 8.000 köylüyle politik ve dini baskıya karşı savaş başlattı. Tanrı'nın onlara yardım edeceğini söylüyordu. Çatışmalar sonrası 50 bin kadar köylü katledildi. Thomas Müntzer yakalandı hapsedildi ve işkence gördü. Mühlhausen'da başı kesilerek öldürüldü.

Burada sözü Bernd Langer'e bırakalım:

"Silahlarına sarılmış, büyülenmiş gibi göğe bakan 8 bin erkek... Güneşin çevresini gökkuşağının renkleri çevirmişti. Bunu tanrının bir işareti olarak yorumladılar: Kazanacaklardı! Frankenhausem ve buldukları kale 15 Mayıs 1525'ten beri kuşatılmış olmasına rağmen umutluydular. Yedi prensliğin oluşturduğu ittifak, binlerce asker çok sayıda atlı ve birçok koruyucu ile çevreyi kuşatmıştı.

Buna karşı isyancıların sadece dokuz hafif top arabası vardı. Barutları çok azdı. Ülkede dolaşmakta olan bir İsviçreli 900 Gulden karşılığında barut sağlayacağını söylemiş ama parayı almış kaçmıştı. Bu arada, yaklaşan prensler ordusu isyankârların bazılarını ürkütmüş, sallantıya sokmuştu.

11 Mayıs'ta Thomas Müntzer geldi. Bir zamanlar Martin Luther'in takipçisi, sonra karşıtı olan bu adam dünyada kararlı, radikal ve koşulsuz bir şekilde bir tanrı krallığı kurmakta ısrar ediyordu. İncil'i devrimci bir şekilde yorumluyor; 'En geniş halk kesimlerine yönelik şiddet uygulanacağı yazılı' diyordu. Müntzer, Latince yerine Almanca vaaz veren ilk din adamıydı, kendine verilen tüm unvanları reddetmiş, sadece 'Tanrı'nın kulu' olduğunu ilan etmişti.

İnanarak, doğaüstü bir misyonla mucize bekleyerek hareket etti. Mühlhausen'de ona refakat eden 300 silahlı müridi de aynı inançtaydılar. Müntzer, tanrıyla insanın birliğinin sembolü olan gökkuşağı renginde bayraklar ve sekiz top arabası daha getirmişti. O, gücün merkezi, çok iyi bir hatip ve ayaklanmanın tartışılmaz otoritesiydi.

Misyonunu yerine getirirken şüphe, korku ve uzlaşma tanımıyordu. Gelir gelmez, bunu göstermek için direnişçilerin elinde tutsak olan Mansfeld kontunun dört sadık adamını halkın gözü önünde idam ettirdi.

Frankenhaus'taki isyancıların askeri önderi olarak oralı Bonaventura Kürschner seçilmişti. Kürschner, şehrin kapısında top arabalarından oluşan bir savunma 'kalesi' oluşturarak tüm savaşçıları oraya topladı. Böylelikle şehri çatışmalardan uzak tutacağını umuyordu.

Prens ordusunun saldırısı öncesi ilk temas gerçekleşti. Üç saatlik ateşkes ilan edildi, pazarlık yapıldı ve isyancılar arabalardan oluşan savunma kalesinde ayakta görüş alışverişinde bulundular. Prensler Müntzer ve diğer önderlerin teslim edilmesini ve yenilginin kabulünü talep etmekteydiler. Müntzer uzlaşmasız tavrını inanmış çevresine dayatabildi. Teslim edilme talebinin kabul edilmesini isteyen iki adam hemen idam edildi. O sırada güneşin çevresinde bir ışık kuşağı belirdi. Müntzer vaazına başladı: 'Korkmayın. Korku vücudu zayıflatır ve düşmanların kolayca saldırmasına yol açar. Korkmanıza gerek yok, göreceksiniz bize atılan tüm mermileri kollarımla toplayacağım. İşte görüyorsunuz; tanrı bizim yanımızda, bakın gökkuşağını görüyor musunuz?' Tüm isyancılar, prenslerle geçici ateşkes kararına güvenerek, bir araya gelerek diz çöktüler ve ellerini birleştirerek şarkı söylemeye başladılar.

Prens ordusunun subayları boş durmamışlardı, daha pazarlıklar sırasında bir çember oluşturarak askerlerini isyancıların korunma üssünün yanına yığdılar. İsyankârlar, nöbet noktalarını Müntzer'in vaazını dinlemek için terk ettikleri için koşullar uygundu.

Topçular rahatça namlularını dua edip arada şarkılar söyleyen asilere dikti. İlk atışta kalede bir delik açıldı. Yüzlerce isyankâr bir çırpıda öldürülmüştü. Her yer parçalanmış cesetler,, bağırان yaralılarla doluydu. Karmaşanın ortasında prens ordusu tugaylar hâlinde ilerlemeye başladı. İsyancılar paniğe kapıldılar, silahlarını atıp deli gibi şehre doğru koşmaya başladılar. Ancak soyluların kölesi olan ordu acımadan hepsini öldürdü.

Müntzer'le birlikte gelen 300 kişilik gruptan sadece çok azı direndi. Onların silahlarından çıkan mermilerle beş prens ordusu süvarisi öldü. Onlar ise en az 5 bin isyancıyı katlettiler. Katliamlar Frankenhausen'de de sürdü. 600 köylü tutuklandı, ertesi gün 300'ünün başı kesildi. Müntzer de istilacıların eline geçti. Günlerce işkenceye uğradı. Sonunda 27 Mayıs 1525'te yoldaşı Heinrich Pfeifer'le birlikte başı kesildi. Her ikisinin kelleleri ibret-i âlem için şehir merkezinde sergilendi.^[49]

Din insanı olmasına rağmen, Kilise'nin halk üzerinde estirdiği teröre ve soygun düzenine isyan eden O, isyanın en önünde yer alıp, egemenlere şöyle seslenir: "Tefeciliğin, hırsızlığın ve eşkıyalığın batağı, tüm canlı varlıkları: sudaki balıkları, gökteki kuşları, toprak üzerindeki bitkileri kendi mülkleri yapan prensler ve beylerdir. Sonra da, yoksullara, çalmayacaksın(!) buyruğunu vaaz ederler, ama kendileri, ellerine düşen her şeyi kapar, köylü ve zanaatçının ilğini sömürürler..."

Öldürülmeden önce vaazlarında "Yoksulların ezilmediği bir toplumsal düzenin ve papazsız bir dinin" yakında geleceğini anlatan O; Hıristiyanlıkta şehitliğin esas olduğunu kabul etmiş ve iman sahibi bir Hıristiyan'ın inancı için ölümü seve seve göze alabileceğini ve dünyevi otoriteye boyun eğmemesi gerektiğini savunmuştu.

Çünkü Müntzer, Anabaptistlerin, İsa'nın havarilerinden öğrendiği "malların ortaklığı" gibi vurguları kapmıştı. Ayrıca onlara benzer şekilde kıyametçi, binyılcı, altın çağı görüşleri benimsemişti ama Anabaptist değildi. Kısa Prag misafirliğinin ardından Saksonya'ya geri döner.

Ateşli vaazlarıyla kalabalıkları coşturduğu Allstedt vaazlarında, "İsa, ben size barış değil kılıç getirmeye geldim demez mi? Ama siz(Saksonya prensleri) bu kılıçla ne yapacaksınız? Eğer Tanrının iyi kulları olmak istiyorsanız onu İncil yoluna çıkan kötülerini ortadan kaldırmak için kullanınız," diyen Thomas Müntzer için Friedrich Engels, bu dönemde Müntzer'in reformculuktan tamamen ayrıldığını, devrimci kampa katıldığını, hatta görüşlerinin tanrıtanımsızlığa yaklaşan bir kamutanrıcılık olduğunu söyler.

Müntzer'in kutsal kitabın biricik esin kaynağı olduğu görüşünü reddettiğini, akla karşı kutsal kitabı çıkarmanın özü sözle öldürmek olduğunu dile getirdiğini belirtir. Bunun da ötesinde Müntzer'in siyasal programının da komünizme yakınlık gösterdiğini öne sürer: "Müntzer'e göre tanrı krallığı orada hiçbir sınıf ayrılığı, hiçbir özel mülk, toplum üyelerine karşı çıkan hiçbir yabancı, özellikle devlet iktidarının bulunmadığı bir toplumdan başka bir şey değildi."

Müntzer'in İncil kaynaklı "omnia sunt communia/ tüm malların ortaklığı" sloganıyla sadece rahipleri değil prensleri, soyluları da hedef aldığı bu dönem Köylüler Savaşı'nın da hemen öncesidir.

Nihayet Müntzer ve dönemin köylü isyanlarında rol alan diğer din adamları, Musa'nın, İsa'nın, Muhammed'in yolunu izlemiştir. Amaçlarına ulaşmak için halkı kazanmaya çalışmış ve halkın taleplerini dikkate almıştır. Friedrich Engels'in Müntzer'in "komünizme yaklaşmasını" gördüğü yerde, İsa ve havarilerinin ezilenleri kucaklama çabasının kalıntıları vardır: "Malların Ortaklığı/ Omnia sunt communia". Yerleşik düzeni yıkmayı hedefleyen her hareket, o toplumun çelişkilerinden doğar ve o düzlem üzerinde hareket eder.^[50]

IV. AYRIM: ÜTOPYA ÖRNEKLERİ

Sosyal mücadeleler tarihinin ütopya örnekleri Haruki Murakami'nin, "Her şey bir ütopya. Eğer ellerine özgürlük gerçekten geçecek olsa, çoğu insan ne yapacağını şaşırır. Bunu aklında tut. İnsanlar aslında özgürlüklerinin kısıtlanmasından hoşlanırlar,"^[51] saptamasını yalanlarken; "Her yolculuğun sonu yeni bir dünyaya açılır,"^[52] diye haykırır insan(lık)a...

IV.1) PLATON'UN 'DEVLET'İ

"İdeal Devlet" arayışındaki Platon'a göre, devleti oluşturan doğal neden, hiçbir insanın tek başına kendi kendine yetmemesi, bu nedenle de ihtiyaçlarını karşılamak için başkalarının yardımına muhtaç olmasıdır.

Onun için devletin ödevi, insanları erdemli kılarak birlikte mutlu bir şekilde yaşamalarını sağlamaktır. Ancak bu, toplumsal yaşamın, ahlâki bir anlayışa göre düzenlenmesi ile gerçekleşebilir.

Platon için ideal devlet; işçiler, bekçiler ve yöneticiler olmak üzere üç sosyal sınıftan oluşur. İşçiler, çalışarak üretimde bulunurlar ve devletin maddi ihtiyaçlarını karşılarlar. Bekçiler, içte ve dışta devletin varlığını korurlar. Yöneticiler de kanunları yapar ve devleti yönetirler. Devleti meydana getiren yurttaşlar erdemli olmalıdırlar. İşçilerin erdemi "çalışkanlık" bekçilerin "cesaret", yöneticilerin ise "bilgelik"tir. "Ölçülülük" ve "adalet" ise sosyal erdemler olup her insanda bulunması gerekir. Devlet aynı zamanda bir eğitim kurumudur. Bütün yurttaşlar yeteneklerine göre eğitilirler. Bu ideal devlet anlayışı, bekçiler ve yöneticiler sınıfı için özel mülkiyeti ve aileyi yasaklar. Ancak işçiler için böyle bir yasak yoktur.

Platon devleti doğal bir düzen olarak; yani bir canlı organizma gibi düşünmektedir. Ona göre, devlet canlı bir organizmadır. Çünkü devletin her organı ancak bütün yapı içinde yaşamını sürdürebilir. Bütünden ayrı bir devlet veya sivil kurum yaşamını sürdüremez. Çünkü bir organ bedene bağlı olduğu sürece canlılığını korur. Bu nedenle Platon'a göre, birey toplum dışında var olamaz; toplum da bireylerle var olur.

Platon, 'Devlet/ Politeia' başlıklı yapıtında ideal devletini tanımlarken; devleti oluşturan sınıflar insan ruhunun üç parçasına göre düzenlenmiştir. İnsan ruhunda "madde" ve duyguya yatkın yeti, itaati ve üretimi; cesarete yatkın yeti, korumayı ve savaşmayı akla yatkın yeti ise yönetme ve bilgi edinmeyi içermektedir.

İste, ruhun bu üç yetisine karşılık, devlette de üç sınıf bulunmaktadır. İtaat ve üretime karşılık işçi, köylü ve zanaatkârlar; korunma ve savaşmaya, karşılık bekçiler; yani askerler; yönetme ve bilgi edinmeye karşılık yöneticiler ve bilgeler sınıfı, gelir.

Platon devleti tek bir yöneticiye değil, felsefe eğitimi almış ve tüm bedensel arzu ve zevklerden uzaklaşmış birçok yaşlı aristokratın yönetmesini önerir.

Platona göre eğer devlette her sınıf kendi erdemine uygun görevleri yerine getirirse, toplumun her kesimi; yani her birey ve aynı zamanda toplum mutlu olur. Platon, devletinde aristokrasiyi savunmasıyla demokrasiye karşı çıkar.

Bu bağlamda Platon; insanı, toplumsal bir varlık olarak görmekte, insanın iyiliğinin, mutluluğunun ve erdemliliğinin tek başına değil, ancak site içinde siteyle birlikte sağlanabileceğine inanmaktaydı. İnsanın bireysel mutluluğu diye bir şeyden söz edilemezdi, insan ancak mutlu bir sitenin yurttaşı olmakla mutlu kılınabilirdi. Bu da hiç kuşkusuz sitenin bir bütün olarak ahlâki bir düzene kavuşturulmasıyla sağlanabilirdi.

Platon'un site düzeni anlayışı, var olan tüm site düzenlerinin bozuk olduğu ve bu bozukluğun nedeninin, "iyi", "doğru" ve "güzel" denen üç yüksek değer bu sitelerde eksik olduğu kabulüne dayanır. Platon'un toplum ve siyaset anlayışı, bu üç değer toplum ve site düzenine dayanak kılınması esasına dayanır ve bu özelliğiyle siyasi olmaktan çok, ahlâki bir görünüm sergiler. O hâlde ideal site düzeni, ancak yurttaşların ruhlarının ahlâki yüksekliğe erişmeleriyle sağlanabilecektir.

Platon'a göre her toplum ve site düzeni, insanın, ihtiyaçlarını tek başına karşılayamaması nedeniyle ortaya çıkan iş bölümü gereksiniminden doğar.

'Devlet'te, toplum ve site düzeninin ortaya çıkışı anlatılırken önce insanın yiyecek, barınma ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayacak olan kişilerden söz edilir. Böylece kimileri çiftçi, kimileri dokumacı olur ve toplumdaki ilk mesleki yapılanmalar oluşur. Bunların mesleklerini icra etmek için ihtiyaç duydukları aletleri dülger, çilingir gibi zanaatkârlar yapacak, başka şehirlerden öteberi getiren ve oralara mal götüren tüccarlar, denizciler, satıcılar, ikincil ihtiyaçların karşılanması için sanatçılar, çalgıcılar, berberler, hizmetçiler ortaya çıkacak ve böylece zanaatkâr sınıf oluşmuş olacaktır.^[53]

Site kalabalıklaşıp toprakları yetmez olunca komşularınınkini ele geçirmek isteyecek, bu yüzden her site kendisini savunmak için belli sayıda asker beslemek zorunda kalacaktır ve böylece asker sınıf doğmuş olacaktır.^[54]

Bu iki sınıf dışında, bir de sitenin idare ve düzeninden sorumlu olan yönetici sınıf bulunacaktır.^[55] Böylece toplumu ve siteyi meydana getiren üç toplumsal sınıf ortaya çıkmış olur. Erdemli, doğru ve adil bir site, bu üç sınıfın doğru biçimde konumlanmasıyla sağlanabilecektir.

Ruhta ve evrende olduğu gibi, sitede de her parçanın kendine has, tek ve doğal bir konumu vardır. Parçalar, doğal yapılarına uygun konumlandıklarında düzen sağlanmış olur. Bu da siteyi erdemli, doğru ve adil kılar. Platon, bu düşüncüyü daha açık kılmak için, ideal siteyi, bir insan vücuduna benzetmektedir. Site düzenini meydana getiren farklı toplumsal sınıflar, tıpkı bir bedenin farklı organları gibi birbirlerinin çıkarlarına hizmet etmek zorundadırlar. Çünkü birindeki arıza diğerlerini de etkileyecektir.^[56] Nasıl ki bir bedenin herhangi bir parçasının sağlıksızlığı bütün bedeni sağlıksız kılıyorsa toplumda ya da sitede de tek bir toplumsal sınıfın mutluluğundan söz edilemez. Site hep birlikte gelişip düzene kavuşmalıdır. Ancak bu sayede, her sosyal sınıf, doğanın verdiği mutluluk payını alabilir.^[57]

Platon, erdemi, doğruluğu ve adaleti de yine bu bağlamda ele almaktadır. Adalet ve doğruluk, parçalardan oluşan bir yapının her parçasının doğal görevini yapmasıdır. Örneğin, yönetici sınıf olan filozofların doğalarında yönetmek vardır. Bu yüzden, yönetimin filozofa verilmediği bir sitenin adil olmasından söz edilemez. Örneğin, koruyucuların ağır talimler yapması, dışarıdan bakan birine sıkıntılı görünebilir ama asker sınıfın doğası bu talimleri gerektirdiği için, bu sınıfın mutlu olması, bu talimleri yapmasına bağlıdır.

Platon'a göre erdemli olmak için sadece ruhun düzenlenmiş olması değil, insanın site içinde doğru işi yapıyor olması da gerekir. Çünkü Ona göre insan hiçbir zaman tek başına olamaz, sürekli öteki insanlarla birlikte yaşar, onda; "insan siyasal bir hayvandır" düşüncesi, ana düşüncesidir.

Platon için bireyin devlete karşı oranı, aynı bir yaprağın ağacına, bir organın bedene olan oranı gibidir. Yaprığı ağacından koparırsak bu yaprak kurumaya, bedenden koparılan bir el ölmeye mahkûmdur. Aynı şekilde bireyi içinde yaşadığı toplumdan ayırırsak, bu bireyi kendi kaynaklarından yoksun bırakmış oluruz. Ayrıca devlet denilen kuruluş, büyük çaptaki bir insan gibidir. Sosyal bütün ne durumdaysa, bunun içinde yaşayan birey de aynı durumdadır.

Bunun içindir ki insanın kendisi ile ilgili bilgisi aynı zamanda, içinde yaşadığı devletin bir bilgisidir. O hâlde insanı anlamak için, bu insanın ait olduğu devlete bakmak gerekir, insanı tanımaya yarayan tek yol budur. İnsanlar bir devletin sınırları içinde yaşadıkları için, birtakım sorumluluklar taşır. Zaten insanın varlığının nedeni de budur.

'DEVLET' SÖZLERİ ^[58]	
DEVLET	
"Bir devlet; insan, tek başına kendine yetmediği, birçok şeye ihtiyaç duyduğu anda doğar." (s.91.)	
"Arzumuz birkaç kişiyi ayırıp mutlu etmek değil, devleti baştan aşağı mutlu etmektir." (s.30.)	
"Devletin amacı bireysel değil toplumsal mutluluğu sağlamaktır. Bunu başarabilmek için de, genel gereksinmelere dayanan, üç temel görevi vardır. Eğitim, savunma ve yönetim. Bunlar devletin yapısını oluşturan kurumlarla ilgilidir." (s.12.)	
"Biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil." (s.116.)	
"Devletimizin kurucusu olacakların, paraya ya da rüşvete yüz vermeyecek kişiler olmalarını da sağlamalıyız." (s.84.)	
"Oysa kendi mallarının yokluğundan ötürü aç ve sefil düşenler, birkaç parça mal zaptedeceklerini düşünerek devlet işlerine yönelirlerse devletin iyi yönetilmesi imkânsızdır. Zira devlet görevi ve yönetim, çekişme konusu hâline geldiğinde böyle çift yönlü öldürtücü bir kavga, kenti mahvettiği kadar görevlilerin kendisini de mahveder." (s.255.)	
"Devletin edimi bir kez iyi yola girdi mi, bir daire misali genişleye genişleye ilerler. Bunun sebebi de yetkin bir öğretim ve eğitimin iyi varlıklar yaratmasıdır." (s.130.)	
"-Dünya'nın hiçbir yerinde böyle bir devlet olduğunu sanmıyorum. -Ama isteyen için gökte bir örneği bulunabilir, ona bakar ve kendini ona göre düzene sokar." (s.333.)	
"Halkını, insanını tüketen devletlerin kendileri de zamanla tükenir..." (s.117.)	
İKTİDAR	
"İyiler, ne para için yönetmeyi üzerlerine alırlar ne de şeref için; yönetmelerine karşılık ücret isteseler, kendilerine ücretli uşak, yönetmeliklerinden yararlanarak gizlice para çekecek olsalar hırsız derler diye korkarlar. Şeref için de razı olmazlar bu işe; çünkü, düşkün değildirler şerefe. Bu yüzden yönetmeyi üzerlerine almak için karşılıklarına bir zor, bir ceza bulunması gerekir. Burada cezanın en büyüğü, kendimiz yönetime karışmayınca daha kötü birinin yönetimine girmiş olmaktır." (s.88.)	
"Doğru olansa şudur: Bir devlette başa geçenler, başa geçmeyi en az isteyenler oldu mu, dirliliğin de düzenin de en iyisi olarak var demektir." (s.317.)	
"Her yönetim, yönetim olarak ister devlet yaşamında olsun, ister tek insanın yaşamında olsun, bir başkasının iyiliğini değil, ancak yönettiği ve bakımını üzerine aldığı şeyin iyiliğini gözetir." (s.99.)	
"Kişinin kendisi yönetimi ve işleri üstlenmezse göreceği en büyük ceza, daha kötü birisi tarafından yönetilmektir." (s.40.)	
"Kim ne derse desin, insan ne kadar zorba olsa o kadar da köledir." (s.315.)	
"Yönetenler arasında bir tek adam sivriliirse, buna krallık denir." (s.114.)	
"Ya hükümdarlar filozof, yahut da filozoflar hükümdar olmalıdır; böyle olmazsa, devlet ve insanlık için mutluluk beklenemez." (s.70.)	
"Felsefeciler kral olana kadar veya dünyanın tüm kralları felsefenin ruh ve gücüne sahip olana kadar, siyasi büyüklük ve felsefi bilgelik tek bir insanda toplanana ve bunlardan birini diğerinin dışlanması pahasına takip eden o sıradan doğalar kenara çekilmeye mecbur olana kadar, Glaukon, şehirler için iyilikler, insanlık içinse felaketler hiçbir zaman son bulmayacak." (s.162.)	

DEMOKRASİ

“Demokrasinin esas prensibi, halkın egemenliğidir. Ancak toplumun kendini yönetecekleri iyi seçebilmesi için yetişkin ve iyi eğitim görmüş olması şarttır. Eğer bu sağlanamazsa demokrasi, otokrasiye, yani tek bir kişinin mutlak, sınırsız biçimde iktidarı elinde tuttuğu bir siyasal sisteme evrilir.” (s.213.)

“Zorbalık nasıl bir düzenmiş şimdi onu görelim. Zorbalık, demokrasiden doğduğu şüphe götürmez.” (s.291.)

TOPLUM

“Bir insan bir eksiği için, bir başkasına başvurur, başka bir eksiği için de bir başkasına. Böylece birçok eksikler birçok insanların bir araya toplanmasına yol açar. Hepsi yardımlaşarak bir ortaklık içinde yaşarlar. İşte bu türlü yaşamaya toplum düzeni deriz.” (s.92.)

HUKUK

“Hukuk, devletteki bir sınıfın özel mutluluğu ile ilgilenmez, bilakis kah ikna ile kah zorla vatandaşları birbirine uydurarak, bağdaştırarak ve onlardan topluluğa ayrı ayrı sunabilecekleri bir faydayı birbirlerine vermelerini isteyerek mutluluğu kentte bir bütün olarak üretmeye çalışır.” (s.265.)

“Gerekli olmayan arzular ve zevkler arasında bir de uygunsuz diyeceğim arzular var. Bunlar herhâlde doğuştan herkeste bulunur. Ama yasalar ve iyi arzuların aklın yardımıyla bastırıldığı bu çeşit arzuları, bazı kimseler içlerinden söktüp atabilir, ya da sayılarını ve güçlerini pek az indirebilirler, bazı kimselerse bunları daha güçlü ve çok sayıda sürdürürler içlerinde.” (s.339.)

ADALET(SİZLİK)

“Adalet, herkese kendine uygun olanı vermektir.” (s.230.)

“İşte, bayım, bütün devletlerde var olan tipik adalet ilkesinden benim anladığım, budur: Kurulu hükümetin çıkarı.” (s.23.)

“Adalet; dostlara fayda, düşmanlara zarar vermektedir.” (s.97.)

“Adalet, cidden kişinin yaptığı dış işlerle ilgili bir şey değil; bilakis kişinin içinde, gerçek anlamda kendisini ve kendisine ait şeyleri ilgilendiren bir kavramdır. Adalet, bir insanın ruhundaki ilkelerin birbirlerinin işine karışmasına, burnunu sokmasına izin vermemesi gerektiği; aksine kelimenin gerçek anlamıyla, hakikâten kendisinin olanı layıkıyla kullanması anlamına gelir.” (s.158.)

“Aslında, adalet gerçekte böyle bir şey, ama o esasen, daha önce de bahsettiğimiz gibi, insanın dış dünyasından ziyade iç dünyasıyla, onun gerçek varlığıyla, kendiliği ile ve özüyle ilgili bir şey. Adil bir insan, ruhunun bölümlerinden birinin kendine düşen etkinlik alanının dışına çıkmasını, başka bölümlerin işine karışmasını engeller. İnsanın iç dünyasını düzene koyar, insanın kendine hâkim olmasını, kendisiyle barışık olmasını sağlar.” (s.59.)

“Adalet ve onur konusunda birçok kişi, bunları davranışlarında ve düşüncelerinde gerçekleştirmeden öyle gibi görünmeyi tercih eder. Ama iyiye gelince, görüntüye sahip olmakla kimse yetinmez, herkes iyinin gerçekleşmesini ister, görüntü kimseyi tatmin etmez bu konuda.” (s.237.)

“Çünkü adaletsizliğin zirvesi adil olmayıp adil görünmektir.” (s.59.)

“Adil insan adaletsizle olan tüm ilişkilerinde zarar görür.” (s.31.)

“Bana lütfen yanıt ver; acaba bir devlet, bir ordu, bir eşkıyalar ve hırsızlar grubu ya da herhangi bir topluluk, eğer kendi aralarında birbirlerine adaletsizlik ederlerse, başarıya ulaşabilirler mi? Elbette hayır.” (s.8.)

“O hâlde bir insanın da, kentin adaletli olduğu biçimde adaletli olduğunu söyleyebiliriz, sanırım...” (s.55.)

“Çünkü adaletsizliğin zirvesi, adil olmayıp adil görünmektir. (s.50.)

“Buralarda bir yerde olmalı, adalet. Gözlerini açık tut ve onu fark etmek için elinden gelenin en iyisini yap.” (s.137.)

PARA

“Paraya verdikleri değer arttıkça, doğruluğun değeri düşmeye başlar.” (s.200.)

“Yoksa sen onur ve paraya düşkünlüğün ayıplandığını bilmiyor musun?” (s.310.)

“Çünkü şairler şiirlerine, babalar oğullarına nasıl düşkün olurlarsa, kendi çabalarıyla servet sahibi olanlar da paraya kendi eserleri gibi düşkünlükler.” (s.9.)

“Çünkü herkesin kullandığı para yüzünden birçok cinayet işlenmiştir, oysa ruhlarındaki altın tertemizdir.” (s.28.)

ZENGİN(LİK)

“Bir yerde zenginlikler ve zenginler ne kadar itibar görürse, erdemler ve erdemli kimseler o kadar küçümsenir.” (s.75.)

“Bir devlette zenginlik ve zenginler baş tacı olunca, doğruluğun ve doğru insanların şerefi azalır.” (s.15.)

“Zenginin gönül avutması kolaydır.” (s.13.)

“Mutsuz insanları görmezlikten gelen zenginlerse, borç verip faiz almaktan başka bir şey düşünmezler. Zehirli iğneleri, yani paralarıyla darda kalan yurttaşları sokmaya devam ederler. Onlar sermayelerini büyüttükçe toplumda da yabanarıları ve serseriler, çoğaldıkça çoğalır.” (s.17.)

YOKSUL(LUK)

“Bir şehirde dilenci gördün mü, orada hırsızlar, yankesiciler, dinsizler, kanlı katiller de vardır.” (s.167.)

İDEAL DEVLET, YÖNETİM BİÇİMİ

“Talih, şimdi ‘işe yaramazlık’ damgasını taşıyan bu filozofların bozulmadan kalanlarını, onlar isteseler de istemeseler de devletin yönetimini ele almaya zorlamadıkça ve yurttaşları da onlara baş eğmeye zorlamadıkça veya tanrısal bir esinle gerçek bir felsefe tutkusu, şimdi iktidarda olan insanların oğullarını ya da kendilerini ele geçirmediği; ne bir kent kusursuzlaşabilir ne bir yönetim şekli ne de bir insan.” (s.218.)

EĞİTİM

“Eğitim, ruhun bu gücünü ‘iyi’den yana çevirme ve bunun için en kolay, en şaşmaz yolu bulma sanatıdır. Yoksa ruha görme gücünü vermek değil; çünkü güç, onda kendiliğinden vardır; ama kötü yöne çeviriktir. Eğitim onu yalnız iyi yana yöneltir.” (s.236.)

“Eğitim, bilgidен yoksun bir ruha bilgi koymaktadır. Kör gözlerle görme gücü vermek gibi.” (s.10.)

“Çünkü, hür insan hiçbir şeyi köle gibi öğrenmemeli (...) kafaya zorla sokulan şey akılda kalmaz.” (s.259.)

“Özgür bir ruh, hiçbir öğrenimi köle gibi sürdürmemeli. Zira bedensel işler, zorlamayla uygulandığında bedene zarar vermez, ama zorlamayla öğrenilen hiçbir bilgi akılda kalmaz.” (s.276.)

“Bir insan, gördüğü eğitimin etkisiyle hangi yola götürülürse, büyük olasılıkla bu yolda yürümeyi sürdürür.” (s.217.)

“Eğitimin yönü, kişiyi nereden yola çıkarırsa bu, umulur ki izleyen şeylerin niteliğini de belirler.” (s.128.)

“Sağlıklı bir terbiye ve eğitim, eğer sürdürülürse, iyi kişilikler yaratır ve iyi kişilikler de bu çeşit bir eğitim alarak, atalarından daha iyi kişiler hâline gelir.” (s.125.)

“Gençlere ve aynı zamanda yetişkinlere verilecek en iyi eğitim, öğüt vermek değil, başkasına öğütlediğimiz şeyleri yaşam boyunca uyguladığımızı göstermektir.” (s.212.)

“Eğitim nasıl olmalı? Yıllardan beri bilinen, uygulanmakta olan eğitimden daha iyisini bulmak zordur, değil mi? Bu da, tabii, beden için idman, ruh için müzikdir.” (s.98.)

“Aklın, akıl yürütme ve doğru bir yargıyla yönettiği basit ve ölçülü arzulara gelince, bu arzuları az kişide bulacaksın. Bunlar da çok iyi yaradılışı olan, çok iyi eğitim görmüş kimselerdir.” (s.209.)

“Çünkü sokulmak istenen kaliba girmeye ve biçim verilmeğe uygun zamandır gençlik.” (s.70.)

“Çocuk, ikisinin farkını ayırt edemez, ki o yaşlarda duyulanlar kolay kolay akıldan silinmez veya değişmez, nasıl duyulduysa o şekliyle kalır. Bu sebepten ötürü de çocukların ilk olarak duyacaklarının iyiliği işaret eden güzel masallar olmasına dikkat edilmeli.” (s.83.)

“Çocukların ilk duyacakları masallar, iyiliği işaret eden güzel masallar olmalıdır.” (s.75.)

“Eğitimin onlar için bir oyun olmasını sağlayacaksınız. Böylece onların yaradılıştan neye elverişli olduklarını da daha iyi anlarsınız.” (s.259.)
“Öyleyse dostum, çocukları eğitirken zor kullanma, oyunla eğit onları. Böylece her birinin doğuştan gelen yeteneklerini daha iyi anlayabilirsiniz.” (s.296.)
İNSAN(LIK)
“En iyi ve doğru insan en mutlu insandır, bu adam da içinde en fazla krallık olan, kendi kendini en iyi dizginleyen adamdır.” (s.316.)
“İyi insanların doğru davranması için yasaya lüzum yoktur. Kötü insanlar ise yasayı çiğnemenin bir yolunu zaten bulur...” (s.234.)
“İnsana yiğit dedirten bu azgın ve taşkın yandır değil mi? Korkulacak, korkulmayacak şeyleri akıldan öğrenir; dertlerde olsun, zevklerde olsun insanı dizginleyen akıldır.” (s.144.)
“Değerli insan kendine yeter, tek başına yaşamının tadına varabilir. Herkesten daha az arar başkalarını.” (s.77.)
“Üç çeşit insan vardır: Bilgisever, ünsever ve parasever insan. Bu üç insanın her birine sor, hangisinin hayatı en hoştur diye: Her birinin kendi hayatını beğeneceğinden emin olabilirsiniz. Parasever adam diyecektir ki, bilim, şan, şeref karın doyurmaz, bunların verdiği zevk para kazanmanın verdiği zevk yanında hiç kalır. Ünsever, para biriktirme zevkini kaba bulur; bilme zevkini de, insana ün sağlamadıkça, boş, manasız bir heves sayar. Bilgisevere, filozofa gelince, gerçeği olduğu gibi tanıma, durmadan yeni şeyler öğrenmenin keyfi yanında öteki zevkler için ne der? Bunları asıl isteyecek şeyin çok uzağında görmez mi? Zoraki istekler der bunlara ve bunu kelimenin tam anlamıyla söyler; hayat insanı zorlamasa bunlardan vazgeçilebilir demek ister.” (s.168.)
“Altın zengini değil, akıl ve erdem zengini: İnsanları mutluluğa ulaştıracak da zenginliğin bu türüdür.” (s.239.)
“Ruhun gözüyse, beden yüzlerce gözünden çok daha değerlidir bizim için; çünkü, gerçek varlığı yalnız onunla görürüz.” (s.248.)
“Ruh da ne kadar sağlam ve olgunsa, dışarıdan gelecek bir etki onu o kadar az değiştirebilir, değil mi?” (s.70.)
“İnsanlar yaratılıştan birbirine benzemezler. Her insan farklı bir işe yatkındır.” (s.65.)
“İnsan bir sürü işi değil, sadece bir uğraşı iyi yapabilir. Birçok işe el atmaya kalkarsa, hiçbirinden sivrilmeyi başaramaz.” (s.91.)
“Tutkuların ve isteklerin azlığı heyecanı gevşeyince, Sokrates’in dediği gibi, çılgın efendilerden kurtuluruz.” (s.8.)
“Usta adam hata yapmaz. Çünkü hata, bilgi, kişiyi terk ettiğin de yapılır; o zaman da kişi artık usta değildir.” (s.27.)
“Bir insanın içinde iki yan vardır: Biri iyi, biri kötü. İyi yan kötü yanı buyruğuna aldı mı, buna kendine hâkim olma diyoruz, bunu yapanı da övmüş oluyoruz. Tersine, kötü eğitim görme, kötülerle düşüp kalkma yüzünden iyi yan zayıflar da kötü yanın buyruğuna girerse, böyle birine de kendisinin kölesi deriz.” (s.37.)
“İnsanlar kötülüğe akınlarca gider, onu kolayca elde ederler; kötülüğün yolu düz, olduğu yer yakındır; iyiliğe ulaşmanın önünde tanrıların koyduğu alın teri vardır, ona ulaşan yol ise uzun, zorlu ve diktir.” (s.60.)
“Kötülüğün başka şeyi gülmeye bulanlar, çılgınca tutkularından, kötü alışkanlıklardan başka şeyi alaya alanlar, boş insanlardır.” (s.154.)
“Öyleyse en kötü insan tipini özetleyelim. Sanırım o, rüya hâlindeyken bulunan istekleri uyanıkken de taşıyan kişidir” (s.337.)
“İnsanlar kötülük görürlerse, daha da kötü olurlar.” (s.17.)
ZEVK
“Halk hazzın iyilik olduğuna inanır. Üstün ruhlu kişiler içinse iyilik, bilgi ve akıldır.” (s.78.)
“Zevk de acı gibi insanın yeteneklerini bozar.” (s.118.)
“İnsan bütün isteklerini var gücüyle bir şeye çevirdi mi ne olur biliriz; hep o tarafa sel gibi akan isteklerin, geri kalan her şeye karşı gücü azalır.” (s.210.)
“Hiç kimse bir eğlencenin zararlı olabileceğini düşünmez.” (s.106.)
DOĞRU(LUK)
“Doğruyu her şeyin üstünde bir yere koymalıyız.” (s.76.)
“Hem kendisi hem de verdiği sonuçlar iyi olan şey, mutlu olmak isteyenin aradığı şeydir doğruluk.” (s.42.)
“Doğruluk pek fazla kullanılmayan şeylerde faydalıysa, pek fazla işe yaramıyor demektir.” (s.254.)
“Doğruluk, en iyi şeyle en kötü şeyin ortasında, yani haksızlık edip ceza görmemekle, haksızlığa uğrayıp öç alamamanın arasındadır.” (s.43.)
“Doğruyu söyleyene kızmakta ne erdem vardır ne sevimlilik.” (s.101.)
“Doğruların borcu; dostlara iyilikte bulunmaktır, kötülük yapmak değil.” (s.237.)
“Doğru adam kendine benzeyeni değil benzemeyeni aşmak ister. Eğri adamsa hem kendine benzeyeni hem de benzemeyeni” (s.32.)
“İnsanların çoğu doğruluğu, zahmetli nimetler arasına koyarlar; karşılığında bir ödül sağladığı, ün kazandırdığı için özenilecek, ama salt kendisi uğruna yanına bile yanaşılmayacak zor bir iş sayarlar.” (s.312.)
“Doğruluk, paranın bir işe yaramadığı zaman faydalıdır.” (s.167.)
“Doğru adam her zaman, doğru olmayan adamın karşısında zararlı çıkar.” (s.75.)
KÖTÜ(LÜK), EĞRİ(LİK)
“Bir kimseye kötülük etmenin hiçbir durumda doğru olmadığını gördük.” (s.13.)
“Kötülüğün yolu düz yeri yakındır insanlar ona kolayca ulaşabilir ama iyiliğin önüne tanrılar alın teri koymuşlardır, ona varan yol uzun ve diktir.” (s.59.)
“Doğru olmayan, doğru olandan daha iyi yaşar.” (s.42.)
“Çünkü kötülük, hem kendi gibisini hem de iyiliği tanıyamaz. İyilikse, eğitimle zenginleşerek, bilgi yoluyla hem kendi gibi olanı hem de kötüyü tanıır. Bilgili olmaksızın, kötü adamın değil, iyi adamın harcıdır.” (s.104.)
“Eğrilik ise, kendimize yararlı olan, kendi işimize gelendir.” (s.34.)
“Eğriliğin en yüksek derecesi, doğru olmayıp doğru görünmektir.” (s.89.)
“İnsanlar eğriliği, eğrilik yapmak korkusundan değil, eğriliğe uğramak korkusundan ayıplarlar.” (s.25.)
“İnsanlar, ancak korkaklık, ihtiyarlık ya da başka bir yetersizlik yüzünden eğrilik edemedikleri için eğriliği kötülerler.” (s.51.)
YALAN
“Çünkü sözdeki yalan, ruhtaki eğilimin bir kopyasıdır.” (s.77.)
“Sevgili arkadaşım, gerçek fikrinin aksini söyleme ki bir sonuca varabilelim.” (s.33.)
BAĞNAZ(LIK)
“Bağnazlık, ister ilahi olsun, ister insani olsun, şeylerin bütününe vakıf olmak isteyen bir ruhun en amansız düşmanıdır.” (s.304.)
DEĞER(LER)
“İnsan, saygıyla özdeşleştiği şeyleri taklit etmeden durabilir mi hiç?” (s.8.)
“İnsan dünyalığını sağladı mı, üstün değerlerle uğraşmalı.” (s.101.)
“En güzel değerlerle yüklü insanlar kötü bir eğitime düşerlerse kötünün kötüsü olurlar.” (s.203.)
“Ruhun gözü, beden yüzlerce gözünden çok daha değerlidir. Çünkü, gerçek varlığı yalnız onunla görürüz.” (s.248.)
“Dost derken neyi kastettiğini sorabilir miyim? Değerli gibi görünen kişiyi mi, yoksa öyle görünmediği hâlde gerçekten değerli olanı mı kastediyorsun?” (s.17.)
DİN
“Bir Tanrı için tüm kurallar boştur.” (s.259.)
“Doğru saydığımız şeye ihanet etmek de bizim için dinsizlik olur.” (s.366.)

AŞK, SEVGİ, GÜZEL(LİKLER)

“Aşkın verdiği zevkten daha büyük bir zevk bilir misin? ‘Bilmem,’ dedi, ‘Ondan delicesi de zaten yoktur...’” (s.206.)

“Eros, bir sitede yönetimi ele geçiren tiran gibi ruhunun tek efendisi kesilerek onu ne yapıp yapıp hem kendisini, hem çevresindeki bir sürü arzuyu beslemeye zorlar.” (s.344.)

“Sevgi (eros) denen bu yeti usa uygun olarak yönetilir ve yönlendirilirse, insanda felsefeye bir coşku uyanır, bu da güzel ideasını anımsamaya yarar.” (s.12.)

“Bir adam güzel şeyleri sever ama güzelliğin kendine inanmaz, onu öğretmek isteyenin ardından gitmezse, gerçekten yaşıyor mu dersin bu adam? Yoksa ömrü bir rüya içinde mi geçiyor? (s.186.)

“Güzel, idealar evreninde ışıldayan, yeryüzünde en çekici bir nitelikte yansıyan varlıktır. Güzel insanı etkilediğinden, insanda ona karşı derin bir yönelme vardır.” (s.12.)

“Bir insanın içinde güzel huylar varsa, dış görünüşü de bu huyları uyuyorsa, gören göz için dünyada bundan daha güzel şey olur mu?” (s.95.)

FELSEFE

“Ruhu karanlıktan aydınlığa çevirme, yani gerçek varlığa yükseltme işi bu. Bizim gerçek felsefe dediğimiz de budur işte.” (s.239.)

“Bugün felsefeye hürmet edilmemesi, önceden de söylediğim gibi, felsefe sevdalılarının ona layık olmamalarından kaynaklanıyor. Felsefeye ilgilenenler, felsefenin gayri meşru çocukları değil, öz evlatları olmalıdır.” (s.274.)

GERÇEK

“Gerçeğe öfkelenmek meşru değildir.” (s.218.)

“Öyleyse gerçeklik yol gösterici olduğu zaman, ardına hiçbir kötülük zinciri geçirilemez.” (s.181.)

BİLİM

“En yüksek bilim konusu, iynin ta kendisi, ideasıdır. Doğruluk ve bütün öteki değerler, insanı iyiye götürürlerse, yararlı olabilirler.” (s.219.)

DÜŞÜNCE VE İFADESİ

“Yasaklanan bile bilen adam bildiğini söylemekten vazgeçer mi sanıyorsunuz?” (s.27.)

“Düşünme gücü bir başka türlü güçtür. Tanrısal bir şeyler vardır onda.” (s.118.)

“Şimdi şunu iyi belle, iynin doğurduğunu söylediğim varlık güneştir. İyi, onu kendine eş olarak yaratmıştır. Görünen dünyada göz ve görünen nesnelere için güneş neyse, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şeyler için odur.” (s.224.)

“Tartıştıklarını sanıyorlar. Oysa ki yaptıkları tartışma değil çekişmedir. Neden dersin, bir meseleyi ayrı ayrı yönleriyle ele alıp inceleyemezler. Karşılarındakinin tersini söylemek için kelimelere takılırlar. Tartışmak değil, hır çıkarmaktır bu.” (s.155.)

ÖZGÜRLÜK

“Aşırı özgürlük, ister bireyler söz konusu olsun, ister toplumlar, esarete ölçüsüzlüğü de beraberinde getirir.” (s.9.)

KADIN

“Aralarındaki ayrılık sadece kadının doğurması, erkeğin de tohum salmasından başka bir şey değildir.” (s.156.)

SANAT

“Çünkü sanatta hiçbir yetersizlik ya da kusur yoktur. Sanata kendi amacından başka bir şeyle ilgili bir menfaat gözetmek yakışmaz. Tüm sanatlar kendi bütünlüğü ve açıklığı içinde kaldıkça bütün o kötülüklerden ve zararlardan bağımsızdır.” (s.232.)

“Öyleyse sözün, müziğin, şeklin güzelliği, ritmin yerindediği, bütün bunlar insanın saflığına bağlıdır. Saflık derken de, budalalık demek istemiyorum. İnsan tabiatını gerçekten iyilik ve güzellikle süsleyen bir düşünce olgunluğu demek istiyorum.” (s.93.)

“Beden için idman, ruh için müziktir.” (s.10.)

“Müzikle eğitim, eğitimlerin en üstüdür. Çünkü ritim ve ahenk ruhun ta içine işler ve ona uyum kazandırarak her şeyden çok kavrar.” (s.103.)

SAVAŞ

“Üstünde yaşadığımız bu toprak sizleri büyüyen, emziren anamızdır. Ona saldıran olursa korumak boynunuzun borcudur. Yurttaşlarınız da aynı toprağın çocukları ve sizin kardeşlerinizdir.” (s.111.)

“Savaş, teklerin hayatında olduğu gibi, toplumun hayatında da kötülüklerin kaynağı olan şeyden, başkalarından çok mal edinmek hırsından doğuyor.” (s.256.)

UYARI(LAR), AFORİZMA(LAR)

“Umut yola sokar, yoldan çıkan insan aklını.” (s.5.)

“Güzel şey zor olur.” (s.113.)

“Ama bilirsin ki, her işte önemli olan başlangıçtır.” (s.65.)

“Söylenecek sözleri aynı yoldan yürüyerek bulacağız.” (s.29.)

“Dünyada yapmamız gereken en son şey, usanmaktır.” (s.29.)

“Göğsünü yumruklayarak yüreğine çıkıştı: Dayan yüreğim, bir vakitler daha da kötüsüne dayanmıştın.” (s.67.)

“Benim tek bildiğim, bir şeyi bilmediğimi bilmektir. Kendini tanı” (s.7.)

“Her doğan şey çürümek zorundadır.” (s.193.)

“Korkuyorum dostum; olmayacak şeyler tasarlıyorum diyecekler diye korkuyorum.” (s.151.)

“Haksızlığa uğramak kötü bir şeydir.” (s.43.)

“Aldatan her şey insanın gözlerini kamaştırır, insan büyülenmiş gibi olur.” (s.23.)

“Eksik araçla doğru ölçüye varılmaz.” (s.218.)

“Sağlığı yapan sağlam şeylerdir, hastalığı yapan da çürük şeyler.” (s.126.)

“Dünyada en güzel şey, bela karşısında elden geldiği kadar istifini bozmamak, boşuna bağırıp çağırmamaktır.” (s.348.)

“Belaya uğrayınca, çocuklar gibi elimizi yanımıza götürüp, bağırıp çağırmakla vakit kaybetmeyeceğiz; tersine, en kestirme yoldan derdimize çare aramaya, düşeni hemen kaldırmaya, ilacı yerine koyup sızlanmayı kesmeye alıştıracacağız kendimizi.” (s.348.)

“Sahtekâr adam bence büyük kazançlar sağlayan adamdır.” (s.37.)

“Büyük acılar gibi, taşkın zevkler de insanı çileden çıkarır.” (s.99.)

“Ama doğrunun hatırı bir insanın hatırından daha büyüktür.” (s.335.)

“Kendine hâkim olan, kendinin kölesi olmuş olmuyor mu? Kendinin kölesi olan, kendinin efendisi de demektir.” (s.129.)

“Bir şeyi olmayan insanların nesini alsınlar?” (s.221.)

“Fakir bir efendinin fakir hizmetkârı olmak daha iyidir.” (s.237.)

“Akıllı, zenginin kapısını çalar, diyen yalan söylemiş.” (s.65.)

“Diyebiliriz ki, bir şey iyi başlarsa zamanla daha iyiye, kötü başlarsa daha kötüye gider. Her şey sonunda kendinin son gücüne varır.” (s.122.)

“İşin kolayına kaçmak, devleti ve yasaları koruyacak kişinin sahip olabileceği en kötü niteliktir.” (s.189.)

“Ayrıca şunu da unutmamalı, zamanında yapılmayan bir iş önemini yitirir.” (s.13.)

Özetin özeti: Platon’un benzetmesinde, toplumdaki insanlar (düşünürler dışındakiler) bir mağarada kollarından birbirine zincirlerle bağlanmış ve sırtı mağara kapısına dönük oturan esirler gibidirler. Sadece arkalarındaki ışık kaynağının (doğrunun, gerçeğin) yaydığı ışıkla karşılarındaki duvarda oluşan kendi gölgelerini görebilir, bu gölgelere bakarak eğlenir ve hayatlarını böyle geçirirler.

Filozoflar ise kendilerini bu zincirlerden kurtararak her ne kadar zor ve acı verici olsa da yüzlerini cesaretle ışığa (gerçeğe) dönerek hayatın gerçek anlamını ve doğruyu görebilen kimselerdir...

Ancak bu kimselerin mağaraya döndükten sonra gördüklerini diğer insanlara anlatması ve onları inandırması da bir o kadar zor olacaktır, çünkü esaret ve karanlık rahattır, oysa gerçekleri görmek ve ışığa bakmak cesaret ister...

Platon bu cesareti göstermiştir; hem de Horatius’un kullandığı hâliyle, “Dimidium facti qui coepit habet: sapere aude/ Kendi aklınla düşünmeye cesaret et!” diyerek...

IV.2) FARABÎ’NİN ‘EL-MEDİNETÜ’L FAZILA’SI

Filozof, gökbilimci, müzisyen Farabî (870-950), yükseköğrenimini Bağdat’ta tamamladı, zamanın ünlü bilginlerinden ders aldı. Aristoteles’in ve Platon’un eserlerini inceledi, bu iki filozofun felsefelerini İslâm’la bağdaştırmaya, bu sayede İslâm dinine felsefi bir nitelik kazandırmaya çalıştı. Felsefeye mantık ile başlayıp metafizik üzerinde durdu; felsefenin dil, siyaset, doğa, zihin ile ilgilenen dallarında eserler verdi; müzik aletleri geliştirdi, müzik ve psikoloji konularında yazdı.

‘İdeal Devlet/ El-Medinetü’l Fazıla’ Onun bilinen 103 eserinden sonuncusudur ve Farabî’nin felsefesini tüm açılardan yansıtmaktadır. Onun yapıtlarıyla Platon’un ‘Yasalar’da irdelenen “ideal devlet”, ideal toplum öğretisiyle çarpıcı benzerlikler mevcuttur.

‘EL-MEDİNETÜ’L FAZILA’ SÖZLERİ ^[59]

ADALET

“Adalet zorla elde edilen hâkimiyettir.” (s.138.)

DUYGU

“Besleyici kuvvet tek bir âmir (rais) kuvvetle onun yardımcıları ve hizmetkârları olan birçok kuvvetten ibarettir. Âmir besleyici kuvvet, beden organları arasında kalpte bulunur.” (s.73.)

“İnsan varlığa geldiğinde onda ilk ortaya çıkan şey, kendisiyle beslediği kuvvet, yani besleyici kuvvettir. Bundan sonra kendisiyle sıcaklık, soğukluk ve benzerleri gibi dokunma ile ilgili nesnelere duyduğu kuvvet, kendisi ile sesleri duyduğu kuvvet, kendisi ile renkler ve ışıklar gibi bütün görülen şeyleri duyduğu kuvvet ortaya çıkar.” (s.73.)

“Kalp, kendisine başka bir organın emretmediği amir organdır. Ondan sonra beyin gelir.” (s.77.)

MUTLULUK

“Mutluluk kendisi için istenen, hiçbir zaman bir başka şeyin elde edilmesi için istenmeyen iyiliktir.” (s.90.)

“Mutluluk, insan ruhunun varlık bakımından kendisine dayanacağı bir maddeye ihtiyaç duymayacağı bir mükemmellik derecesine ulaşmasıdır.” (s.87.)

CEHALET

“Cahil şehir, halkı mutluluğu bilmeyen, onu hatıra bile getirmeyen şehirdir. Onlar mutluluk konusunda aydınlatılsalar bile, onu ne anlayacak, ne de inancaklardır. Onların bildiği tek iyi şey, görünüşte iyi oldukları zannedilen bazı şeylerdir ki, bunlar beden sağlığı, zenginlik, şehvi zevkler, insanın kendi arzularını peşinde koşma serbestliği, saygı ve itibar görme gibi hayatta gaye oldukları düşünülen şeylerdir.” (s.111.)

DİNİ İNANÇ(LAR)

“Gelelim dindarlığa. Âlemi yaratan bir Tanrı olduğunu, bütün işleri idare ve kontrol eden ilahi varlıklar bulunduğunu söylemek, Tanrı’yı ve ilahi varlıkları yüceltmek, onlara dua etmek, onları tespih ve takdis etmek, insanın bu tür şeyler yaptığı, bu dünyada hayatta peşinden koşulan nimetleri terk ettiği ve bu yolda sebat ettiği takdirde ölümden sonra elde edeceği büyük nimetlerle mükafatlandırılacağına, bu şeyleri yapmadığı, bu dünyanın nimetlerini tercih ettiği takdirde ölümden sonra cezalandırılacağına, başına gelecek büyük bedbahtlıklarla karşılaşacağına inanmak, bütün bunlar, insanlar tarafından insanlara karşı kullanılan hile, aldatma ve sahtekarlıklardan başka bir şey değildir. Çünkü bunlar, bu nimetleri korkmadan, açıkça dövüşerek zorla elde etmekten aciz olan insanlar tarafından uydurulmuş hile ve aldatmalar, fizik güçleri ve silahlarıyla açıkça ve kimsenin yardımını istemeden mücadele etme gücüne sahip olmayan kimseler tarafından kullanılan tuzaklardır. Onların bu fikirleri ve tuzakları, diğerlerini korkutmak, onlara boyun eğdirmek içindir.” (s.141.)

Farabî’nin ‘İdeal Devlet/ Erdemli Şehir (El Medinetü’l Fazıla)’ sına göre, doğal ihtiyaçların etkisiyle bir araya gelerek toplumu oluşturan bireyleri bilgin ve erdemli kişiler yönetmelidir. Bir topluma ancak beden ve ruhen sağlam, zeki, öğrenme ve öğretmeyi seven, dürüst, kendine güvenen, Tanrı’ya inanan, çalışkan kimse başkan olmalıdır. Bu özelliklere sahip yöneticiler, yönettikleri kişileri bilgi bakımından yükseltirler.

Toplum yaşamında iyiyi, doğruyu ve güzeli gerçekleştirmek suretiyle insanların mutluluğunu sağlarlar. Yöneticiler bu niteliklere sahip olmadıkları takdirde, yönettikleri kişiler mutsuz olur. Mutluluğa ulaşmak için kurulan her şehir erdemli şehirdir. Farabî buradan yola çıkarak, mutluluğa erişmek amacıyla el ele vererek çalışkan bir millete “erdemli bir millet”, bütün milletleri mutluluğa ulaşmak için el birliğiyle çalışkan bir dünyaya da “erdemli dünya” der. Böylece, erdemli bir toplumdan erdemli bir “dünya devleti”ne ulaşılır.

‘İdeal Devlet/ El-Medinetü’l-Fazıla’ ya da ‘Fazilet Şehri’, Farabî’nin kitabında bir başkanın erdemlerini sayılırken; başkanlık edecek kişide su erdemler bulunmalıdır: Organları tam olmalıdır, anlayışlı olmalıdır, belleği güçlü olmalıdır, akıllı ve ince görüşlü olmalıdır, güzel konuşmalıdır, öğrenmeye gönüllü olmalıdır; yiyeceğe-içeceğe ve eğlenceye tutkun olmamalıdır, doğruluğu sevmeli, yalancılıktan kaçınmalıdır. Nefsini yüksek tutmalı ve kendisinden kuşkulandıracak şeylerden çekinmelidir, dindar olmalı ve dünyevi kaygılarda gözü bulunmamalıdır, adaletli olmalı ve kötülük yapmaktan çekinmelidir, işinde arzulu olmalıdır

Farabî’de siyaset ilminin ilk hedefi gerçek mutluluğa ulaşmaktır. Mutluluk ise, erdemli şehrin belirleyici özelliği ve özüdür.

IV.3) MORE’UN ‘UTOPIA’Sİ

1478-1535 yılları arasında yaşayan Thomas More, hem düşünceleri, hem de ölümünün benzerliği nedeniyle döneminin Sokrates’i sayılırdı...

Karl Kautsky’e göre ilk sosyalist düşünürdü. Kilise tarafından aziz ilan edilmiş, aynı zamanda da Moskova’da Kızıl Meydan’da ismi sosyalist düşünürler arasına yazılmıştı...

Batının ilk “sosyalizani” ilan edilen Thomas More’un ‘Utopia’sında özel mülkiyet yoktu, para kullanılmamaktaydı, insanlar kadını erkeğiyle eşitti.

Herkes günde 6 saat çalışırken, yiyecekleri ihtiyacına göre almakta, arta kalan zamanda ise kendini geliştirip bilimsel, sanatsal, zihinsel faaliyetlerde bulunmaktaydı.

‘Utopia’da demokrasi vardı; yöneticiler seçimle belirlenirdi.

‘Utopia’da Kadın ve erkek eşitliği söz konusuydu; evliliklerde belli şartlarla boşanma hakkı vardı.

Savaş aşağılanıp; öldürmeye dayalı bütün mitler ve güç gösterileri şeref dışı ilan edilmekteydi.

Zorunlu askerlik kaldırılmıştı.

Din ve vicdan özgürlüğü tanınmış ve önemi belirtilmişti.

Dinlerin birleştirici ve bütünleştiriciliğine çalışılmıştı.

Yaşam boyu eğitim fikri ortaya atılmıştı.

Bilim, sanat ve düşüncenin değerinden bahsedilmişti.

Kumar, avcılık gibi eğlenceler tenkit edilerek yasaklanmıştı.

Altın ve gümüş gibi madenler küçümsemekteydi; gösteriş ve debdebe kınanıyordu.

Yasaların az, kısa ve öz olması gerektiği vurgulanıp; ötanazi hakkı tanınmıştı.

Ölüm cezası eleştirilmekte; cezalarda ölçülülük savunulmaktaydı.

Sınıfsal statüler yoktu...

Bu ‘Utopia’nın mimarı Thomas More, 1478’de Londra’da doğar. St. Anthony okulundan sonra, -o zamanlar çocukların bilgi ve görgülerini daha iyi attıracaklarına inanılan başka ailelerin yanına verilmeleri geleneğine uygun olarak- babası onu bir kardinalin evine verir.

Burada çağın önde gelenlerini yakından tanımanın yanında birçok alanda bilgisini geliştirme olanağı bulan More, 14 yaşında kardinal tarafından Oxford’a gönderilir. Grocyn, Colet, Linacre gibi devrin tanınmış hümanistlerinin öğrencisi olduğu bu okulda Latince ve Yunanca’yı ilerleten More, Yunanca eğitime düşman olan din adamları karşısında akademisyenlerle öğrencileri korumak amacıyla iki okulun adli işlerine bakan kuruma girer. Oxford’da Yunanca ve felsefeyle ilgili çalışmalarını sürdürmek istemesine rağmen babasının onu kendi mesleğine yönlendirmek istemesi sonucu hukuk öğrenimi yapıp, 23 yaşında baroya girer.

Bu tarihten itibaren, 4 yıl boyunca, dönemin aynı zamanda bilgi merkezleri olan manastırlardan birinde, kendini yoğun çalışmalarına verir. Bir süre sonra rahiplikten vazgeçerek kendini ailesine adar. Çağının aile anlayışının çok ötesinde bir kavrayışa sahip olan More, kadınların da tıpkı erkekler gibi eğitilmesi ve toplumda onlarla eşdeğerde sorumluluklar alabilmesi taraftarıdır.

Hayatı boyunca yakın dostu olacak Rotterdamlı Erasmus ile 1499’da tanışır. Böylelikle, savaşımlara, çalışmadan yaşayan asalak aristokratlara ve idam cezasına karşı oluşu gibi hümanist kişiliğinin önemli unsurları konusunda ortak paydaya sahip bir yoldaş edinir.

Thomas More ‘Utopia’ da, Amerigo Vespucci’nin seyahatindeki gözlemlerinden faydalanır. Onun ulaştığı kara parçasında özel mülkün bulunmadığı, altına önem verilmeyen, her şeyin ortak paylaşıldığı ve hükümdar kavramının bilinmediği bir dünyayı tasvir ederek yüceltir. Tek farkla ki, Vespucci’nin uygarlıktan yoksun yerlileri, More da uygarlık sahibi gözükür.

Doğru bildiği yoldan asla dönmeyen bu uğurda ölümü göze alan insandır O.

Özel mülkiyet terk edilmedikçe, malların eşit ve adil yöntemle dağıtılmasının ya da insanların refaha kavuşmasının mümkün olmadığını savunur.

“Silahla kazanılan şeref, şerefsizliklerin en büyüğüdür,” sözünün sahibidir.

Özel mülkiyete karşı çıkıp, sevginin ve dostluğun, savaşmamaktan ve maddiyata değer vermemekten geldiğini ifade eder.

Mali değerler ütopya insanları için önemli değildir, kimse incik-boncuk, altın-gümüş, para-pul peşinde koşmaz; altın ya suçlulara takılır ya da çocuklara lazımlık yapmak için kullanılır.

‘Utopia’ da, “Para ve bireysel mülkiyetin yer olmadığı, eşitliğe bağlı bir düzen” tasarlamıştır.

‘Ütopia’ ilk kez 1516’da Latince olarak yayımlanmış, İngilizce çevirisi ise 1556 yılında tamamlanmıştır. Bu tarihten sonra eserin temel argümanları toplumda bilinir hâle gelmiş ve eser üzerine tartışmalar başlamıştır.

More’un eserine konu ettiği ‘Utopia’ savaşın, suçun, adaletsizliğin, ölümcül hastalıkların olmadığı hayali bir adadır. ‘Utopia’ adasında her biri aynı plana uygun olarak inşa edilmiş 54 şehir bulunmaktadır. Her bir şehir 30 kilometrekarelik bir araziye sahip olup, her şehirde 6.000 aile yaşamaktadır. Bu ailelerden fazla sayıda çocuğu olanlar, bu çocuklardan bazılarını diğer ailelere vermektedirler. Bu adada refah ve yiyecek herkese eşit şekilde paylaştırılmaktadır. Hiç kimse bir diğerine göre fazla pay almamaktadır. Devlet, kaynakların adil şekilde dağıtımının yapılıp yapılmadığını gözetmek ve bunun devamını sağlamakla sorumludur. Günlük çalışma hem erkekler hem de kadınlar için altı saatle sınırlandırılmış olup, geriye kalan zaman güzel sanatlar, edebiyat ve bilimle ilgili çalışma yapmaya ayrılmıştır. Herkesin en az bir mesleki beceri edinebilmesini sağlamak amacıyla ücretsiz kurslar düzenlenmektedir. Kavga etmek sadece kendini savunmak amacıyla yapıldığında hoş görülmektedir. Bu kuralı ihlâl edenler kölelikle cezalandırılır. Erkek ya da kız, tüm çocuklar edebiyat, matematik, güzel sanatları da içeren kapsamlı bir eğitim almaktadırlar. Devlet bu eğitimin verilmesinden ve eğitimi verebilecek kapasitede öğretmenlerin yetiştirilmesinden sorumludur. Ayrıca, erkek öğrenciler ve kız öğrenciler arasında herhangi bir ayırım yapılmamaktadır.

O, Platon, Campanella ve Bacon ile ütöfik sosyalizmin temellerini atar.

İki bölümden oluşan ‘Utopia’nın birinci bölümünde İngiliz toplumunu ekonomik, toplumsal ve siyasal bakımdan eleştirir. İkinci bölümünde ise ‘Ütopia Ülkesi’nin düzenini anlatır. Mülkiyet hakkının ortadan kaldırılması gerektiğini ve bu hak var olduğu sürece adaletin sağlanamayacağını savunur. Ülkenin zenginliğini eşitçe, düzgün dağıtabilmenin mutluluğa giden yegâne yol olduğunu söylemiştir.

Platon’dan etkilenen More’un devleti kentlere ayrılmış ve her kente 6000 aile yerleştirilmektedir. Her aile 22 kişiliktir.

Özel mülkiyete karşı olan More, eşitlik fikrini ve ortak mülkiyeti savunur.

Ekonominin iyi veya kötü olmasının, bir insanın da iyi veya kötü olmasını etkileyeceğini dillendirir. Örneğin, ekonominin kötü olduğu bir ülkede hırsızlık olaylarının ve suç oranının artacağını ifade eder. Ona göre ekonominin iyi olduğu bir toplumda ise hırsızlığın olmayacaktır. Çünkü insanlar çalmaya ihtiyaç duymayacaklardır.

‘Utopia’ bir “magnum opus/ baş yapıt” iken; herkese Oscar Wilde’ın şu sözlerini terennüm ettirir: “Ütopya ülkesini göstermeyen bir dünya haritasına göz atmaya bile değmez, çünkü orası insanlığın hep dönüp dolaşıp geldiği yerdir. Ve insanlık oraya indiğinde, ileriye ufka doğru bakar ve daha iyi bir ülke görerek, oraya doğru yelken açar. Gelişme ütopyaların gerçek olmasıdır.”^[60]

UTOPIA SÖZLERİ ^[61]	
UTOPIALILARIN ÖZELLİĞİ	
“Utopialılar da başarının başlıca gizi, eşitliğin tam olarak sağlanmasındadır. Bu da özel mülkiyetin kaldırılmasıyla elde edilmiştir.” (s.5.)	
“Erdem, Utopialılara göre, yaradılışa uygun yaşamaktadır.” (s.63.)	
“Her şeyden önce halkın ve bireylerin ihtiyaçlarını gidermek, sonra herkese bedenini köleliğinden kurtulmak, düşüncesini özgürce işletmek, kafa yetilerini bilimlerle ve sanatlarla geliştirmek için mümkün olduğu kadar çok vakit bırakmaktır. Utopialılar için gerçek mutluluk işte bu düşünce gelişmesinin ta kendisidir.” (s.50.)	
“Utopialılar için herkesin iyiliğine çalışmaksa bir dindir. Kendi rahatını sağlamaya çalışırken başkasını rahatından etmek haksızlığın ta kendisidir. Buna karşılık, başkasının rahatı için kendi zevklerimizden birazını olsun feda etmek soylu bir insan yüreğinin belirtisi sayılır ve böyle davranan insan zaten feda ettiği zevkten çok daha fazlasını bulur. Hem ettiği iyiliğin er geç karşılığını görür, hem de iyilik ettiği insanın minnet duyguları, feda ettiği zevkten daha tatlı gelir ona.” (s.64.)	
“Utopialılara göre, bir suçu tasarlamak, o suçu işlemekten farkıdır. Kötülük yapmak isteyen, sadece karşısına bir engel çıktığı için bu kötülüğü yapamamışsa, niçin suçu sayılmamış?” (s.74)	
“Onlara göre, bir insan size kötülük yapmadıkça düşmanınız sayılamaz; tabiat bağları güçlü bir anlaşmadır; candan saygı ve iyi niyet, laflardan da, yazılı anlaşmalardan da çok daha sıkı bağlar insanları birbirine.” (58.)	
“Onlara göre doğanın dostluğu en güçlü sözleşmedir; insanları birbirine kopmaz bağlarla sıkıca bağlayan, anlaşmalardan çok iyi niyet, sözlerden çok içtenlikli bir sevgidir.” (59.)	
“Yolculukları boyunca yanlarında erzak taşımazlar, çünkü nasılsa her gittikleri yerde kendilerini evlerinde hissedeceklerdir.” (s.95.)	
“Kapılar çift kanatlı, elinizle ittiğinizde kolayca açılıyor, sonra kendiliğinden yeniden kapanıyor, kim isterse girebiliyor, yani anlayacağınız özel mülkiyet diye bir şey yok. Çünkü Utopialılar her on yılda bir kurayla evlerini değiştiriyorlar.” (s.120.)	
“Utopialılara göre, gençler canlarının çektiği kişiyle sevişmekte özgür olursa, pek az kişi ölünceye dek kadın ya da erkekle yaşamaya katlanabilir.” (s.178.)	
“Utopialılar özgür yurttaşlarına hayvan kestirmezler. Çünkü hayvan öldüre öldüre insan huyunun en tatlı yanı olan acıma duygusunun yavaş yavaş körleşip yok olacağını düşünürler.” (s.52.)	

“Utopialılar mutluluğun her türlü hazza değil, sadece iyi ve dürüst olan hazza bağlı olduğunu düşünür.” (s.159.)
“Utopialılara göre, bir anlaşma ne kadar gösterişli törenlerle imzalanırsa, kelimeler üstünde çekişerek o kadar çabucak bozulur. Zaten çoğu zaman bu anlaşmalarda kullanılan kelimeler bile öylesine kurnazca seçilir ki, anlaşmayı da verilen sözü de bozmanın bir yolu bulunur sonunda. Oysa aynı kurnazlık, daha doğrusu aynı hile ve dolaplar iki kişinin özel anlaşmasında, imzaladıkları bir sözleşmede yapılırsa, krallar başıra çağıra hemen kıyametleri koparır, ancak ölüm cezasının paklayacağı korkunç bir suç sayarlar bunu. Evet, krallara bu konuda kötü öğütler verenler bile bu yolu tutarlar o zaman.” (s.80.)
UTOPIA KENTİ/ ADASI
“Utopia’da toplum kurumlarının amacı, her şeyden önce halkın ve bireylerin ihtiyaçlarını gidermek, sonra herkese bedeninin köleliğinden kurtulmak, düşüncesini özgürce işletmek, kafa yetilerini bilimlerle ve sanatlarla geliştirmek için mümkün olduğu kadar çok vakit bırakmaktır. Utopialılar için gerçek mutluluk işte bu düşünce gelişmesinin ta kendisidir.” (s.50.)
“Utopia’da her şey herkesin olduğu için, ortak ambarlar dolu olduğu sürece, kimse hiçbir şeyden yoksun kalmaz. Devletin geliri hiçbir zaman haksızca dağıtılmaz. Utopia’da ne yoksula rastlanır ne dilenciye. Kimsenin hiçbir şeyi olmadığı hâlde, herkes zengindir. Dünyada kaygısız, rahat yürekli, sevinçle yaşamaktan daha büyük zenginlik olabilir mi? Geçim sıkıntılarında düşmeden, karısının ağlayıp sızlanmalarını, yiyecek içecek istemelerini duymadan, oğlunun yoksulluğa düşmesinden, kızının çeyizsiz kalmasından korkmaksızın yaşamaktan daha mutlu ne olabilir?” (s.100.)
“Utopia’da her türlü gözü doymazlık ve ayırıcılık tohumları onlara bağlı bütün kötülüklerle birlikte sökülüp atılmıştır. Böyle olunca, devlet bunca güçlü ve mutlu ilkeleri yıkan iç kavgalardan uzak kalmıştır. Yurttaşlar içeride bu kadar sağlam bir dayanışmayla birbirlerine bağlı olunca, böylesine bir birlik kurunca, devlet dışarıdan gelecek bütün tehlikelere rahatça karşı koyabilir.” (s.104.)
“Utopialılar, sadece altı saat çalışıyorlar. ^[62] Öğleden önce üç saat iş görüyorlar, ardından yemeğe gidiyorlar, yemek sonrası iki saat dinleniyorlar ve sonra üç saat daha çalışıp akşam yemeği saatinde işi bırakıyorlar.” (s.126.)
“Yöneticiler yurttaşlarını zorla lüzumsuz işlere koşmaz, çünkü böyle kurumsal bir devletin göz önünde tuttuğu ana hedef şudur: Toplumun zorunlu ihtiyaçları karşıladıktan sonra, artan zamanı bütün yurttaşların fiziksel kölelikten zihinsel özgürlüğe ve gelişime aktarmalarını sağlamak. Çünkü yaşamadaki mutluluğun temelini bu ana hedefte yattığına inanırlar.” (s.133.)
“Bir öneri geldiği zaman hemen o gün üstüne tartışılmaz. Tartışma gelecek toplantıya bırakılır. Böylelikle kimse ilk aklına gelen şeyleri gelişigüzel ortaya atmaz ve halkın yararını unutarak kendi düşüncesini savunmaya kalkışmaz. İnsan çok kez öne sürdüğü bir düşünceden vazgeçmeyi kendine yediremez. Yanıldığını açığa vuramaz. Kendi ününü kurtarmak için halkın yararını feda eder. Yaküstü düşünenin yarattığı bu büyük tehlike böylece önlenmiş ve kurultay üyelerine düşünmek için bol bol vakit bırakılmıştır.” (s.45.)
“Şehir çepçevre yüksek ve kalın duvarlarla çevrilidir. Yer yer de kuleler ve kalelerle donatılmıştır. Surların üç yanında derin, geniş, ama çiftler, dikenli çalılarla dolu susuz hendekler vardır. Dördüncü yanındaki hendekse ırmağın kendisidir. Sokaklar ve meydanlar, hem ulaşmayı kolaylaştıracak, hem de rüzgârdan korunacak biçimde düzenlenmiştir. Evlerin rahatlığına diyecek yoktur, hepsi temiz ve güzeldir. Sokaklar boyunca, karşılıklı ve yan yana uzanırlar. Evlerin arkasında geniş bahçeler vardır. Her evin bir kapısı sokağa, bir kapısı bahçeye açılır. Her iki kapı da bir dokunuşla açılacak kadar hafiftir. Kilitler, anahtarlar yoktur. İsteyen girebilir. Çünkü evde hiçbir şey özel değildir, ne varsa herkesin malıdır. Utopialılar ev bark konusunda ortaklık ilkesine bağlıdırlar. Özel mülk düşüncesini kökünden yok etmek için her on yılda bir ev değiştirirler ve herkesin oturacağı ev kura ile belli olur.” (s.43.)
“Utopia adasının 54 büyük ve güzel şehri vardır. Hepsinde aynı dil konuşulur. Aynı yöreler, aynı kurumlar, aynı yasalar yürürlükte. 54 şehrin hepsi aynı plan gereğince kurulmuştur ve hepsinde bölge özelliklerine göre biçimlenen bir devlet yapısı vardır. Şehirlerin arası en az 24 mildir ve yürüyerek bir günde birinden öbürüne gidilir. Her yıl, her şehirden üç yaşlı, bilge kişi gelip Amaurote’de toplanır ve memleket işlerine bakar. Amaurote adanın başkentidir. Çünkü orta yerdedir ve herkesin kolayca toplanmasına elverişlidir. Her şehrin tarım için en az 20 millik bir toprağı vardır. Genel olarak, toprak genişliği şehrin uzaklığıyla orantılıdır.” (s.40.)
“Kendi yurdunuz içinde doğrulukla yaşayın ve yaşatın; devletin giderlerini gelirleriyle denkleştirin; kötülük kaynaklarını kurutun; saçma ve barbarca bir düzenin öldürmeye ve ölmeye sürüklediği mutsuzlara karşı işkenceler arayacak yerde, kötülüğü daha tohumdayken önleyecek, yok edecek insanca kurumlar yaratın.” (s.49.)
“Adanızı bu toplum vebalarından, bu suç ve yoksulluk tohumlarından kurtarın. Öyle yasalar çıkarın ki köyleri, çiftlikleri yıkan beyler ya hepsini yeniden yapmak, ya da toprağı yeniden çiflik kuracak insanlara bırakmak zorunda kalsınlar. Zenginlerin cimri bencilliğini frenleyin. Sömürme, tekel kurma hakkını alın ellerinden. Aylak insan bırakmayın memleketinizde. Tarımı büyük ölçüde geliştirin. Yün iplikleri ve daha başka üretim kolları yaratın. Yoksulluk yüzünden bugüne dek hırsızlık, serserilik, ya da uşaklık eden, aşağı yukarı aynı kaderi paylaşan bir sürü insan oralara gidip yararlı bir çalışma yoluna girsin. Bütün bu anlattığım dertlere çare bulmazsanız, adaletinizle övünmeyin: İnsafsızca, budalaca yalan söylemiş olursunuz.” (s.16.)
İNSAN SORUNSAI
“Tüm insanlar iyi olmadıkça her şey doğru olamaz.” (s.45.)
“İnsanlar iyi olmadıkça her şeyi iyileştirebilmen olanaksızdır, zaten böyle bir iyileştirmenin de şu önumüzdeki birkaç yıl içinde olacağını hiç sanmam.” (s.101.)
“Her şeyin iyi olması için bütün insanların iyi olması gerekir.” (s.32.)
“İyilik ve güzel huy, insanları her türlü anlaşmadan daha sıkı bir şekilde birbirine bağlar; insanların birbirlerine kalpten verdikleri sözler, kelimelerin yaptırımlarından çok daha güçlüdür.” (s.135.)
“İnsan çevresini mutlu etmeye neden kendinden başlamasın ki?” (s.108.)
“Hiç kimseye kötülük etmiyorum, hiç kimse için kötü söylemiyorum, kötü düşünmüyorum, herkesin iyiliğini istiyorum. Bir insanın yaşayabilmesi için bu yetmiyorsa yemin ederim ki. Yaşamakta gözüm yok...” (s.142.)
“Dünyada hiçbir şey bir insanın canıyla eşdeğerde olamaz.” (s.41.)
“İnsan ne denli yükselirse, o denli kötü olur düşüşü.” (s.135.)
“Bizim toplumumuzda insan, sahip olduğu zenginliğin kölesi durumundadır, ona göbekten bağlıdır.” (s.103.)
“Açlıktan ölen, soğukta titreyen, hastane kapılarında can veren bir insanın yazgısı ne denli acıysa; doğanın güzelliğinden, düşünceden, şirden, müzikten haz duyamayan bir insanın yazgısı da o denli acıdır.” (s.181.)
“Başkalarının saygı göstermesiyle mutlu olmak, buna sevinmek büyük aptallıktır, bu saygı göstergesinin hiçbir değeri yoktur. İnsan başkalarının sahte davranışlarına nasıl inanır da mutlu olabilir ki?” (s.99.)
“Herkes bilir ki, bütün canlı varlıklarda açgözlülüğün nedeni ya korku ya da yoksulluktur. İnsanda ise, bazen yalnız kendini beğenmişlikten gelir açgözlülük. Çünkü faydasız ve boş şeyleri gösterişle ortaya serip, başkalarından üstün geçinmeyi şanlı bir iş sayar insanlar.” (s.52.)
“İnsanın dilediği gibi kullandığı bir nesnenin nasıl insandan daha üstün sayılabileceğini anlamıyorlardı.” (s.60.)
“İnsan çok kez öne sürdüğü bir düşünceden vazgeçmeyi kendine yediremez. Yanıldığını açığa vuramaz.” (s.45.)
“Her dürüst yurttaşın, her şeyden önce kendi vicdanına, kendi ruhuna saygı göstermesi gerekir.” (s.144.)
BENCİLLİĞE İTİRAZ
“İnsanda ise, bazen yalnız kendini beğenmişlikten gelir açgözlülük. Çünkü faydasız ve boş şeyleri gösterişle ortaya serip, başkalarından üstün geçinmeyi şanlı bir iş sayar insanlar. Utopialılar arasında böyle kötü huyların yeri yoktur.” (s.52.)
“Kendini beğenmiş adam, mutluluğunu kendi rahatlığı üzerine değil, başkalarının acıları üstüne kurar; ezeceği, köle gibi kullanacağı insanlar olmasa, mutluluğunu başkalarının yoksulluğu üzerine kuramazsa, malını mülkünü ortaya serip yoksulların bellerini bükemeyeceğini, umutlarını kırmayacağını bilmezse, Tanrı bile olmayı istemez.” (s.104.)
“Kendini beğenmek öyle bir cehennem yılanıdır ki, insanın yüreğine sinsice süzülüp girer, onu zehirleyip gözünü kör eder, daha güzel bir hayata giden yoldan saptırır onu. Bu sürüngen, insanların öylesine içine işler ki, onu koparıp atmak kolay olmaz.” (s.104.)
GÖSTERİŞİN, İSRAFIN ELEŞTİRİSİ
“Utopialılar yiyeceklerini, içeceklerini topraktan ya da camdan güzel biçimli ama az değerli kaplara koyarlar; altın ve gümüşüyle, ortak evlerde olsun, özel evlerde olsun, en bayağı işlerde kullanırlar. Hatta oturaklarını bile altın ve gümüşten yaparlar. Kölelerinin zincirlerini, çok kötü suçlar işlemiş mahkûmların nişanlarını

yapmak için bu madenlerden yararlanırlar. Mahkûmların parmaklarında ve kulaklarında altın halkalar, boyunlarında altın gerdanlık, başlarında altın bir çember vardır.” (s.58.)

“Utopialılar doğuştan gelen yüz ve beden güzelliğine saygı duymakla beraber, bu güzelliği arttırmak için boyalar kullanmayı boş bir özen, hatta bir hayli ayıp sayarlar. Bilirler ki bir kadının kocasının gözünde en çok yükselten şey güzellik değil, dürüstlük ve alçak gönüllüktür.” (s.77.)

“İnsanın gereğinden daha fazla giysisi olması onu daha sıcak tutacak ya da daha şık gösterecek değil ya.” (s.88.)

“Genel olarak bir giysi iki yıl gider, oysa başka yerlerde herkesin yünü, ipeklili renk renk dört beş kat giysisi vardır, hatta süsüne düşkünler on giysiyi bile azımsarlar. Utopialıların öyle bir merakı yoktur. Çok giysi ile insan ne kendini soğuktan daha iyi koruyabilir, ne de daha zarif olur.” (s.49.)

“Bir koyunun sırtında taşıdığı yünün en incisinden yapılmış giysiler giyiyor diye bir insanın daha soylu, daha değerli olacağını sanması deliliktir.” (s.60.)

“Utopialılar aklı başında insanların, yıldızlar ve güneş dururken, bir incinin ya da bir elmasın cılız pırlıtsına düşkünlüklerine şaşarlar. Kendiliğinden hiç de yararlı olmayan altına neden bu kadar değer verildiğini, insanın dilediği gibi kullandığı bir nesnenin nasıl insandan üstün sayılabileceğini anlamıyorlardı.” (s.60.)

“Bir soylu kişi, bir para babası, bir tefeci, kisasası hiçbir şey üretmeyen ya da devlete yararsız süs püsler yapıp satan, işsiz güçsüz, bolluk içinde güle oynaya yaşarken, beri yanda işçinin, arabasının, demircinin, marangozun, çiftçinin, bir lokma ekmek için durmadan didinmesi, bunca alınteriyle, yük hayvanlarının bile zor dayanacağı yoksulluk içinde yaşaması hangi hakka, doğruluğa sığar?” (s.101.)

İKTİDAR DEĞERLENDİRMESİ

“Kralların sarayında felsefenin yeri yoktur.” (s.32.)

“Halkın yoksulluğu kralın varlığını korur.” (s.29.)

“Etrafındaki insanlar yas tutar ve inlerken, zenginlik ve zevk içinde yaşayan adam bir kral değil, ancak bir gardiyan olabilir.” (s.43.)

“Sorarım size; soylulara, kuyumculara ya da aylıklı, dalkavuklukla, boş işlerle hayatlarını geçiren insanlara lütüflar bol keseden dağıtılırken, emekleriyle ülkeyi ayakta tutan, çiftçiler, maden işçileri, demirciler ve diğer sıradan insanları kaderleriyle baş başa bırakmak hem adaletsizlik hem de nankörlük değil midir?” (s.48.)

“Kendiliğinden hiç de yararlı olmayan altına neden bu kadar değer verildiğini, insanın dilediği gibi kullandığı bir nesnenin nasıl insandan daha üstün olduğunu anlamıyorlardı. Nasıl oluyor da bir eşek kadar bile kafası işlemeyen vicdansız, ahlaksız, budala zenginin biri, sadece birkaç torba altını var diye, akıllı dürüst bir insanı buyruğu altında köle gibi kullanabiliyordu.” (s.60.)

“Krallar yalnız savaşı düşünürler, bense bu sanatları ne onların ne de anlamak isterim. Yalnız barışa yararlı sanatlar kralların pek umurunda değildir. İş yeni ülkeler kazanmaya geldi mi, bütün yollar iyidir onlar için. Din, iman, akıl dinlemezler, ne günaha girmekten çekinirler, ne kan dökmekten. Buna karşılık kazandıkları memleketlerin halkını iyi yönetmekle pek uğraşmazlar.” (s.9.)

“İş yeni ülkeler kazanmaya geldi mi, bütün yollar iyidir onlar için: Din, iman, akıl dinlemezler; ne günaha girmekten çekinirler, ne kan dökmekten. Buna karşılık kazandıkları memleketlerin halkını iyi yönetmekle pek uğraşmazlar.” (s.9.)

“Yurttaşların kin bağladığı, hor gördüğü bir kral; halkı ezerek, soyarak, dilenci durumuna düşürerek tahtında tutunabileceyse, bıraksın krallığı, insanı gitsin tahtından. Bu yollarla belki kral adını elinde tutar, ama ne yiğitliği kalır, ne büyüklüğü. Kral yüceliği dilencilerin değil, zengin ve mutlu insanların başında kalmakla kazanır.” (s.30.)

ÖZEL MÜLKİYETE HAYIR!

“Malın mülkün kişisel bir hak olduğu, her şeyin para ile ölçüldüğü bir yerde toplumsal adalet ve rahatlık hiçbir zaman gerçekleşmez.” (s.33.)

“Özel mülkiyet sürdüğü ve her şeyin ölçüsü para olduğu müddetçe bir milletin mutlu olabilmesi veya adil bir şekilde yönetilmesi mümkün değildir.” (s.47.)

“Mülkiyet hakkı toplumsal yapının temeli olduğunca, en kalabalık ve en işe yarar sınıf yoksulluk, açlık, umutsuzluk içinde yaşayacaktır.” (s.35.)

PARA (MI?)

“Paranın insana işletmeyeceği suç yoktur.” (s.101.)

“En azgın düşman bile, çok zaman büyük paralara satın alınabilir. İhanetleri sağlamak için olsun, açıkça dövüşmek için olsun, para savaşın can damarıdır.” (s.57.)

“Her şeyin parayla ölçüldüğü bir yerde, bir sürü mesleğin sadece aşırılığa ve eğlenceye hizmet edip bomboş ve lüzumsuz işlere göreceği açık.” (s.129.)

“Malın mülkün kişisel bir hâlde olduğu ya da, her şeyin parayla ölçüldüğü yerde toplumsal adalet ve rahatlık gerçekleşmez.” (s.42.)

“Para ile birlikte korkular, kaygılar, kuşuklar, uykusuzluklar da insanların yakasını bırakacaktır. Parasızlıktan doğuyor sanılan yoksulluğun ta kendisi bile, para yok olunca, yok olacaktır.” (s.49.)

“Paranın ve dolayısıyla para hırslının olmadığı yerde, fesatlık da olmaz.” (s.50.)

ZENGİNLİK VE ZENGİNLER ÜZERİNE

“Zenginler cumhuriyet, halk egemenliği gibi parlak sözler altında yoksulların kuyusunu kazıyorlar.” (s.102.)

“Zenginler her gün yoksulların gündeliklerini kısıtlayarak kısırlar. Bunun için yalnız hilelere başvurmakla kalmaz, yasalar da çıkarırlar. Devletin en yararlı insanlarına karşı böyle davranmak apaçık bir adaletsizliktir diyeceksiniz, ama zenginler bu canavarlığı yasalar yoluyla bir adalet kılıfına bürümüşlerdir.” (s.139.)

“Aylıklıktan, asalıklıktan ya da boş zevklerin mucitliğinden başka bir iş yapmayan soylu denen kesime, sarraflara ya da bu türden başka adamlara bunca nimet yağdıran, buna karşın toplumun olmazsa olmazı olan çiftçilere, madencilere, ırgatlara, arabacılar, marangozlara zırmık koklatmayan, tersine onların en verimli çağlarını en ağır işlerde çalıştırarak sömüren, yaşlandıklarında ya da ağır hastalıklara yakalanıp elden ayaktan düştüklerinde de onca uykusuz geçen gecelerini, onca hayırlı hizmetlerini bir kaleme silip onları sefil bir hâlde ölüme terkeden bir devlet hem insafsız hem nankör değil de nedir?” (s.237.)

“Nasıl oluyor da, bir eşek kadar kafası işlemeyen vicdansız, ahlaksız, budala zenginin biri, sadece birkaç torba altını var diye, akıllı dürüst bir sürü insanı buyruğu altında köle gibi kullanabiliyordu.” (s.239.)

“Büyük yürekli Fabricius bu soylu düşünceyle söylemişti şu sözü: ‘Kendim zengin olsaydım, zenginlere baş olmak isterim. Bir halkın acıları, iniltileri ortasında keyif sürmek krallık değil, zindan bekçiliği etmektir...’” (s.30.)

“Kibir için zenginliğin ölçüsü kendisinin neye sahip olduğu değil, başkalarının neye sahip olmadığıdır.” (s.240.)

“Keyifler, cümbüşler içinde yaşamış, kılıç kalkan kullanmaya, halka yukarıdan bakmaya alışmış bir adam kolay kolay kazma kürek kullanmaya, boğaz tokluğuna yoksul bir çiftçinin hizmetinde çalışmaya alışmaz.” (s.236.)

YOKSULLUĞUN ANALİZİ

“Emekçiler çalışmasa devlet bir yıl bile ayakta kalamaz!” (s.103.)

“Yoksulluk ve kutluk insanları köreltir, uysallaştırır, ve isyana hazır cüretkâr ruhları eze eze ögütür.” (s.101.)

“İşçiyse gelince, nedir işçinin kaderi? Bugün için verimsiz, kısır bir işin altında ezilmektir ve yarın için beklediği de yoksulluk, dilencilik içinde geçecek bir ihtiyarlıktır. Aldığı gündelik günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yetmez. Nasıl kazancından bir parçasını bir yana ayırırsın da geçimini sağlayabilirsin? (...) O toplum ki, kendini asıl yaşatan çiftçinin, kömürünün, arabasının, marangozun, işçinin dertleriyle kaygılanmaz, hiçbirine acımaz. O toplum ki bencilliğin içinde, daha fazla iş, daha fazla çıkar sağlamak için, emekçi insanların gençlik gücünü kıyasıya harcar; zavallılar yaşlandı, hastalandılar mı, ellerinde avuçlarında bir şey kalmadı mı, iş başında sabahladıkları günler, gördükleri önemli bunca iş unutulur, bütün bunlara karşı toplumdaki gördükleri ödül açıklanmaz.” (s.102.)

“Halkın yoksulluğa düşmesinin asıl nedeni aristokratların çokluğudur. Bu yararsız, bu bal vermez arılar başkalarının alın teriyle geçinmekte, topraklarında çalışanlardan daha fazla yararlanabilmek için onları derisine kadar yüzmekte, bunun dışında başka gelir kaynağı bilmemektedirler. Ama iş keyif için para harcamaya geldi mi, bu adamların yapamayacağı delilik yoktur. Bu uğurda varlıklarını yoklarını havaya savurup dilencilik kadar düşerler. Üstelik kendileriyle birlikte başka işlerde hayatlarını kazanamayacak bir sürü aylak uşağı da yoksulluğa sürüklerler.” (s.103.)

“Düzen bozukluğunun, haksızlığın, yoksulluğun tek nedeni, ulusal servetin tam bir eşitlik içinde bölüşülmemesidir: ‘Malın mülkün kişisel bir hak olduğu, her şeyin parayla ölçüldüğü bir düzende, toplumsal adalet hiçbir zaman gerçekleşemez. Büyük çoğunluk yoksulluk içinde kıvranırsa, doymak bilmez bir avuç insana

memleketin bütün zenginliklerini sömürten bir devlette' mutluluk olamaz." (s.105.)

EŞİTLİK VURGUSU

"İnsanları mutluluğa ulaştırmanın tek yolu, eşitlik ilkesini uygulamaktır." (s.35.)

"Hiç kimse doğa tarafından ayrıcalıklı bir konuma yükseltilmemiştir, doğanın karşısında bütün insanlar eşittir." (s.108.)

"Platon'a candan hak veriyorum, ve mülk ortaklığını istemeyen uluslara yasa hazırlamaya yanaşmamış olması beni hiç de şaşırtmıyor. Bu büyük dâhi çok önceden görmüş ki insanları mutluluğa ulaştırmanın tek yolu, eşitlik ilkesini uygulamaktır. Oysa mülkün tekelde ve mutlak olduğu bir devlette eşitlik kurulamaz sanırım, çünkü orada herkes türlü yollarla kazanabildiği kadar kazanmakta haklı görür kendini ve ulusun zenginliği ne kadar büyük olursa olsun, eninde sonunda başkalarının yoksulluğuna göz yumacak küçük bir azınlığın eline geçer." (s.35.)

"Mülkün tekelde ve mutlak olduğu bir devlette eşitlik kurulamaz sanırım, çünkü orada herkes türlü yollarla kazanabildiği kadar kazanmakta haklı görür kendini ve ulusun zenginliği ne kadar büyük olursa olsun, eninde sonunda başkalarının yoksulluğuna göz yumacak küçük bir azınlığın eline geçer." (s.35.)

KADIN(LAR)

"Eğer bir kadın hem bilgili hem de erdemliyse, böyle bir kadını Troyalı Güzeli Helena'dan daha değerli sayarım." (s.124.)

"Hasat zamanı gelince tohumu eken el, ha bir erkek eli olmuş, ha bir kadın eli... İnsanı hayvandan ayıran akıl erkekte de var, kadında da. Onun için ikisi de okumalı; güzel bir eğitimin tohumlarıyla yeşeren bir tarla örneği, akıllarını geliştirip güçlendirmeli. Kadınların okumalarını engellemek isteyen kişilerin savundukları gibi eğer kadınlar akıl alanında verimsizse, onların tarlalarında ancak zararlı otlar bitiyorsa, o zaman kadınların eğitimiyle özenle ve sürekli uğraşp, doğanın bu yanışını düzeltmek gerekir bana kalırsa." (s.124.)

ADALET MESELESİ

"İki çeşit adalet vardır yeryüzünde: Biri yaya giden, yerlerde sürünen, sağa sola sapmasın diye birçok bağlarla sıkı sıkı bağlanan yoksul halka uygun zavallı adalet; öteki de canının istediğini yapanlara, yasalara sınırlanmayanlara, yüksek mevkide olanlara uygun, pek şahane bir adalet." (s.80.)

"Kendi rahatını sağlamaya çalışırken başkasını rahatından etmek adaletsizliğin ta kendisidir." (s.81.)

"Kralın istediğini kitaba uydurmaktan kolay mı var? Ya yasalarda yeri bulunur ya da bir yasanın sözleri gereğince yorumlanır." (s.48.)

"Bir dava ne kadar haksız olursa olsun, onu haklı gösterecek bir yargıç bulunur: Ya her iddianın tam tersini savunma alışkanlığıyla, ya yenilik, ayrırlık hevesiyle ya da krala yaranmak isteğiyle." (s.29.)

"Kralın şanlı egemenliği altında, adalet dediğimiz ya metelik etmeyen aşağılık bir şeydir ya da iki çeşit adalet vardır yeryüzünde: Biri yaya giden, yerlerde sürünen, sağa sola sapmasın diye birçok bağla sıkı sıkı bağlanan yoksul halka uygulanan zavallı adalet; öteki de canının istediğini yapanlara, yasalara sınırlanmayanlara, yüksek mevkide olanlara uygun pek şahane bir adalet." (s.80.)

"Toplumun pastasından en iyi dilimi hak edenlere minik bir lokma verilmesi büyük haksızlık, ama bir yasa çıkarılıyor ve bu haksızlık da kılıfına uyduruluyor, sonra da buna adalet deniyor." (s.238.)

"Her şeyin parayla ölçüldüğü bir yerde toplumsal adalet ve rahatlık hiçbir zaman gerçekleşemez. Ama siz aslan payını kötülere bırakan bir toplumda doğru bir yan bulursanız, büyük çoğunluk yoksulluk içinde kıvrılırken doymak bilmez bir avuç insana memleketin bütün zenginliklerini sömürten bir devlet mutlu olabilir dersiniz o başka." (s.34.)

"Bir devletin gelişmesi de, yıkılması da, o devleti yönetenlerin ve yargıçların elindedir." (s.79.)

"Emin olun, hastalıkları tedavi etmedikçe, hırsızlığın önünü almak için uyguladığınız adaletle övünmenizin bir anlamı yok" (s.70.)

"Toplum her insana eşit bir güven sağlamadığı sürece bir insanı para çaldığı için öldürmek doğru değildir." (s.35.)

"Öldürmek hırsızlığı cezalandırmak için çok ağır, hırsızlığı önlemek içinse çok hafif bir cezadır. Her çalan ölümü hak etmedikten başka, açlıktan ölmek için çalan adama en korkunç işkenceleri de yaparsanız yine çalar." (s.11.)

"Hırsızlara en ağır cezaları verecek yerde, toplumun bütün üyelerine yaşama olanaklarını sağlarsanız ve kimse kellesi pahasına çalmak zorunda kalmasa daha iyi olmaz mı?" (s.11.)

"Ölüm cezası böyle durumlarda hem haksız, hem yararsızdır. Öldürmek hırsızlığı cezalandırmak için çok ağır, hırsızlığı önlemek içinse çok hafif bir cezadır. Her çalan ölümü hak etmedikten başka, açlıktan ölmek için çalan adama en korkunç işkenceleri de yaparsanız yine çalar." (s.11.)

"Utopialıların başka uluslarda en çok ayıpladıkları şeylerden biri, sayısız hukuk kitabının ve yorumların bile yetmeyeşidir. Bir insanın, ya okuyamayacağı kadar çok, ya da anlayamayacağı kadar karmaşık ve karanlık yasalarla bağlanmasını, hak ve adalete aykırı bulurlar. Herkesin kendi davasını savunmasını, avukatın söyleyeceklerini doğrudan doğruya yargıca söylenmesini daha doğru bulurlar." (s.78.)

"Orada hiçbir yargıç insana tepeden bakmaz, insanda korku uyandırmaz." (s.78.)

DEĞER(LER)

"Dünyada hiçbir şey bir insanın canıyla eş değerde olamaz." (s.41.)

"Tabiat, o eşsiz ana, altın ve gümüşü yararsız, boş nesnelere gömmüş; oysa havayı, suyu, toprağı, iyi ve gerçekten yararlı olan her şeyi gözler önüne sermiştir." (s.86.)

"Altın ve gümüş bu memlekette, tabiatın onlara verdiği değeri taşır sadece. Bu iki maden demirden çok daha aşağı görülmele beraber, insan için su ve ateş kadar yararlı sayılır. (s.87.)

"Az bulunmalarından ötürü değerli sayılmaları insanoğlunun çılgınlığına verilmeli. Tabiat, o eşsiz ana, altın ve gümüşü yararsız, boş nesnelere gömmüş; oysa havayı suyu toprağı iyi ve gerçekten yararlı olan her şeyi gözler önüne sermiştir." (s.58.)

"Doğa altına ya da gümüşe insanlığın öyle kolay kolay vazgeçemeyeceği bir değer yüklememiş. Nadir bulduklarından ötürü onları değerli kılan salt insanların budalalılığı..." (s.147.)

"Utopialılar, yıldızlara veya güneşe bakmak dururken insanın bir mücevherin ya da bir taşın sahte ihtişamına nasıl bu kadar kapılabildiğine şaşırırlar." (s.96.)

"Kendiliğinden hiç de yararlı olmayan altına neden bu kadar değer verildiğini, insanın dilediği gibi kullandığı bir nesnenin nasıl insandan daha üstün sayılabileceğini anlamıyorlardı." (s.60.)

"Hele paralarını toprağı gömüp saklayan ve yüzünü bile görmeyen bir insan mutlu bir insan olabilir mi? Bu adam, hazinesini görmedikten başka, onu yitirme korkusuyla yaşar ve bu korku yüzünden onu yitirir de gerçekten. Çünkü altını gömmek, onu başkalarından çalmak olduğu kadar kendinden de çalmak değil midir?" (s.66.)

ZEVK DEYİNCE!

"Zararsız olan her zevk doğrudur ve yaşanmalıdır." (s.70.)

"Hislerimizi okşayan, tutkularımızı artıran ve derin etkileriyle beynimizi harekete geçiren gizli ve anlaşılmasız bir zevk daha vardır ki, bu da müziğin verdiği zevktir." (s.114.)

"Keyif dedikleri şey, insanın doğal bir tat aldığı her ruh ve beden hâlidir. Doğal sözünü eklemeleri nedensiz değildir. Çünkü sade duyularımız değil aklımız da bizi doğal zevklere, keyiflere doğru çeker. Bunlar, haksızlık etmeden aranan öyle zevkler ve keyiflerdir ki, hem daha büyüklerine ermeyi önlemezler, hem de sonları kötüyeye varmaz." (s.80.)

"Daha büyük bir zevki tatmamıza engel olacak ve sonunda acı getirecek her zevkten kaçmalı." (s.100.)

"Beden isteklerini doyurmada Utopialılar şu kuralı hiç unutmazlar: Daha büyük bir zevki tatmamıza engel olacak ve sonunda acı getirecek her zevkten kaçmalı. Çünkü acı onlara göre dürüst olmayan her zevkin kaçınılmaz sonucudur." (s.70.)

"Başkasının rahatı için kendi zevklerimizden birazını olsun feda etmek soylu bir insan yüreğinin belirtisi sayılır ve böyle davranan insan feda ettiği zevkten çok daha fazlasını bulur." (s.64.)

"İnsan nasıl olurda, bu kan dökmeden, güçlünün güçsüzü, zalimin masumu alt etmesinden, azgın bir köpeğin ürkek bir tavşanı parçalamasından zevk

duyabilir?” (s.83.)

“Utopiaların uydurma saydığı zevkler arasında av ve kumar zevkleri de vardır.” (s.67.)

“Av, hayvanları öldürmenin en aşağılık yoludur. Çünkü hayvanları belli bir yarar için öldürmek başka, avcı gibi sadece kan dökme zevki için öldürmek başkadır.” (s.67.)

“Bir köpeğin bir tavşanı kovalaması niçin bir tavşanın bir köpeği kovalamasından daha zevkli olsun? Eğer hoşumuza giden kovalamaysa her ikisi de kovalamadır. Ama avcılara asıl keyif veren bu değil, bir hayvanın ötekini parçalayıp öldürmesidir. Oysa insan nasıl olur da bu kan dökmeden, gücünün güçsüzü, zalimin mazlumunu alt etmesinden, azgın bir köpeğin ürkek bir tavşanı parçalamasından zevk duyabilir.” (s.67.)

DİN KONUSU

“Utopiaların en eski yasalarından biri şudur: Kimse dininden ötürü kötülenemez. (s.91.)

“Utopialılar bir başkasını zorlayarak ya da korkutarak kendi inancına çekmeyi uygunsuz ve aptalca buluyorlar. Eğer tek bir din doğru diğerleri yanlışsa gerçek tüm parlaklığıyla er geç ortaya çıkacaktır. Yeter ki düşünceler önyargısız ve nazik yöntemlerle tartışılabilir. Ama çatışma ve şiddet sürüp giderse, en kötü insanlar en inatçı kişilere dönüşür ve kötü inançlarında direttikleri için en iyi ve en yüce dinler bile ayaklar altına alınır, ekinlerin çalınması arasında yok olup gitmesi gibi boş inançlara kurban gidebilir. Bu yüzden herkesi kendi bağımsız vicdanıyla baş başa bırakılmalı. Nedenlerini görüp inanmakta özgür olsunlar diye.” (s.130.)

SAVAŞ KARŞITLIĞI

“Utopialılar savaştan da vurulmadan da pek hayvanca bir şey diye tiksindir, iğrenirler. Kaldı ki, bu işi insanların yaptığı kadar hiçbir hayvan yapmaz.” (s.115.)

“Kan dökme arzusu, vahşetle bozulmuş bir zihniyetin işaretidir ve insan bu alçakça zevki tekrarlayarak gitgide daha da yozlaşır.” (s.113.)

“Kanlı bir zaferin kazançları Utopialıları üzer, hatta utandırır; çünkü parlak kazançları insan kanı pahasına elde etmeyi büyük bir çılgınlık sayarlar.” (s.82.)

“Utopialılar bütün öteki ulusların tersine savaşta kazanılan şerefi, şerefsizliğin ta kendisi sayarlar.” (s.81.)

“Hayatlarını boşuna harcayacak kadar küçümsedikleri gibi, şerefleri gerektirdiği zaman da hayatlarına yüz kızartıcı bir tutkuyla bağlı kalmazlar.” (s.87.)

“Utopia’da savaş insanlık dışı bir olay olarak değerlendirilir ve uzak durulur. Devletler arasında bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda barışı tesis etmek adına mümkün olabilecek her yol denenir, buna rağmen bir çözüm bulunamıyorsa savaşa gidilir. Yoksa makul bir neden olmadıkça, sırf insanların kendi çıkarlarını tatmin etmeleri için onca masum insanın katline hiçbir Utopialı yönetici ya da yurttaş sıcak bakmaz.” (s.21.)

“Tarihte yeni topraklar uğruna yürütülen tüm savaşların, eninde sonunda devlet hazinesini boşalttığını; halkı sefil bir duruma düşürdüğünü; içte de huzursuzluklara neden olduğunu; bir kralın elindeki topraklarla yetinmesini bunu geliştirmesini, halkıyla bütünleşmesini, sertliklerden kaçınmasını ve kendisine her şeyi ile hizmet eden topraklarının ona yettiğini ve diğer ülkeler ile uğraşmamasını söylesem bunlar beni nereleri ile dinlerlerdi acaba?” (s.118.)

“Her şehir, askerleri gönüllüler arasından seçer. Hiç kimse zorla orduya alınmaz, çünkü korkak bir asker yiğitçe savaşacak yerde, arkadaşlarına da korku aşılar.” (s.86.)

BARIŞ İÇİN

“Oysa insan savaştan önce barışa önem vermeli, barış üstüne kafa yormalı.” (s.14.)

DEVİRİM

“Aylak aylak gezip kimseye bir faydası dokunmayan, ahlaksız ve açgözlü zenginler ve sürekli çalışıp halka hizmet eden, dürüst ve namuslu yoksullar: İşte, artık kaderlerinin değişmesi gereken iki türlü insan.” (s.68.)

“Ve cüretkârca ortalığı karıştıranlar, kaybedecek şeyi olmayan ama kazanabileceği çok şey olan kişiler değil midir?” (s.40.)

“Halkın yoksulluğunu, kralın güvencesi saymakla büyük hata yapmaktadırlar: Kavgalar, kan dökme en çok dilenciler arasında olmuyor mu? Bir devrimi en candan isteyen kimdir? Bugün en yoksul durumda olan değil mi? Devleti yıkmakta en fazla atılganlık gösterecek olan kimdir? Yitirecek bir şeyi olmayıp da sadece kazanç sağlayacak olan değil mi?” (s.30.)

EĞİTİM UYARISI

“Milyonlarca çocuğu bozucu, körletici bir eğitimin penceresinde bırakıyorsunuz. Erdem çiçekleri açabilecek bu körpe fidanlar gözlerinizin önünde kurtlanıyor; büyüyüp suç işledikleri zaman, yani içlerine çocukluktan giren kötülük tohumları acı meyvelerini verdiği zaman ölüm cezasına çarptırıyorlarsınız onları. Sizin yaptığınız nedir biliyor musunuz? Asma zevkini tadabilmek için hırsızlık yaratmak.” (s.16.)

DOĞA

“Hiç kimse, aynı türden canlılar arasında ayırım yapmayan doğanın tek gözdesi olacak kadar ayrıcalıklı ve üstün değildir. Bu yüzden’de hiç kimse kendi çıkarları uğruna başkalarının çıkarlarını tehlikeye atmamalıdır.” (s.65.)

“Tabiat herkese aynı bedeni, aynı sıcaklığı vermiş, aynı sevgiyle kucaklamış hepsini. Başkalarının rahatını kaçırıp kendi rahatını artırmak tabiata karşı gitmektir.” (s.64.)

POLİTİKA

“Bugünün bakanları, politikacıları yanlış düşünceler, peşin yargılarla yoğrulmuş insanlardır.” (s.31.)

UYARI(LAR), AFORİZMA(LAR)

“Her dürüst yurttaşın, her şeyden önce kendi vicdanına, kendi ruhuna saygı göstermesi gerekir.” (s.144.)

“Bütün endişelerden arınmış, neşeli ve dingin bir ruh hâliyle yaşamak kadar büyük zenginlik var mı?” (s.236.)

“Duyularımıza, tabiatımıza aykırı bir durumda nasıl mutlu olabilirim? Ben şimdi özgür bir insanım, dilediğim gibi yaşıyorum. Zengin saraylıların kaçtıkları aynı şeyi söyleyebiliriz?” (s.8.)

“Doğa herkese kendi yarattığını sevip okşama içgüdüleri verir: Karga da, maymun da kendi yavrularına gülümser yalnız.” (s.9.)

“Bir fırtınada kaptan, rüzgâra söz geçiremiyorum diye gemiyi bırakır mı?” (s.162.)

“Kolay kolay bulunmayan şey, doğrulukla, akıllıca düzenlenmiş bir toplumdur.” (s.7.)

“En iyi yolu bulmak, en kötüsünü bulmaktan çok daha kolaydır.” (s.19.)

“Gözü kapalı bir biçimde ters istikamette ilerleyen insanlar, kendilerini geri çağırarak ve ters yola girdiklerini söyleyen insanı asla sevmezler.” (s.44.)

“Bazılarının hoşuna gitmeyecek diye inandığımız şeyleri söylemekten çekinmek gerçekten de çok saçma.” (s.65.)

“İnsanlığın acı gerçeklerini ortaya atmamak korkaklık ya da kötü bir sakınganlıktır.” (s.38.)

“Alışkanlıklarımız dışında her şey bize inanılmaz gelir. (s.98.)

“Herkes aykırı gelir, alaya alınır, saçma bir yenilik sayılır diye insanlığın acı gerçeklerini anlatmamak, korkaklık ya da kötü bir çekingenliktir.” (s.47.)

“Bazen yapacak bir şey kalmadığında zorunluluk sizi cesur kılar.” (s.29.)

“Bir yere gömülmeyenlerin mezarı gökyüzüdür.” (s.22.)

“Emrinde olmakla köle olmak arasında sadece bir hece farkı vardır!” (s.32.)

“İyileşme umudu hiç kalmayan hasta bir bedeni sürekli pansuman yaparak canlı tutmaya çalışır gibi, bu tür yasalarla da toplumsal marazları bir dereceye kadar hafifletebilir, yumuşatabilirsiniz.” (s.107.)

“Akıllı adamın yapacağı şey, hastalığı önlemektir, hasta olduktan sonra ilaç derdine düşmek değil. Acıyı dindirmekten çok, önlemeyi çalışmalı.” (s.69.)

“Çok saçmalayan sonunda bir doğru laf da eder.” (s.40.)

“Halkın yararından söz edenler, aslında kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmezler.” (s.107.)

“Saçma ve barbarca bir düzenin öldürmeye ve ölmeye sürüklediği mutsuzlara karşı işkenceler arayacak yerde, kötülüğü daha tohumdayken önleyecek, yok

Özetle R. W. Chambers’e göre O, yalnız Kutsal Katolik Kilisesi’nin birliği uğruna değil, insanların inanmadıkları şeylere yalan yere yemin etmemeleri uğruna, yani vicdan özgürlüğü uğruna öldü. Karl Kautsky’ye göre de More, bir kralın aklına esti diye inançlarından vazgeçmeye yanaşmayıp idam sehпасına çıkmakla, kişiliğinin yüceliğini kanıtladı. Eğer Thomas More, ‘Utopia’yı yazmasaydı, çoktan unutulup giderdi.

Celladın önündeki kütüğe kafasını yerleştirmesi esnasında, sakalını itina ile yana çekerken sarf ettiği söz ise hayli ironiktir: “Ne de olsa sakalım vatana ihanet etmedi.”

IV.4) CAMPANELLA’NIN ‘GÜNEŞ ÜLKESİ’

Tommaso Campanella, Güneş Ülkesi’nin ‘Önsöz’ünde, “Ben doğacak yeni sabahların çan sesiyim” der ve aktarır:

“... Öğrenmediğin şeyi nasıl bilebilirsin? Şeytan mı var senin emrinde?” diye sordular. Ben de: ‘Bildiklerimi öğrenmek için, sizin içtiğiniz şarapların on misli kandil yağı harcadım’ diye karşılık verdim.”

Bilge, mücadelecı ve fırtınalı bir yaşamı olan Tommaso Campanella’nın asıl adı Giovanni Domenico Campanella’ydı.

1568’de Stilo’da dünyaya gelip, düşünceleri nedeniyle defalarca tutuklanan ve işkenceler gören Campanella, ‘Güneş Ülkesi’ni Engizisyonca ömür boyu hapse mahkûm edildiği 1602’de kaleme alır.

Dominiken mezhebine girdi. Erken yaşlardan itibaren Aristoteles muhalifi oldu. Ona göre, felsefi bilgi ve her türden bilim, yalnızca duyumun farklı biçimleridir. Doğa aynı zamanda Tanrının bir görünümüdür. İnanç ise bir bilgi biçimidir. Aristotelesçiliğe ve resmi kilise öğretilerine karşı aldığı düşmanca tavır ve devlet yapısının değiştirilmesi konusundaki görüşleri nedeniyle yargılanmış, 27 yılını hapislerde geçirmiş, yine de düşünce ve inançlarından ödün vermemiştir.

Ömrünün yarısını zindanda geçiren ve özgürlüğü uğruna deli taklidi yaparak, türlü işkencelere göğüs geren Campanella, Güneş Ülkesi’ni İtalyanca olarak kaleme aldı ve 1613’de de daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için Latince olarak yeniden yazdı. Bu yapıtta ideal devletini, Hospitalarius ve Cenevizli Kaptan arasında kurduğu diyaloglarla anlatmaktadır.

Hint Okyanusunda yer alan bir adaya kurulan ve adını yedi gezegenden alan yedi çembere bölünerek inşa edilen Güneş Ülkesi, Sol (Güneş) denilen bir rahip tarafından yönetiliyor. Sol’un, Pon (Güç), Sin (Bilgelik) ve Mor (Sevgi) adında üç yardımcısı bulunuyor. Ancak Sol tüm toplumsal ve hukuksal konularda son karar mercii.

Dünyanın dört yanına gönderdikleri kâşifleri sayesinde tüm halkların gelenek göreneklerini, yönetim biçimlerini öğrenen Güneş Ülkeliler için, eğitim en önemli konudur ve onlar tüm dünya dillerini bilmektedirler.

Ülkenin dört yanını saran ve tüm bilimleri kapsayan duvar resimleri sayesinde Güneş Ülkeliler bilgiye her yerde ulaşma imkânına sahiplerken; çocukları bir yaşından itibaren eğitmeye başlıyorlar.

Sanatın her alanına çok önem verilen Güneş Ülkesi’nde, sanat atölyelerine götürülen çocukların, hangi sanatlara yatkın oldukları tespit edilip, ona göre eğitimin almaları sağlanıyor. Elinde hiçbir sanatı olmamasına rağmen, aylıklık ederek emrinde bir sürü köle çalıştıran insanların soylu olarak nitelendirilmesini gülünç buluyorlar. Onlara göre böyle tipler devletin başına bela olmaktan başka bir işe yaramazlardı.

Yöneticiler tarafından her altı yılda bir, kimlerin hangi bölümde ve nerede kalacağına karar verilen Güneş Ülkesi’nde, evler ve her türlü eşya ortak, dolayısıyla mülkiyet kavramı yok. Özel mülkiyetin ortaya çıkmasının başlıca sebebinin; “Tek tek her insanın kendisine ait ayrı evi, çocukları ve karısı” olmasına bağlıdır.

“Oysa bencil sevgiyi bir tarafa atmış olsak, ortada sadece topluma duyduğumuz sevgi kalacak,” diyen Campanella’ya göre bu durum “bencil bir sevgi” doğuruyor. Bencil sevginin sonucunda da, sevdiklerine daha iyi bir yaşam sağlama, miras bırakma derdine düşen insan açgözlü ve ikiyüzlü olmaya mahkûmdur.

Güneş Ülkesi’nde değerli madenlere önem verilmiyor. Para kullanımı sadece dış ticarete var. Halk arasında zengin fakir ayrımı bulunmuyor. Campanella’nın deyimiyle “Hepsi zengin, çünkü her şeye sahipler; hepsi yoksul, çünkü hiçbir şeye sahip değiller. Sonuçta malın mülkün kölesi değiller, aksine malı mülkü kendilerine köle kılmışlar.”

Günde sadece dört saat çalışıyorlar. Geri kalan zamanlarını, okuyarak, kendilerini her anlamda geliştirmeye çalışarak geçiriyorlar. Ancak oturarak oynanan oyunlar, satranç vb. yasak.

Bu ülkede her şey mükemmel şekilde tasarlandığı için çok daha fazla dayanıklı. Diğer her konuda olduğu gibi savaş teknikleri konusunda da çok gelişkinler. Kadınlar da erkekler kadar etkin rol alıyor savaşta. Onların dünyasında korkuya yer yok. Ruhun ölümsüzlüğüne inandıkları için ölümden de korkmuyorlar.

Kadınlar on dokuz, erkekler ise yirmi bir yaşına girmeden soy devamı için bir ilişkide bulunamıyor. Erkeklerin, ihtiyaçlarını “doğaya aykırı yollardan” karşılamaması için, yirmi bir yaşına girmeden önce sadece kısır ya da hamile kadınlarla ilişki kurmasına izin veriliyor.

Cinsel ilişki onlar için sadece üreme ve soyu devam ettirme aracı. Bu nedenle soy devamının kaliteli olması için ilişkilere ve çiftlerin seçimine yöneticilerce karar veriliyor. Yirmi yedi yaşına kadar ilişki yaşamamış olan erkekler törenle ve nişanla onurlandırılıyor. Güreş meydanlarında yöneticilerin kararları doğrultusunda eşleşen çiftler ancak üç gecede bir çiftleşebiliyor ve ilişkiye girecekleri saati ve günü yıldızların durumuna göre yöneticiler belirliyor.

Bir kadın hamile kalmazsa, başka erkeklerle çiftleştirilmeye devam ediliyor. Kısır olduğu anlaşılırsa serbestçe herhangi bir erkekle ilişkiye girebiliyor ancak bu kadınlar toplumda saygınlığını yitiriyor.

“Tek tek bireylerin yararını değil, devletin yararını gözeterek üremeyi kutsal bir görev sayarlar”ken; doğan çocuklar devletin sayılıyor ve devlet tarafından yetiştiriliyor.

Kadınların güzel görünmek için yüz boyamaları, yüksek topuklu ayakkabılar giymeleri ya da farklı kıyafetler kullanmaları idamla cezalandırılıyor. Onlara göre bu tarz şeylere ilgi duyulması sadece kadınların aylaklığından kaynaklanıyor ve zaten güneş ülkesinde kadınlar böyle bir ihtiyaç içine girmezler.

Bir erkek ile bir kadın birbirlerine aşık olup, duygulu anlar yaşayabilir. Ancak soyu tehlikeye sürükleyecek bir beraberlik ise cinsel ilişkiye girmeleri yasak. Ancak erkeğin aşık olduğu kadın hamileyse ya da kısırsa cinsel bir birlikliğin yolu açılıyor onlar için.

IV.4.1) GÖRÜŞLERİ

Güneş Ülkesi, yıllarını hapisanede geçirmiş ve defalarca işkenceye maruz kalmış İtalyan filozof Tommaso Campanella'nın, yaşadığı dönemin devlet yapısı ve toplum düzeninden hoşnutsuzluğundan hareketle kaleme alınan bir ütopya. Bu ütopya, kendi dönemine yöneltmiş eleştirilerin yanı sıra yeni bir devlet sistemi ve toplum düzeni için öneriler de yer alıyor.

Güneş ülkesi, son derece katı bir şekilde belirlenmiş geometrik bir şehir planı ve mimariye sahiptir. İç içe geçmiş yedi çemberden ve merkezinde bir manastırdan müteşekkil bu kentin düşmanlarca ele geçirilmesi Campanella'ya göre imkânsız gibidir. Her bir çember içerisindeki bölgeyi diğerinden ayıran surlarda bilimi öğreten resimler yer alır. Yurttaşlar böylelikle öğrenmeleri gerekenleri etraflarında sürekli görerek, o bilgilere maruz kalarak öğrenirler.

Güneş ülkesi bilime ve teknolojiye çok değer verir. Sürekli gözlem ve deneyler yapılır ve doğa ve diğer toplumlar birer araştırma alanı olarak incelenir. Özel mülkiyet, bencilliğin nedeni sayıldığı için ortak mülkiyet sistemi yürürlüktedir. Bu noktada Campanella bazı sorunları çözmeden bırakır. Bölüşümü yapacak olanlar resmi görevlilerdir. Peki ya resmi görevliler adil davranmazsa? Nihai karar mercii metafizikus ya da diğer adıyla Hoh'tur. Hoh, Güneş Ülkesi'nin hem siyasi, hem de manevi lideridir.

Güneş Ülkesi'nde hukukun üstünlüğü esastır. Bu nedenle düello gibi yöntemlere izin verilmez. Düello hem mahkemenin hukuki otoritesini zedelemekte, hem de haklı olanın ölme ihtimalini içermektedir. Önemli olan haklının kazanmasıdır ve bu ancak mahkemeler yoluyla sağlanabilir.

Yaşadığı toplumda egemen olan kadercı anlayış(sızlık)tan son derece hoşnutsuz olan Campanella, kadere karşı özgür iradeyi savunup; özgür iradeye konusunda şunları der:

“Güneş kentlilerin, insanın özgür iradesine inandıklarına değinmem gerek; yüce bir filozof [burada Campanella kendi yaşadıklarına göndermede bulunuyor], bir kez susmaya karar vermiş olduğu için, düşmanlarınca, ağzından tek bir laf olsun almak ve onu en ufak bir itirafa bile zorlamak mümkün olmaksızın kırk saat boyunca korkunç işkencelerden geçirebiliyorsa; bu durumda yıldızların bizleri, irademize aykırı eylem yapma ve davranmaya sürükleyemeyecekleri açıkça bellidir, çünkü bu yıldızlar (gezegenler, burçlar), bize, yeryüzündeki şeylerden çok daha uzaktadır; bu nedenle de dünyadaki şeyler, üzerimizde, onlardan çok daha güçlü etkiler yaparlar.”^[63]

‘GÜNEŞ ÜLKESİ’ SÖZLERİ ^[64]

GÜNEŞ ÜLKESİ

“Kimseye zarar vermiyorlar, kimseden de zarar görmüyorlar.” (s.56.)

“Güneş Ükeliiler bencilliğin amacını ortadan kaldırmakla onu yok etmişler ve yerine ortak yaşama sevgisini koymuşlardır.” (s.87.)

“Güneş Ülkesi insanları derler ki büyük yoksulluk insanı alçaltır, ikiyezül, hırsız, yalancı hâle getirir; zenginlik de insanı küstah, kibirli, cahil, duyarsız, uyuşuk ve hain yapar. Ama Güneş Ülkesi’nde halk hem zengin hem yoksuldur: Zengindir çünkü her şeyi vardır; yoksuldur çünkü eşyayı onlara sahip olmadan kullanmaktadır.” (s.83.)

“Güneş ülkesinde tükürme, kusma ayıp sayılır. Çünkü bu gibi hâller; tembelliğin, aylaklığın, oburluğun, rezilce bir yaşamın belirtisi sayılır.” (s.56.)

“Güneş Kentlilere göre, dölleme işi savsaklanmaya gelmeyen ciddi bir iştir. Çünkü, bütün erdemlerin gelişmesi beden yapısındaki mutlu dengeye bağlıdır. Bu denge olmadan erdemli olamaz insan. Dengesiz bir beden yapısıyla doğanları Tanrı ve yasa korkusu kötü yollardan alıkoyabilir belki; ama, bu kurtarıcı korku kalktı mı, o zaman ciddi düzensizlikler ve karşılıklar devleti temelinden sarsar.” (s.32.)

“Güneş kentliler üç gecede bir, o da iyice yıkanıp temizlendikten sonra, çiftleşebilirler. Çiftleşmeler şu kurala göre düzenlenir: Boylu boslu güzel kadınlar iri yarı, güçlü kuvvetli erkeklerle; şişman erkekler sıska kadınlarla; zayıf kadınlar da şişman erkeklerle birleştirilir ve böylece, aşırılıklar arasında denge kurarak soylarının bozulmamasına dikkat edilir.” (s.30.)

“Cenovalı Kaptan: Kent’in en büyük yöneticisi bir başrahiptir. Halk Hoh der ona. Biz olsak Metafizikçi derdik. Gerek dünya işlerinin, gerek ahiret işlerinin başı odur. Yetkisi mutlaktır. Verdiği yargılar kesindir, kimse ses çıkaramaz onlara. Hoh’un Pon, Sin ve Mor adlı eşit yetkide üç yardımcısı vardır. Bizim dilimizde bunlara Güç, Akıl ve Sevgi diyebiliriz.” (s.15.)

AİLE

“Onlara göre, mülkiyet insanların eş ve çocuklarıyla birlikte aynı evde yaşamasından doğmuştur; bu bencillik yaratır. İnsan, çocuğuna zenginlik ya da saygınlık kazandırmak ya da onlara miras bırakmak için, gücüne güvenerek bir şeyden çekinmezse, açıkça saldırgan bir hâle gelir veya gücü yoksa cimri ve ikiyezül olur. Ama bencilliği ortadan kaldırırsanız geriye evrensel sevgi kalır.” (s.71.)

KADIN(LAR)

“Ülkenizde bu tür şeylerin bu kadar yaygınlaşması kadınların tembelliğinden diyolar. Bu tembellik kadınlarınızı soluk, zayıf ve kısa boylu yapıyor. Bu yüzden de kadınlar makyaj yapmaya yöneliyor ve boylarını uzatmak için yüksek topuklu pabuçlar giyiyorlar. Yapay şekilde kendilerini güzelleştirme ihtiyacı duyuyorlar. Böylece kendilerinin ve çocuklarının vücut yapılarını tehlikeye atıyorlar.” (s.82.)

SEVGİ, BİRLİKTELİK

“Sevgi’nin görevi ve kaygısı en başta üreme işidir; anlayacağı kadınların ve erkeklerin, birlikteliklerinden en iyi soyun üreyeceği biçimde aile kurmalarına gayret edilir. Güneş devletinin sakinleri, bizlerin köpeklerin ve atların cinsini islah etmek için didinip dururken kendi insan türümüzü ihmal etmemizle düpedüz alay etmektedirler.” (s.59.)

“Hoh’un üç yardımcısından biri olan Sevgi Güneşlilerin üreme işini düzenlemekle görevlidir. Başlıca işi, kadınlı erkeğin kusursuz bir soy yetiştirecek yolda birleşmelerini sağlamaktır.” (s.19.)

ÖZEL MÜLKİYET

“Onlara göre, insanın bir evi, bir karısı, kendi çocukları oldu mu, mal mülk derdine düşer. Bencillik bundan doğar. Oğlumuzu yükseltmek, zengin etmek ve miraslara, kondurmak için halkın varını yoğunu elinden alırız.” (s.20.)

ORTAK(LIK)

“Oysa, her şeyin ortak olduğu Güneş Ülkesi’nde, herkes aynı zamanda hem zengin, hem yoksuldur. Zengindir, çünkü Kent bütün ihtiyaçlarını karşılar; yoksuldur, çünkü, hiç kimsenin özel malı mülkü yoktur, her şey ortaktır. Güneş Kentliler mala mülke köle olmazlar, sadece yararlanırlar ondan.” (s.52.)

“Bizi gelecek yüzyıl yargılayacak çünkü şimdiki zaman daima iyi insanlarına acı çektirir, ama daha sonra üçüncü günden ya da üçüncü yüzyıldan sonra onları yeniden canlandırırız...” (s.37.)

İYİ(LİK)

“İyiler işkence çekerken, kötüler saltanat sürer.” (s.108.)

KÖTÜ(LÜK)

“Güneş Ülkeliler dünyada büyük bir bozuluşun yaşandığını açık seçik itiraf ediyorlar; insanların gerçek anlamda üstün yasalarla yönetilmediğini, iyilerin işkence çekerken, hakaret işitirken kötülerin saltanat sürdüğünü söylüyorlar; oysa onlara göre kötülerin mutlu yaşamı aslında mutsuz bir yaşamdır.” (s.122.)

YALAN

“Güneş Ülkeliler der ki: ‘Yalana verilen izin, dünyayı yıkıma sürükler, erdemli hareketin gölgede kalmasına yol açar; korku veya dalkavuklukla haksız yere değersizler yüceltilmiş olur’...” (s.100.)

“Hele yalancılık onlar için vebadan beterdir. Bu suçların cezası, yargıların uygun görecekları bir süre, ortak sofradan uzaklaştırılmak ve kadınsız bırakılmaktır.” (s.21.)

YÖNETİM

“Gördüklerinden faydalanmayanlar yalnız kötü yöneticilerdir.” (s.56.)

“Oysa sizler nerde cahil adam var onu başınıza geçiriyorsunuz veya soylu bir aileden geldiğinden ya da güçlü bir parti tarafından seçildiğinden bu tür adamların yöneticiliğe uygun olduğunu düşünüyorsunuz.” (s.50.)

SAVAŞ

“Güneş Kentliler, basımın, pusulanın ve barutun bulunuşunu övüp göklere çıkarıyorlar. Bu şaşırtıcı buluşlar, onlara göre, bütün insanların aynı ocakta birleşeceğini müjdeleyen belirtilerdir.” (s.88.)

BİLGİ

“Dünyanın bütün kitapları doyuramaz kafamın açlığını. Neler neler okudum! Ama yine de kafamın açlığından oluyorum... Anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor...” (s.75.)

“Çünkü siz bilgin diye Aristoteles’in ya da başkalarının gramer ve mantık kurallarını en çok bilenlere diyorsunuz ve böylece sizin ülkenizde bilim, sadece hayvanca yorulma ve kölece ezbercilik isteyen bir iştir. Bu da insanın düşüncesini körletir, onu olayların derinine inmekten alıkoyar, bir sürü laf kalabalığı ile yetinmesine yol açar, ruhunu alçaltır, kitapların ölü sözleriyle kafasını doldurur. Onun için bu gibi bilginler Tarının bütün varlıklarını nasıl yönettiğini, doğa ve ulusların kurallarını, törelerini bilmezler.” (s.43.)

İNSAN

“İnsan güç, bilgelik ve sevgi sayesinde değer kazanır. Güçsüzlük, bilgisizlik ve sevgisizlik yüzünden günah işler. (s.36.)

UYARI, AFORİZMA

“Çünkü birbirine benzeyen şeyler her zaman birbirini bulur.” (s.11.)

IV.4.2) ONUN ADASINDA

‘Güneş Ülkesi’nde her şey ortaklaşadır; özel mülkiyet yasaktır.

Güneş Ülkesi Campanella'nın günün birinde gerçekleşeceğini düşündüğü bir devlet tasarısıdır. Genel hatları ile O bu yapıtta bütün kötülüklerin ve haksızlıkların kaynağını; insanın kendisinden başkasını düşünmemesinde, dünya malını benim senin diye paylaşmasında bulur.

Campanella'ya göre, insanlar genel yarar kaygısından uzak oldukları sürece kendilerinden başkasını düşünmezler. Oysa; toplum hâlinde birbirlerine bağlanan insanların amacı genel yarar olmalıdır.

Özel çıkarları kaldırdığımızda ortada toplum yararından başka bir şey kalmayacağını ve bencil davranışların eninde sonunda toplum güçlerinin çatışmasına yol açacağına inanan Campanella için, Güneş Ülkesi'nde her şey devlete ve genel yarara hizmet etmelidir.

Orada dayanışma bilinci ve topluma yararlı olma isteği vardır. Bunun bir sonucu olarak da Güneş Ülkesi'nde özel mal mülk olmamaktadır.

Güneş Ülkesi'nde mal mülk ortaklığının yanında, cinsel ayrımcılık yoktur. Güneş Ülkesi'nde kadın ortaklığı Platon'da olduğu gibi sadece yöneticiler için değil, tüm toplum içindir. Bu ortaklığın amacı; kan bağıyla herkesi birbirine sıkı sıkıya bağlamak, kıskançlıkların, kinlerin önünü almaktır. Ayrıca bunun temelinde Campanella'nın soyun üremesine ve çocuk eğitimine verdiği önemde yatmaktadır. Fakat; Güneş Ülkesi'nde bu kadın ortaklığının bir gün bırakılacağına inanılmaktadır.

Güneş Kentliler birbirlerine "Kardeş" derler. Yirmi ikisini aşanlara baba, bu yaştan aşağı olanlara da oğul denir. Gurur; onlarca kusurların en ürkücüdür. Gurur taslayan kimse en sert cezalara çarptırılır.

Güneş Ülke'lilere göre, yoksulluk insanları alçaltır, serseriliğe götürür, onlarda yurt sevgisini azaltır. Zenginlikse; insanları gurura, cahilliğe, küstahlığa, palavracılığa, bencilliğe götürür. Oysa her şeyin ortak olduğu Güneş Ülkesi'nde, herkes aynı zamanda hem zengin, hem yoksuldur. Zengindir; çünkü kent bütün ihtiyaçlarını karşılar. Fakirdir; çünkü kimsenin özel mal mülkü yoktur. Güneş kentliler mala mülke köle olmazlar, sadece yararlanırlar onlardan.

Güneş Ülke'lilere göre, dinliler dinden uzaklaşıyorsa, din kurallarının sıklığından değil, daha çok dinsizlerle düşüp kalktıkları, şan şeref peşine düştükleri, mal mülk sevdasına, ten isteklerine kapıldıkları için uzaklaşıyorlar.

Güneş Ülke'lilerin yemek bakımından uydukları kural şudur; bir gün et, bir gün balık, bir gün sebze yerler. Dördüncü gün, mideleri yorulmasın ve organizma güçsüz duruma düşmesin diye yeniden ete dönerler. Sindirimi en kolay besinleri yaşlılara ayırırlar. Ama çoğunluk, günde iki öğün, çocuklarsa doktorların öğütleri gereğince dört öğün yerler. Güneş Ülke'liler genel olarak, yüzyıl yaşarlar, iki yüzyıl yaşayanlarda vardır.

Güneş Ülke'lilere göre; savaşın amacı düşmanı yok etmek değil, daha iyi hâle getirmektir. Devletin, dinin ve insanlığın düşmanlarına karşı acımadan savaşılır. Güneş kent ordusunu, hepsi de savaş hilesi bakımından usta olan beş, sekiz ya da on komutan yönetir. Bunlar savaş işlerini görüşmek için toplanır ve aldıkları karara göre birliklerine kumanda ederler. Düşmanın önünden ilk kaçanlar ölüm cezasına çarptırılırlar. Ancak bütün ordu bağışlanmalarını ister, ve teker teker suçu paylaşırlarsa, ölümden kurtulabilirler.

IV.5) BACON'UN 'YENİ ATLANTİS'İ

Francis Bacon, 22 Ocak 1561'de Kraliçe I. Elizabeth'in adalet bakanı Nicholas Bacon'ın oğlu olarak dünyaya geldi.

Francis Bacon, on iki yaşında girdiği Trinity College, Cambridge'de skolastik felsefeyle tanıştı ve skolastik felsefeye karşıt görüşlerinin tohumları burada atıldı.

1603'de Kraliçenin veliahtı olarak I. James tahta geçince hızlı bir şekilde önemli mevkilere geldi. 1606'da başsavcı, 1618'de ise İngiltere başyargıcı oldu. 1621'de rüşvet suçuyla tutuklanıp yargılandı. Suçlu bulundu ve hapis cezasına çarptırıldı. Hapishanede fazla kalmadı ve salıverildi. Siyasetten kopan Bacon hayatının geri kalan yıllarını felsefi düşüncelerine adadı. 1626'da öldü.

Hukuk eğitimini sürdürdüğü üniversitenin daha ilk yıllarında Aristo felsefesiyle (skolastik felsefeyle) tanıştı ve ardından bu felsefeye karşıt fikirler geliştirdi. Aristo felsefesini yararsız buluyordu. Bacon, felsefesinin temelini bilimi oturtuyordu.

Onun kafasında, geliştirdiği düşünce disiplini doğrultusunda yeni bir devlet modeli oluşmaya başlamıştı; ideal olan devlet, doğayı deneyle kavrayıp insanların yararına kullanacak olandı.

R. S. Westfall, Francis Bacon'ın tüm yapıtlarının ana fikrini 'İnsanın Krallığı/ Regnum Hominis' betimlemesiyle açıklarken,^[65] 'Yeni Atlantis' de, -tabiri caiz ise- "bir bilim ütopyası"dır sanki.

Bacon'm ilkin Platon'un anlattığı Atlantis efsanesini yeniden kaleme aldığı 'Yeni Atlantis/ Nova Atlantis' başlıklı yapıtı bir gezgin-tacir grubunun Çin ve Japonya'ya varmak amacıyla Peru'dan hareket ettikleri bilgisiyle başlar. Bu gezgin-tacir grubu, gemileri, hava ve erzak muhalefetinden ötürü engin denizin

ortasında kalınca, Tanrı'dan yardım dilenir. Çok geçmeden, Tanrı'nın inayetiyle Güney Denizi'nin hiç keşfedilmemiş bir bölümünde bir ada görüp ona doğru ilerler ve ada sakinlerince buyur edilirler. Böylece Bacon bu kurgusal eserinde, gezgin grubunu buyur eden bu ada sakinlerinin (Bensalem halkının) yaşamından, inançlarından ve merkezi Süleyman'ın Evi olan bilim anlayışından bahsederek idealindeki bilim-kentinin ve bilim-toplumunun genel hatlarını ortaya koymaya çalışır.

'Yeni Atlantis', Bacon'un kendisinden önce yazılan ve ideal bir devleti anlatan yapıtların etkisinde kalmıştır. Ben Salem halkının ahlâk ve töreler üzerine anlattığı şeyler insanlığın nasıl olması gerektiği konusunda Bacon'ın düşüncelerini göstermektedir.

Yapıtın en önemli ve büyük bölümünü kapsayan "Süleyman Evi" kendisinin bütün yaşamı boyunca düşlerinde yaşattığı bir idealdir. XVII. yüzyıl bilimsel denemeler ve araştırmalar bakımından büyük çalışmaların yapıldığı bir çağdır. Bacon, eyleme dayanan bilgilerimizi genişlettiğimiz ölçüde insanlığın kurtulabileceğine inanıyor ve şunları diyor:

"Bu halkta görülen, akla uygun dindarlık, ağırbaşlı neşe, ince nezaket ve iyilikseverlik, eli açıklık ve konukseverlik, resmi yaşamda bağlılık, özel yaşamda namus, ağırbaşlılık ve terbiye, düzen, nezaket, ciddi çalışkanlık kendisinin olgunluk düzeyine eriştiğini gösterir."^[66]

'YENİ ATLANTİS' SÖZLERİ ^[67]

YENİ ATLANTİS

"Bensalem halkının dilinden düşürmediği bir söz vardır: Namuslu olmayan bir insanın kendisine saygısı hiç olmaz. Bensalemliye göre, dinden sonra, insanın nefesine hâkim olmasını sağlayan başlıca şey onun kendisine saygısıdır." (s.51.)

"Bu adanın coğrafi konumunun şu koskoca denizde böylesine gizli saklı kalmış olması bilgisizliğimizin nedeni olabilir." (s.63.)

İNSAN

"Dinden sonra, insanın nefesine hâkim olmasını sağlayan başlıca şey onun kendine saygısıdır." (s.75.)

EVLİLİK

"Kötü alışkanlık evliliği sıkıcı yapar ve bir tür yük ve vergi durumuna getirir." (s.71.)

BİLGE(LİK)

"Aslında Greklerden aldığımız bilgelik, bilginin ancak çocukluk çağına benzer ve çocuklara özgü özellikleri taşır; konuşabilir, ama soyunu çoğaltamaz; tartışmalar bakımından verimlidir, fakat yapıt bakımından kısırdır." (s.42.)

TANRI

"Kuşkusuz, bu ülkede Tanrı her şeyde kendini gösteriyor." (s.38.)

"Tanrı aşkına, kendimizi seviyorsak, Tanrı'nın hoşuna gidecek ve bu halkın gözüne girecek biçimde davranalım." (s.39.)

"Biz yalnızca Tanrı'nın ilk yarattığı şey olan ışığı istiyoruz. Dünyanın her yerini aydınlatacak olan ışığı!" (s.50.)

RÜŞVET

"Ona birkaç altın vermek istediğimiz zaman gülümseyerek 'Bir iş için iki kez para alamam' dedi. Bundan benim anladığıma göre, görevi için devletin kendisine verdiği paranın yeterli olduğunu söylüyordu; çünkü, sonradan öğrendiğime göre, onlar rüşvet alan memurlar için 'iki kez ücret alıyor' derlermiş." (s.38.)

FUHUŞ

"Siz Avrupalılara göre, bu genelevler, ahlâksızlık içinde kokuşmuş bu yerler, sapıkça cinsi ilişkileri ve tecavüzü önlemek gibi bir işleve sahipler. Fakat bizce bunun akılla, mantıkla ilgisi yoktur. Bu, sanki eve gelen misafirini tecavüzden korumak için evdeki kızını tecavüzçüye teslim eden babanın durumuna benziyor! Üstelik, bu gibi yerlere girdikten sonra bu ahlâksızca şehvet ve alışkanlıklar yatışmıyor, aksine daha da kızışıyor. Çünkü bu aymazca sürdürülen alışkanlıklar bir mangala benzer. Onu söndürmen için üstünü tamamen kapatman gerekir; fakat söndüreyim derken üflemeğe kalkarsan daha da alevlendirirsin." (s.61.)

ZAMAN

"Bir ırmak gibi akan zaman bize hafif ve şişirilmiş şeyleri getirmiştir. Ağır ve kati olanlarsa suyun dibine çökmüştür." (s.53.)

UYARI, AFORİZMA

"Kesin bilgi şüphenin bittiği yerde başlar." (s.9.)

"Hâlbuki tutumlu kullanmaya ne kadar da özen göstermiştik." (s.27.)

"Fakat sizin hiç de duymak istemeyeceğinizi düşündüğüm şeyleri de size söyleyebilirim." (s.69.)

"Kuşlar da, yüksek ağaçlara ve ormanlara doğru uçmayı başararak soylarını koruyabildiler." (s.72.)

Francis Bacon'ın ütöpik dünya tasarımı geliştirdiği 'Yeni Atlantis'inn, Platon'un 'Devlet'inden, Thomas More'un 'Utopia'sından etkilendiği çok açıktır.

V. AYRIM: ÜTOPİK SOSYALİZM VE MARKSİST-LENİNİSTLER

"Ütopycı Sosyalizm" deyimini ilk ortaya atan Friedrich Engels söyle der: "Gereken gelişme düzeyine ulaşamamış ekonomik koşullara bağlı toplumsal sorunların çözümleri, insan kafasında, salt düşünce ve düş gücü ile beliriyordu. Toplum, alışılmış davranışlara aykırı davranışlar göstermeye başlamıştır. Demek ki düzenin yeniden kurulması gerekiyordu. Bu yeni düzeni propaganda yolu ile topluma kabul ettirmek ve gerektiğinde örnekler göstermek zorunluydu. Demek ki yeni sistemler birer ütopya olmak zorundaydılar. Ayrıntılarına inildiği ölçüde de büsbütün fantastik sistemler hâline dönüşmeleri doğaldı."

“Bilimsel olmayan sosyalizm”in karşısına Marksizm ‘Bilimsel Sosyalizm’le çıkar. Karl Marx ve Friedrich Engels, yapıtlarında ütopyacı sosyalist olarak Saint-Simon’u, Charles Fourier’yi ve Robert Owen’i^[68] anmışlardır. Dahası, Karl Marx ile Friedrich Engels’e göre, ütopyacı sosyalistler, sınıf çatışmalarını ve egemen toplum biçimindeki parçalayıcı öğelerin etkisini gerçekten görebilmişlerdir. Ancak, daha çocukluk çağında olan emekçi sınıfı onlara, herhangi bir tarihsel girişkenliği ya da bağımsız siyasal davranışı olmayan bir sınıf gibi görünmüştür. Friedrich Engels şöyle der: “Eksik kapitalist üretim koşulları ve eksik sınıf koşulları eksik kuramlarla karşılandı.”

Oysa “Karl Marx’ın sosyalizm anlayışı ütopyik değildir; ütopyik sosyalizmin eleştirisi üzerine kurulmuştur.^[69] Ütopik olmayan Marksist sosyalizmin özelliği, materyalist ve eleştirel olmasıdır. Gelecek toplum yapısını düşsel resimlerle yaratmamış olmasıdır. Ütopik olmayan sosyalizm, maddi-ekonomik dünyadan yola çıkarken; ütopyik sosyalizm hayal dünyasından yola çıkar.”^[70]

Ütopik sosyalizm ile Marksizm-Leninizm arasındaki farka gelince: “Ütopya” terimi “herhangi bir siyasal ya da sosyal mükemmellik sistemi” anlamına gelmektedir. Aslında, ütopyacı sosyalistler, mükemmel ve eşit bir toplum için gayret gösterdiler ve daha insancıl bir dünyanın ideallerini yükselttiler. Tüm sosyalist hareketler bir şekilde ütopyik olarak kabul edilebilir olsa da, “ütopyik sosyalizm” etiketi, XIX. yüzyılın başında yayılan sosyalizmin erken biçimini ifade eder.

Ütopyacı sosyalizm, kökenlerini mükemmel toplumların pastoral modellerini anlatan Yunan filozofları Plato ve Aristo’nun eserlerinde bulur. Onların idealleri daha sonra, kapitalist sistemin neden olduğu çalışma gücüne olan artan baskıyı takiben, endüstri sonrası devrimdeki filozoflar ve düşünürler tarafından yeniden şekillendirildi.

Sanayi sonrası devrim dönemi bağlamında, ütopyik sosyalistler, güçlü ahlâki değerlerin, umudun, inancın ve mutluluğun egemen olduğu adil ve eşit bir toplumu savundu. Ütopyacı sosyalizm aşağıdakiler için gayret gösterdi:

i) Eşitsizliklerin ortadan kaldırılması; ii) İş, eğitim ve özel hayat arasındaki denge; iii) Bencil ve despot hükümdarların elenmesi; iv) Ortak mülkiyet; v) Toplum içinde uyum; vi) Sınıflar arasındaki mücadelenin ortadan kaldırılması; vii) Adil yönetim; viii) Bireysel haklar konusunda kolektif haklara öncelik verilmesi; ix) Tüm insanlık için eşit fırsatlar; ve x) Zenginlik ve kaynakların eşit olarak kullanılması ve yeniden dağıtılması.

Sözü edilen idealler tüm sosyalist hareket tarafından benimsenmiş olsa da, ütopyik ve Marksist sosyalizm, toplumsal dönüşümün farklı araçlarına inanmıştı. Aslında, ütopyik sosyalistler, toplumların, kamusal tartışmanın ve fikir birliğinin daha iyi kullanılması yoluyla kendilerini örgütleyebilecekleri, Marksistler ise bilimsel bir yaklaşıma dayandığına ilişkin idealci inançlara sahipti.

Modern ütopyik sosyalizmin babası, ‘Ütopya’ başlıklı yapıtıyla mükemmel bir toplum fikrini ve bireysel, kolektif özgürlükler, hoşgörü, ortak yaşam, ücretsiz eğitim ve sağlık konularına dayanan hoşgörülü bir devlet fikrini ortaya koyan İngiliz yazar ve filozof Thomas Moore, “ütopya” kavramını yeniden şekillendirdi ve modern İngiltere’deki yaşam mücadelesini (Kral VII. Henry’nin kontrolü altında) sosyal yapıların daha basit olduğu hayali bir Yunan adasında pastoral bir yaşamla karşılaştırdı.

Moore’un idealleri XIX. yüzyılda işadamı Robert Owen ve filozof Jeremy Bentham tarafından daha ayrıntılı olarak hazırlanmış ve uygulanmıştır. Aslında, fabrika sahibi Robert Owen, çalışanlarının çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek için ütopyik modeli uyguladı. Bentham’ın yardımı ve desteğiyle Owen, dağıtılmış çalışma, daha az çalışma saati ve artan fayda içeren yeni bir çalışma sistemi sundu. Proje birkaç yıl sonra çökmesine karşın, Owen ve Bentham tarafından yaratılan model gelecekteki ütopyik sosyalist hareketlerin yolunu açtı.

Tüm sosyalist idealler, eşitlik, paylaşım, güçlü ahlâki değerler ve denge temelli bir “ütopyik” toplumu savunurlar. Bununla birlikte, ütopyik sosyalizm ve Marksizm ortak hedefe ulaşmak için farklı araçların kullanılmasına inanmaktadır. Ütopik sosyalizm ve Marksizm (ayrıca bilimsel sosyalizm olarak da adlandırılır) arasındaki ayrım, Friedrich Engels tarafından 1892’de yayınlanan ‘Sosyalizm: Ütopya ve Bilim’ başlıklı kitabında analiz edildi. Onun bakış açısına göre, ütopyacı sosyalistler toplumsal dönüşüm için siyasi bir devrimin gerekliliğini kabul etmezler. Tersine, sınıf mücadelesi ve devrimler, bilimsel sosyalistlerin vizyonundaki değişimin tetikleyicileri idi.

i) Marksizm, tarihin materyalist bir vizyonuna dayanırken, ütopyacı sosyalizm, sosyalist bir toplum yaratmak için gerçekçi olmayan ve pratik olmayan yollar önerdi;

ii) Marksizm, devrimin yapısal bir değişimi gerçekleştirmek için gerekli olduğuna, ütopyacı sosyalizm - Fransız materyalist fikirlerin etkisi altında- toplumun üyelerinin yeniden eğitimi yoluyla değiştirilebileceğine inanmaktadır;

Ütopik bakış açısının ana sorunu, ütopyacı düşünürlerin kapitalizmin yolsuzluğun ve toplumun sefaletinin kökeni olduğuna inanmalarına rağmen, uygulanabilir herhangi bir yol önermemesidir. Onlara göre, insanlar yetiştirildikleri ve yaşadıkları çevrenin ürünleriydi. Kapitalist bir toplumda, insanlar insanın tabiatına uymayan açgözlülük, hırs ve kibir gibi karakteristiklere maruz kalmışlardır. Bu koşullar ancak toplumun tüm üyeleri bozulduğunu fark ettiyse değiştirilebilir. Bununla birlikte, vatandaşların yeniden eğitimi ancak insanların karakterinin ve ahlâki değerlerinin belirleyicileri olduğu için koşullar değiştiğinde mümkün olmuştur.

Başka bir deyişle, ahlâki değerleri değiştirmek için koşulların değiştirilmesi gerekiyordu. Ancak, aynı zamanda, koşulları değiştirmek için ahlâki değerlerin değiştirilmesi gerekiyordu. Ütopyacı sosyalistler kısır döngüye hapsolmuşlardı.

Bu nedenle, Marksizm ve ütopik sosyalizm arasındaki en büyük fark, ilk teorinin devrimin (ve komünizmin) kapitalist toplumların kaçınılmaz sonucu ve ilerlemesi olduğunu iddia eden materyalist bir tarih anlayışından kaynaklanırken ikincisi, eşitlikçi ve adil bir toplumu savunur ancak topluma nasıl ulaşılacağı konusunda herhangi bir yol haritası sağlamaz.

Özetlersek: Sosyalizm, servetin kolektif mülkiyetini ve bireysel kâr, mülkiyet ve bireysel haklar üzerine iyi ve kolektif haklar tanıyan politik, ekonomik ve sosyal bir teoridir. Sosyalist perspektif içinde, ütopik sosyalizm ile bilimsel sosyalizm (veya Marksizm) arasında ayırım yapabiliriz. Her ikisi de kapitalizmin toplumu ve bireyleri bozguna uğrattığına inanırken, toplumsal yapıyı değiştirmek ve sosyalist bir topluma ulaşmak için farklı araçlar önermişlerdir.

Ütopik Sosyalizm ile Marksizm arasındaki fark özetlenecek olursa;

i) Marksizm’de tarihin materyalist bir perspektifi vardır ve toplumun yalnızca devrim yoluyla değiştirilebileceğine inanılırken, ütopyacı sosyalistler kısır bir döngüye kapılır;

ii) Marksizm, komünizmin kapitalist bir toplumun doğal ilerleyişi olduğuna inanırken, ütopyacı sosyalizm herhangi bir uygun yol sunmaz;

iii) Marksizm, sınıf mücadelesini ve şiddetli devrimi kapsarken, ütopyacı sosyalizm, toplumsal değişime grup üyeleri arasındaki barışçıl ve demokratik diyalog yoluyla ulaşılabilir olduğuna inanmaktadır;

iv) Ütopik sosyalizm, ahlâkın ve dış koşulların birbiriyle sıkı sıkıya bağlandığını, buna karşın Marksizm’in daha materyalist bir yaklaşım önerdiğini iddia etmektedir;

v) Ütopik sosyalizm, insanların kapitalist sistem tarafından bozulduğunu, Marksizm ise işçilerin sermaye ve kapitalist sistem tarafından yabancılaştığına inanmaktadır; ve

vi) Ütopik sosyalizm, değişimin mümkün olabilmesi için ahlâki değerlerin ve dış koşulların değişmesi gerektiğini, buna karşılık Marksizm devrimin ve sosyalizmin kapitalist toplumun kaçınılmaz ilerleyişi olduğunu savunur.^[71]

V.1) VE BİR ŞEY DAHA...

Alain Badiou’nun işaret ettiği gibi, “İnsanlar eşit ve özgürdür. Eşitlik bir amaç ya da sonuç değil, eylemin dayanağıdır. Bu basit hakikâti inkâr eden her şey direnme hakkı ve görevini yaratır.”

Ütopyaların başladığı yer tam da bu “direnme hakkı ve görevi” koordinatlarıdır.^[72]

Toplumsal ütopya, yoksul sınıfların ayrıcalıklı sınıflara ya da düşünen insanın var olan düzene karşı duyduğu hınçla başlar ama onu aşarak yeni toplum modelini çizer. Yeni toplumun varlığını geçmişte ya da gelecek içinde, boşlukta bir yere yerleştirir, zamansa belirsizdir. Bu yeni toplum var olanın karşıtıdır. Ve insanları devrimci eyleme çağırın mutluluk arayışıyla, kurulu düzenin yıkılması için çalışır.

Kolay mı?

Eşitlik ve özgürlük düşü, düşüncesi sınıflı topluma geçişle ya da bir başka deyişle artı-değer üretiminin başlangıcıyla akrandır. Bu düşler içerisinde Marksizm’in öne çıkıp sivrilmesi, tüm teorik-fiziki saldırılara karşı ayakta kalması, düşünsel macerasını sürdürebilmesi, işte bu düşe-düşünceye ilişkin verilmiş en net yanıt ve gerçekleşmesi muhtemel en kapsamlı tasarılar dizgesi olmasındandır...

Ve ütopya(lar) deyince Halil Cibran’ın şu dizelerini terennüm etmemek mümkün mü?

“Yenilgi, yenilgim, yalnızlığım ve kimsesizliğim.

Binlerce yengiden de bana değerli olan sen!

Dünyadaki tüm parlak başarılardan

sensin yüreğime yakın olanı!

Yenilgi, yenilgim, başkaldırım

ve de benim kendimle tanışmam.

Sayendedir ki, hâlâ ben ayağı yere basan

ve solmuş defneler peşinde koşmayan
biri olduğumun bilincindeyim;
ve sende, yalnızlığımı buldum
ve de herkesten uzak,
ve de gururlu olmayı.
Yenilgi, yenilgim, benim parlak kılıcım
ve de kalkanım.
Gözlerinde okudum tahtı arayanın
kendi kendisinin kuluna dönüştüğünü.
Ve, bir kimsenin derinliklerindeki
esasını anlayabilmemiz için
onun gücünü söndürmemiz gerektiğini.
Ve ancak böylesine olgunlaştıktan sonradır ki,
bir meyvenin tadına varılabildiğini.
Yenilgi, yenilgim,
benim sözünü sakınmaz yol arkadaşım
şarkımı, bağrıışmalarımı, sessizliklerimi hep duyacaksın.
Ve senden başka hiç kimse bana söz etmeyecek
kanat çırpınmalarından ve deniz kabarmalarından
ve de geceleri yanan dağlardan.
Ve sen, tek başına
ruhumun sarp ve kayalık
yollarından tırmanacaksın.
Yenilgi, yenilgim, benim ölmez cesaretim
sen ve ben fırtınada birlikte güleceğiz;
ve biz ikimiz, derin mezarlar kazacağız
içimizde ölmekte olanlara;
ve tutunacağız, tüm gücümüzle,
güneşin karşısında;
ve de tehlikeli olacağız.”

10 Nisan 2018 09:57:15, İstanbul.

[1] 14 Nisan 2018 tarihinde İstanbul'daki Kaldıraç Dersliği'nde 'Marksizm Öncesi Ortakçı Toplum Ütopyaları (Mezopotamya, Balkanlar ve Anadolu)' başlıklı oturumda yapılan konuşma... Newroz, Haziran 2018...

[2] Ahmet Telli, Çocuğun Sen, Everest Yay., 2008, s.47.

[3] M. Keith Booker, "Ütopya, Distopya, Toplumsal Eleştiri", 13 Şubat 2014... <https://oggito.com/utopya-distopya-toplumsal-elestiri-m-keith-booker-0220145746>

[4] "Sistemin içinde, birçok temel noktada sistem gibi düşünerek, sistemi yasayarak, sistemin devletini devirebiliriz ama sistemi yenemeyiz... Mücadelenin alternatif yaşamını, -günün devrimci gerçeklerinden kopmadan, ütopya uygulayıcıları konumuna düşmeden şimdiden kurmaya başlamazsak, gelecekte hiç kuramayız. Devrimin temeli, iktidara yürüme sürecinde atılır. Devrimci yaşamı, demokrasiyi, özgürlüğü bu süreçte öğrenmez, özümsemesek, sistem bizi ilerde kolayca özümser, sindirir... Şu andaki duruşumuz sistemin ruhuna, mizacına uygundur. Vahametinin farkında değiliz..." (Muzaffer Oruçoğlu, Karyaditler, Babek Yay., 3. Baskı, 2012.)

[5] Robert N. Bellah, İnsan Evriminde Din, çev: Mete Tuncay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2017.

[6] Slavoj Žižek, Metis Ajanda 2017-Hiçbir Yerden, Kolektif, Metis Yay., 2017, s.21.

[7] M. Finley, "Utopias Ancient and Modern", The Critical Spirit, Ed. by K. Wolff - B. Moore, 1967, s.7.

[8] F. R. Manuel- F. P. Manuel, Utopian Thought in the Western World, Harvard University Press, 1979, s.65.

[9] K. Kumar, Utopianism, Milton Keynes Open University Press, 1991, s.33; 51.

[10] C. Quarta, "Homo Utopicus: On the Need for Utopia", Tr. by D. Procida, Utopian Studies 7.2, s.158.

[11] Söz ettiğim Murray Bookchin'in, "Ben sosyalizmden bahsetmiyorum, bağımsız komünlerin birlik kurduğu bir yapılanmadan bahsediyorum," diye tanımladığı ortakçılık hâli değildir.

[12] Max Beer, Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi-Birinci, İkinci, Üçüncü Kitap, çev: Galip Üstün-Hüseyin Baş-Selahattin Hilav, Sosyal Yay., 1965; Max Beer, Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Tarihi-Dördüncü ve Beşinci Kitap, çev: Galip Üstün-Selahattin Hilav, Sosyal Yay., 1965.

[13] <https://oggito.com/distopya-ve-utopya-kitaplari-0520131425>

[14] Ernst Bloch umuda Marksist bakış açısıyla yaklaşır. O, hem felsefeye hem de ütopya kavramına yaptığı özgün katkıları nedeniyle önemli bir filozoftur. Öğretisi sadece umut etmeye değil aynı zamanda etkin olmaya da vurgu yapar. Bloch'a göre felsefe, Kant ve Hegel'le önemli bir birikim yaratmıştır ancak esas atılım XIX. yüzyılda Karl Marx'la birlikte olur.

Ne var ki Marksist felsefe XX. yüzyılın başlarından itibaren donuklaşmış ve böylece kitleleri kucaklama gücünü de sınırlamıştır. Ekonomik, siyasi ve toplumsal krizin derinleşmesiyle şaşkınlığa uğrayan kitlelerse umutsuzluğa kapılarak gerici ideolojilerin peşine takılmaktadır. Ona göre bu süreç sadece bugünü öngören değil aynı zamanda geleceğe de uzanan, insanlara umut ve iyimserlik aşılayan yeni bir felsefeyle tersine çevrilebilir.

Bloch'un bahsettiği umut, kör bir inanç değil, özneyi harekete geçiren, onun enerjisini ateşleyen bir kıvılcımdır. Karl Marx bütün filozofların dünyayı açıkladığını, ancak önemli olanın dünyayı değiştirmek olduğunu vurgulamıştı. O ise umut ilkesi ile bunu amaçlar. Kitle örgütlenmesinin ince bir analizi olan ütopya, umut ve gelecek kavramına yönelir. Bu yaklaşımın ilkeleri vardır ve bu ilkelerle boş vaatlerden, hayalden, temenniden ayrılır.

Bloch, ütopyayı felsefenin vazgeçilmez kavramlarından biri hâline getiren ender düşünürlerdendir. Ütopya, ideal toplumdur; ezilenin olmadığı, insanca yaşamın hüküm sürdüğü ve erdemlerin var olduğu.

Bu anlamlandırma yolculuğunda temel sorumuz olan "Umudu nasıl tanımlayabiliriz?" soruna dönersek eğer; umut, gelecekte iyi şeylerin olacağına inanmak, yeterince beklersek yaşamın kendiliğinden iyi şeyler getireceğini düşünmek midir? Etkin bir eylem midir yoksa edilgen bir bekleme mi? Bir duygu mudur, bir düşünce mi?

Umut sadece bir kabulleniş, eylemsizlik ise, "Umutla bekle, sorgulama, değiştirmeye çalışma!" diyerek özgür düşünen bireyin bastırılmasının aracı hâline gelirse bu bir felakete yol açar.

Umut, özgür irademizle belirlediğimiz hedefler için yürüyeceğimiz yolu aydınlatan ışık yani Prometheus'un insanlara verdiği ateştir.

[15] Thomas Hobbes, Leviathan - Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, Çev: Semih Lin, Yapı Kredi Yay., 1993.

[16] Joseph Campbell, Batı Mitolojisi- Tanrının Maskeleri 3, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Yay., 1995.

[17] Sadık Usta, "Antik Yunan'da ve Roma'da Eşitlikçi Mücadeleler ve Ütopya", 1 Mayıs 2016... <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/05/01/15611/+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

[18] Karl Mannheim, İdeoloji ve Ütopya, çev: Mehmet Okyayuz, Nika Yay., 2016.

[19] Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde "Ütopya"nın anlamı "Gerçekleştirilmesi imkânsız tasarısı veya düşünce" olarak tanımlanır!

[20] Thomas Bernhard, Eski Ustalar, Çev: Sezer Duru, Yapı Kredi Yay., 2002, s.33.

[21] Arthur C. Clarke, Çocukluğun Sonu, çev: Ekin Odabaş, İthaki Yay., s.103.

[22] "... 'Zamanı hiçbir zaman gelmeyecek olan ideal.' Böyle tanımlıyor bir yazar ütopya düşüncesini. Mükemmel toplum düşüncesinin peşinde koşturan güzel insanlar her çağda var olmuştur. Mükemmel sıfatı ise her şeyden önce zıtlaşmayı, çekişmeyi, çelişkiyi dışlar doğal olarak. Eksiksiz, kusursuz, tam bir toplumdur ütopya'da kurulan toplum.. Bulandırıcı, keder veren hiçbir unsuru barındırmaz bünyesinde. Mükedder değildir. Mükemmeldir." (Memet Baydur, Uccello'nun Kuşları, İletişim Yay., 2002.)

"Her türlü ütopya vizyonun da mutluluk mecburidir. Bu da gerçekte elde edilemeyeceği anlamına gelir." (John Berger, Hoşbeş, Çev: Aslı Biçen-Beril Eyüboğlu-Oğuz Tecimen, Metis Yay., 2016, s. s.83.)

"Ütopya arayışı dini bir arayıştır, bir mutlak arzusudur. Ütopya tarihin en büyük kırılma anıdır, ama aynı zamanda da büyük güçüdür. Bir anlamda, tarihin kefareti ütopya öder." (Emil Michel Cioran, Ezeli Mağlup, Çev: Haldun Bayrı, Metis Yay., 2012, s.22.)

"Günü gelip dünyanın mutlu, eşit bir tek mahalleye döneceğini sananlar ütopya peşinde koşanlardır." (Peride Celal, Güz Şarkısı, Can Yay., 1984, s.108.)

"Hayatın devam etmesi için karmaşa gereklidir. O böyle düşünüyor. Cennet ancak bir ütopya olabilir. Ama kaos gerçeğin ta kendisidir." (Mine Söğüt, Madam Arthur Bey ve Hayatındaki Her Şey, Yapı Kredi Yay., 2010, s.41.)

[23] Cemil Meriç, Saint-Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist Bütün Eserleri -6, İletişim Yay., 2007, s.39.

[24] Bir yerde de "Ütopya hâkim sınıfların aşağı sınıflara sunduğu bir nevi seraptır, bir telafi, bir tatmindir adeta," (Cemil Meriç, Umrandan Uygurluğa-Bütün Eserleri:7, Çev: Mahmut Ali Meriç, İletişim Yay., 2007.) pahasına!

[25] Jean-Christophe Grangé, Koloni, Çev: Tankut Gökçe, Doğan Kitap, 2009, s.250.

[26] İskender Özturanlı, "Dünyayı Değiştirebilme İmkânımız Hâlâ Var mı?", Cumhuriyet Pazar, 18 Şubat 2018, s. 8.

[27] Emil Michel Cioran, Tarih ve Ütopya, Çev: Haldun Bayrı, Metis Yay., 1999.

[28] Pyotr Kropotkin, Bir Devrimcinin Anıları, Cilt:2, Çev: Mazlum Beyhan, Öteki Yayınevi, 2000, s.388.

[29] Michael J. Sandel, Adalet: Yapılması Gereken Doğru Şey Nedir?, Çev: Mehmet Kocaoğlu, Bigbang Yay., 2015.

[30] aktaran Harro von Senger, Savaş Hileleri-Strategemler II, Çev: M. Özbalta, Anahtar Kitaplar, 2003, s.17.

[31] Ender Helvacıoğlu, "Doğu'da Ütopya Yok mu?", 25 Ocak 2016... <http://www.abcgazetesi.com/doguda-utopya-yok-mu-6764yy.htm>

[32] Hilmi Ziya Ülken, İslâm Felsefesi, Ülken Yay., 1983, s.63.

[33] Platon, Devlet, Selahattin Hilav'ın önsözü, Çev: Hüseyin Demirhan, Sosyal Yay., 2002, s.13.

[34] Parşömen Dergisi, "Bülent Somay ile Edebiyat ve Ütopya Üzerine", Güz 2001, Cilt:2, No:3, s.39.

[35] Hilmi Ziya Ülken, İslâm Felsefesi, Ülken Yay., 1983, s.216.

[36] Ender Helvacıoğlu, "Eski Doğu'da Ütopya, Bir Ütopya mı?", 1 Temmuz 2004... <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2004/07/01/eski-doguda-utopya-bir-utopya-mi/>

[37] Ergün Yıldırım, "Yeni Ortadoğu'da 'Devrimler Çağı' Bitti", Yeni Şafak, 7 Ocak 2018... <https://www.timeturk.com/yeni-ortadoğu-da-devrimler-cagi-bitti/haber-822549>

[38] Faik Bulut, İslâm Komünçüleri: Karmatiler, Berfin Yay., 1998.

[39] "Bedreddin'in dedesi ve babası da gazilik kurumu içinde. Doğduğu yer ve kaderi de bununla belirlenmiş. Bedreddin'in Sünnî İslâm ve devlet görgüsüyle büyüdüğüne şüphe yok. Ancak zamanla, bilgisine bağlı olarak çeşitli farklı kültürlerle hemhâl olduğuna da şüphe yok. Annesinin o dönemde bugünkü Selanik bölgesinde 'etkili oldukları bilinen' Zelot düşüncesinin içinde büyüdüğü, o kültürü tanıdığı ve dolayısıyla Bedreddin'in bu düşünce sisteminden de etkilenmiş' (Ernest Barker, Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü, Çev: Mete Tunçay, İmge Yay., 1995, s.228.) olabileceği gibi bilgileri de kabul etsek bile henüz dokuz yaşındayken babasından Kur'an öğrenen ve hızlı bir biçimde İslâm öğretisinin içinde yer alan bir Bedreddin'i bu anlayışların etkisiyle

‘eşitlikçi, özgürlükçü, devrimci’ görmek, duygusallık taşıyor,” diyen Ahmet Bülent Erişti, (24) nolu dipnotunda da “Böyle bir bakışın yansımaları olan son dönem yazılarına örnek olarak Temel Demirel’in Kaldıraç dergisi Ocak 2017, sayı 186’daki ‘Şeyh Bedreddin...’ yazısına bakılabilir. Bu vesileyle bir kez daha belirteyim ki bu yazının amacı, kimsenin Bedreddin’ine saldırmak değildir,” (Ahmet Bülent Erişti, “Şeyh Bedreddin Ama Hangisi?”, 3 Haziran 2017... <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/06/03/seyh-bedreddin-ama-hangisi/>) diye ekliyor.

Şimdi sormadan geçmeyelim: Osmanlı’ya başkaldıran Börklüce Mustafa, Torlak Kemal’e ‘Varidat’ıyla yolu açıp; “Yarın yanağından başka...” haykırışında somutlanan ortakçılık çağrısıyla Aydın’ın Ortaklar’ında, İzmir’in Karaburun’unda dövüşenleri esinleyen Şeyh Bedreddin’i “eşitlikçi, özgürlükçü, devrimci” görmeyelim de, ne diyelim?

“Yazar”ın, net bir yanıtı var(mı)dır?!

[40] Zenon bir öğrencisiyle konuşuyor; o ne derse öğrencisi sürekli onaylıyormuş. Sonunda sabrı tükenerek, öğrencisine bağırır: “Hiç olmazsa bir kere itiraz et, başka bir fikir şöyle de iki kişi konuştuğumuzu anlayalım,” demiş.

[41] Sadık Usta, İlkçağ Ütopyaları-Mükemmel Toplum ve İlk Devlet, Kaynak Yay., 2015, s.199, vd.

[42] Aristoteles, Politika, Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, 1993, s.45 vd.

[43] Platon, Devlet, Çev: Işık Soner, Kaynak Yay., 2006.

[44] Sadık Usta, “Antik Yunan’da ve Roma’da Eşitlikçi Mücadeleler ve Ütopya”, 1 Mayıs 2016... <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2016/05/01/15611/>

[45] “Kılıçlarından kan damlayan kuzeyli baronlar, zırhlarını şakırdatarak geldiler. Başpapaz Arnaud Amaury’nin huzurunda diz vurup sordular:

- Kathar sapkınları çoluk çocuk Beziers Katedrali’ne sığınmış. Onları korumak isteyen dini bütün halk, Katoliğiyle, Yahudişiyle aralarına karışmış. Tanrının kullarını şeytana tapanlardan nasıl ayıracağız peder?

Katharlar üstüne haçlı seferini Roma adına yöneten başpapaz yanıtladı:

- Hepsini öldürün! Tanrı kendi kullarını ayırır.” (Beziers Katliamı, 22 Temmuz 1209)

[46] Friedrich Engels, Anti-Dühring: Bay Eugen Dühring Bilimi Altüst Ediyor, Çev: Kenan Somer, Sol Yay., 1966.

[47] Carlo Ginzburg, Peynir ve Kurtlar-Bir 16. Yüzyıl Değirmencisinin Evreni, Çev: Ayşen Gür, Metis Yay., 1996.

[48] Friedrich Engels, Köylüler Savaşı, Çev: Kenan Somer, Sol Yay., 1999, s.54.

[49] Bernd Langer, “Başlangıçta Direniş Vardı- Thomas Müntzer”, Evrensel Pazar, 28 Mayıs 2017, s.21.

[50] Mithat Fabian Sözen, “Müntzer Örneği: Eşitlik Mücadelesinde Dinin Etkileri”, Evrensel Pazar, 28 Mayıs 2017, s.22-23.

[51] Haruki Murakami, Sahilde Kafka, 2009, Çev: Hüseyin Can Erkin, Doğan Kitap, s.440.

[52] Leonardo Patignani, Ütopya, Çev: Çiğdem Casagrande, Pegasus Yay., 2015.

[53] yage, 369d-373d.

[54] yage, 373d-374e.

[55] yage, 412b-d.

[56] yage, 462b.

[57] yage, 421c.

[58] yage.

[59] Farabî, İdeal Devlet, Çev: Ahmet Arslan, İş Bankası Kültür Yay., 2017.

[60] Oscar Wilde, Sosyalizm ve İnsan Ruhu, çev: Fatih Özgüven, Metis Yay., 2016, s.67.

[61] Thomas More, Utopia, çev: Sabahattin Eyyüpoğlu-Vedat Günyol-Mina Urgan, İş Bankası Kültür Yay., 2006.

[62] Şu notu da eklemeyen geçmeyelim: “Her çiftçi birliğinde kadın erkek en az 40 kişi ve iki köle vardır.” (Thomas More, Utopia, çev: Sabahattin Eyyüpoğlu-Vedat Günyol-Mina Urgan, İş Bankası Kültür Yay., 2006, s.76.)

[63] Tommaso Campanella, Güneş Ülkesi, çev: Vedat Günyol-Haydar Kazgan, Sosyal Yayınevi, 1994, s.112.

[64] yage, 1994.

[65] R. S. Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, Çev: İsmail Hakkı Duru, V Yay., 1987, s.131.

[66] Francis Bacon, Yeni Atlantis, çev: Çiğdem Dürüşken, Alfa Yay., 2014, s.64.

[67] Francis Bacon, Yeni Atlantis, çev: Çiğdem Dürüşken, Alfa Yay., 2014.

[68] Rona Aybay, Sosyalizmin Öncüllerinden Robert Owen: Yaşamı-Eylemi-Öğretisi, Remzi Kitabevi, 1970.

[69] “Ütopya Sosyalizm”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt:8, İletişim Yay., 1998, s.2734-2760.

[70] Mehmet İnanç Turan, Ütopik Sosyalizmi Aşmış Marksizm, Ütopya Yayınevi, 2012.

[71] “Ütopik Sosyalizm ile Marksizm Arasındaki Fark”, 9 Temmuz 2017... <https://limenya.com/utopik-sosyalizm-ile-marksizm-arasindaki-fark/>

[72] “Ütopya durağan değil hareketli olmalıdır; kalıcı bir durum olarak değil, umut vadeden ve daha yüksek evrelere götüren bir evre olarak biçimlenmelidir.” (H. G Wells, A Modern Utopia, Notos Dergisi, Ütopya ve Distopya Özel Sayısı, No:36, Ekim-Kasım 2012.)